

**Міністерство внутрішніх справ України
Національна академія внутрішніх справ**

МАТЕРІАЛИ

**КРУГЛОГО СТОЛУ
«РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ НА
ЧЛЕНСТВО В ЄС ТА НАТО»**

(26 червня 2023 року)

Київ 2023

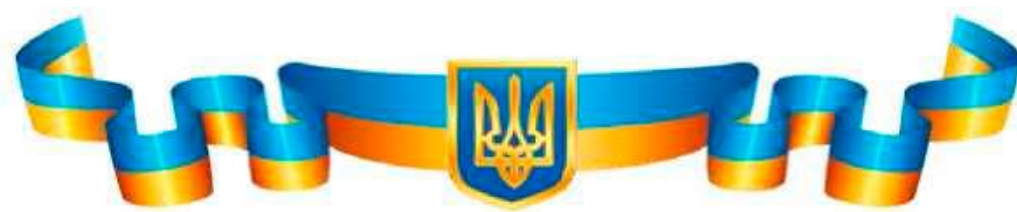
Реалізація конституційного курсу України на членство в ЄС та НАТО
(26 червня 2023 року, м. Київ). К.: Національна академія внутрішніх справ,
2023. 151 с.

© Національна академія
внутрішніх справ, 2023
© Колектив авторів, 2023

ЗМІСТ

Програма круглого столу.....	5
Ганус Л.М. Місце та роль статусу країни-учасниці «Партнерства Біарріц» у євроінтеграційному процесі України.....	12
Гльоза І.О. Розвиток освіти в умовах євроінтеграційних процесів України.....	16
Демиденко В.О. Сучасна парадигма забезпечення міжнародної безпеки крізь призму інтеграційних прагнень України.....	20
Денісова О. С. Практика Європейського суду з прав людини в контексті юридичної лінгвістики.....	23
Денісов Д. Д. Конституційно-правовий статус глави держави на прикладі країн Європейського Союзу.....	28
Джуська А.В. Забезпечення права дитини на повагу до її гідності в умовах воєнного стану.....	34
Журавель О.О. Адаптація українського законодавства до вимог і стандартів Європейського Співтовариства	39
Легенчук Д.Ю. Інтеграція України до Євросоюзу: проблеми та переваги	44
Лук'янець-Шахова В.С. Основні принципи правового регулювання відносин конкуренції в ЄС: їх значення для євроінтеграції України.....	49
Литвиненко Д.Р. Право на життя в умовах війни	53
Литвинюк І.С. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні	58
Лищенко М.С. До питання співвідношення категорій «правова послуга» та «правова допомога»	66
Міщенко М. Характеристика основних положень стратегії гендерної рівності Європейського Союзу 2020 – 2025: значення для України.....	70
Осауленко А.О. Міжнародні стандарти поведінки із засудженими (історико-правовий аспект).....	76
Осавилюк В.В. Проблеми реалізації конституційних змін щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС і НАТО.....	82
Остудімов Б.А. Значення ООН, НАТО та інших організацій для забезпечення енергетичної безпеки і сталого енергетичного розвитку	86
Пічурін М.А. Процес європейської інтеграції України.....	90
Руденко В.В. Детермінанти розвитку муніципально-деліктних правовідносин в Україні та їх нейтралізація.....	95
Романенко Л.М. Курс до Європейського Союзу через волевиявлення народу.....	101
Свистун К.А. Роль конституційних змін у забезпеченні інтеграції України до Європейського Союзу та НАТО.....	104
Скічко І.О. Основні аспекти конституційних змін щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО	109

Стахник Д.В. Особливості реалізації курсу України на членство в Європейському Союзі.....	115
Сьох К.Я. Вплив норм права Європейського Союзу на Конституцію України	120
Ткаченко В.В. Конституційні зміни стратегічного курсу України на набуття членства в Європейському Союзі та НАТО.....	123
Улянченко Ю.О. Актуальні питання реформування галузі медіа в умовах євроінтеграції України та вступу в НАТО.....	127
Харченко В.С. Окремі аспекти процесу реалізації курсу України на членство в ЄС.....	133
Чеханюк Л.В. Розуміння принципу «верховенства права» в умовах сьогодення	139
Чижов Д.А. Проблематика виконання рішень національних судів України та застосування «пілотних рішень» Європейського суду з прав людини.....	143

**Міністерство внутрішніх справ України
Національна академія внутрішніх справ**

ПРОГРАМА

**КРУГЛОГО СТОЛУ
«РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ НА
ЧЛЕНСТВО В ЄС ТА НАТО»**

26 червня 2023 року

Київ 2023

Національна академія внутрішніх справ (03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1)

Учасники круглого столу можуть взяти участь в роботі на платформі ZOOM за посиланням:
<https://us02web.zoom.us/j/5270943608?pwd=VDVSekhDRDZoY2Q5cVBuc3BGWVZBQT09>

Ідентифікатор конференції: 527 094 3608
Код доступу: 333777

Робочі мови круглого столу: українська, англійська (переклад не забезпечується)

13:30 – 14:00 – реєстрація учасників

14:00 – 14:30 – відкриття та привітання

Калиновський Б.В. – завідувач кафедри конституційного права та прав людини НАВС, д.ю.н., професор

14:30 – 16:30 – робота круглого столу

Ганус Людмила Михайлівна	здобувачка наукового ступеня доктора філософії, кафедри конституційного права та прав людини, Національної академії внутрішніх справ, спеціальність «Право» (науковий керівник: Лук'янець-Шахова В.С. кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ) «Місце та роль статусу країни-учасниці «Партнерства Біарріц» у євроінтеграційному процесі України»
Гльоза Ілона Олегівна	студентка 2 курсу ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: Сьох К.Я. кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ)

	«Розвиток освіти в умовах євроінтеграційних процесів України»
Демиденко Володимир Олексійович	професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук, доцент «Сучасна парадигма забезпечення міжнародної безпеки крізь призму інтеграційних прагнень України»
Денісова Олена Сергіївна	головний спеціаліст відділу конституційного права та державного будівництва Управління конституційного та адміністративного законодавства Департаменту публічного права Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук, доцент «Практика Європейського суду з прав людини в контексті юридичної лінгвістики»
Денісов Денис Дмитрович	студент Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (науковий керівник: Чижов Д. А. доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент) «Конституційно-правовий статус глави держави на прикладі країн Європейського Союзу»
Джуська Анна Володимирівна	головний оперуповноважений Національної поліції України, кандидат юридичних наук «Забезпечення права дитини на повагу до її гідності в умовах воєнного стану»
Журавель Олена Олександрівна	курсант Навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: Сьох К.Я. кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ) «Адаптація українського законодавства до вимог і стандартів Європейського Співтовариства»

Легенчук Діана Юріївна	студентка Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: <i>Сьох К.Я. кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ</i>) «Інтеграція України до Євросоюзу: проблеми та переваги»
Лук'янець-Шахова Валентина Станіславівна	професор кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук, доцент «Основні принципи правового регулювання відносин конкуренції в ЄС: їх значення для євроінтеграції України»
Литвиненко Дмитро Русланович	курсант 203 навчальної групи Навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: <i>Осауленко А.О. доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент</i>) «Право на життя в умовах війни»
Литвинюк Ілона Сергіївна	курсантка 203 навчальної групи Навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: <i>Осауленко А.О. доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент</i>) «Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні»
Лищенко Михайло Сергійович	здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю (081) Право навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: <i>Старицька О.О., доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент</i>)

	«До питання співвідношення категорій «правова послуга» та «правова допомога»
Міщенко Максим	здобувач наукового ступеня доктора філософії, кафедри конституційного права та прав людини (науковий керівник: Лук'янець-Шахова В.С. кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ) «Характеристика основних положень стратегії гендерної рівності Європейського Союзу 2020 – 2025: значення для України»
Осауленко Андрій Олександрович	доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС, д.ю.н., доцент «Міжнародні стандарти поведження із засудженими (історико-правовий аспект)»
Осавилук Владислав Віталійович	студент заочної форми навчання групи 1-КМ-4 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: Чижов Д. А. доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент) «Проблеми реалізації конституційних змін щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС і НАТО»
Остудімов Богдан Анатолійович	аспірант кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ «Значення ООН, НАТО та інших організацій для забезпечення енергетичної безпеки і сталого енергетичного розвитку»
Пічурін Микола Андрійович	студент заочної форми навчання групи 1-КМ-4 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: Чижов Д. А. кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ) «Процес європейської інтеграції України»
Руденко Віталій Володимирович	аспірант Національної академії внутрішніх справ

	«Детермінанти розвитку муніципально-деліктних правовідносин в Україні та їх нейтралізація»
Романенко Людмила Миколаївна	Кандидат юридичних наук «Курс до Європейського Союзу через волевиявлення народу».
Свистун Катерина Андріївна	студентка заочної форми навчання групи 1-КМ-4 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: Чижов Д. А. кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ) «Роль конституційних змін у забезпеченні інтеграції України до Європейського Союзу та НАТО»
Скічко Ірина Олександрівна	студентка заочної форми навчання групи 1-КМ-4 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: Чижов Д. А. кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ) «Основні аспекти конституційних змін щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО»
Стахник Діана Віталіївна	студентка заочної форми навчання групи 1-КМ-4 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: Чижов Д. А. кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ) «Особливості реалізації курсу України на членство в Європейському Союзі»
Сьох Катерина Ярославівна	доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент «Вплив норм права Європейського Союзу на Конституцію України»
Ткаченко Вікторія Василівна	студентка заочної форми навчання групи 1-КМ-4 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: Чижов Д. А. кандидат

	юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ) «»
Улянченко Юрій Олександрович	ад'юнкт кафедри конституційного права та прав людини НАВС «Актуальні питання реформування галузі медіа в умовах євроінтеграції України та вступу в НАТО»
Харченко Валерій Сергійович	студент заочної форми навчання групи 1-КМ-4 Національної академії внутрішніх справ (науковий керівник: Чижов Д. А. кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ) «Окремі аспекти процесу реалізації курсу України на членство в ЄС»
Чеханюк Леся Володимирівна	старший викладач кафедри конституційного права та прав людини, кандидат юридичних наук «Розуміння принципу «верховенства права» в умовах сьогодення»
Чижов Денис Анатолійович	доцент кафедри конституційного права та прав людини НАВС, кандидат юридичних наук, доцент «Проблематика виконання рішень національних судів України та застосування «пілотних рішень» Європейського суду з прав людини»

Ганус Людмила

*здобувачка наукового ступеня доктора
філософії, кафедри конституційного
права та прав людини*

Науковий керівник:

Лук'янець-Шахова Валентина

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного
права та прав людини*

МІСЦЕ ТА РОЛЬ СТАТУСУ -УЧАСНИЦІ «ПАРТНЕРСТВА БІАРРІЦ» У ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Статус країни-учасниці "Партнерства Біарріц" (також відомого як "Східне партнерство") має важливе місце та роль у євроінтеграційному процесі України. Ось кілька ключових аспектів, які стосуються цього партнерства:

Політична співпраця: "Партнерство Біарріц" засноване на принципах спільних цінностей, демократії, прав людини, правової держави та ефективного управління. Участь України в цьому партнерстві сприяє поглибленню політичної співпраці та діалогу з країнами-членами Європейського Союзу. Це дозволяє Україні активно впливати на прийняття рішень та формування політики, пов'язаної з європейською інтеграцією.

Економічне співробітництво: "Партнерство Біарріц" сприяє поглибленню економічного співробітництва між Україною та Європейським Союзом. Це включає зниження торговельних бар'єрів, підтримку інвестицій та створення сприятливих умов для розвитку бізнесу. Участь України в "Партнерстві Біарріц" сприяє прискоренню економічних реформ та гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами.

Безпека та стабільність: Україна відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та стабільності у своїй регіоні. Партнерство Біарріц сприяє зміцненню співпраці в області оборони, безпеки та конфліктології. Це допомагає Україні забезпечувати свою національну безпеку, реформувати силові структури та підвищувати ефективність оборонних заходів.

Людський капітал та освіта: "Партнерство Біарріц" сприяє розвитку освіти, науки, культури та молодіжної політики. Це включає обмін студентами, науковими дослідженнями, спільні проекти та ініціативи. Участь України у цьому партнерстві допомагає зміцнювати людський капітал, підвищувати рівень освіти та розвивати талановиту молодь.

Отже, статус країни-учасниці "Партнерства Біарріц" відіграє важливу роль у євроінтеграційному процесі України, сприяючи політичній, економічній, безпековій та соціокультурній співпраці з Європейським Союзом та іншими країнами-членами "Партнерства Біарріц".

Саме тому, у вересні 2020 року Україна отримала офіційний статус учасниці «Партнерства Біарріц» – міжнародної ініціативи рівних прав і можливостей для всіх. Заснували «Партнерство Біарріц» 25 серпня 2019 року під головуванням Президента Франції Еммануеля Макрона лідери країн Групи семи (G7) на саміті в місті Біарріц (Франція). Метою партнерства є консолідація зусиль міжнародної спільноти та посилення відповідальності задля досягнення рівності жінок і чоловіків. Приєднання України до Партнерства – це визнання прагнення, зусиль і конкретних напрямків України до утвердження рівних прав та можливостей для чоловіків і жінок. Це про руйнування соціальних, економічних, ментальних та фізичних бар'єрів; про те, як позбутись стереотипів щодо розриву у рівні заробітної плати чи права на батьківську відпустку для догляду за дитиною, здобуття освіти за принципом «жіноча» чи «чоловіча» професія, «доступну інфраструктуру» для людей з особливими потребами. А також – про важливість «розвіювання штампів», починаючи з дитячого садочку: дівчачі та хлопчачі іграшки чи кольори, манери та багато іншого, що нав'язується в соціумі; про усунення з міжособистісних відносин мови насильства чи ворожнечі на всіх його рівнях, – «потягування за косички дівчаток» – це не прояв симпатії до протилежної статі, а вияв негативної поведінки, яку потрібно акцентувати та змінювати.

Україна, як учасниця «Партнерства Біарріц», відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р взяла на себе зобов'язання в п'яти сферах:

1. реформування законодавства у сфері соціальних відпусток, пов'язаних із народженням дитини та доглядом за нею;
2. наскрізну інтеграцію гендерного компоненту в освітній процес – впровадження гендерної рівності в освітні процеси, антидискримінаційний освітній контент, однаковий доступ до освіти хлопцям та дівчатам, незалежно від вибору професії;
3. розвиток інклюзивного та гендерно чутливого публічного простору, дружнього до сімей з дітьми та маломобільних груп населення – люди з особливими потребами матимуть рівний доступ до інфраструктури;
4. забезпечення ефективної реалізації законодавства у сфері протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству – держава готова стати на захист постраждалих через створення нових притулків, кімнат кризового реагування та надання різного виду допомоги;
5. зменшення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків – за один вид діяльності має бути рівна оплата праці незалежно від статі [2].

Слід зазначити, що Україна стикається з деякими викликами та труднощами у реалізації "Партнерства Біарріц" у євроінтеграційному процесі. Ось декілька поточних аспектів, які можуть бути викликами для України: Геополітичний контекст: Україна знаходиться в складному геополітичному контексті, особливо з урахуванням збройної агресії росії проти України. Це може ускладнювати реалізацію певних аспектів "Партнерства Біарріц", зокрема у сфері безпеки та стабільності. Економічні перешкоди: Україні доводиться стикатися з економічними викликами та перешкодами у процесі євроінтеграції. Нестабільність економічної ситуації, корупція, недостатня конкурентоспроможність та несформованість бізнес-середовища можуть ускладнювати просування реформ та глибоку інтеграцію з європейським ринком. Реформи та інституційна побудова: Україні необхідно продовжувати роботу над структурними реформами, покращенням правової системи та побудовою ефективних інституцій. Це важливий аспект "Партнерства Біарріц" і вимагає значних зусиль та часу для досягнення прогресу. Удосконалення адміністративних процедур, забезпечення незалежності судової системи та

боротьба з корупцією залишаються викликами, які необхідно подолати. Комунікація та освіта: Важливим аспектом реалізації "Партнерства Біарріц" є комунікація з громадськістю та освіта громадян. Україна повинна активно залучати громадськість до діалогу та інформування про переваги та виклики, пов'язані з євроінтеграцією. Ефективна комунікація та освіта є ключовими для підтримки громадськості та формування позитивного ставлення до інтеграції з Європейським Союзом.

Звичайно, ці виклики та труднощі не є непереборними, і Україна активно працює над їх подоланням. Політична воля, реформи та підтримка з боку міжнародного співтовариства важливі для досягнення успіху у євроінтеграційному процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Gender equality advisory council's call to action». URL https://vsirazom.ua/wp-content/uploads/2020/09/g7_biarritz.pdf (дата звернення 10.06.2023)
2. Про затвердження плану заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи "Партнерство Біарріц" з утвердження гендерної рівності: Розпорядження Кабінету міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.06.2023)

Гльоза Ілона Олегівна
студентка 2 курсу, ННІ № 1 НАВС
Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини.

РОЗВИТОК ОСВІТИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ

Актуальність даної теми полягає в тому, що розвиток освіти в контексті євроінтеграції передбачає впровадження європейських освітніх стандартів, методик та підходів, що сприятимуть підвищенню якості освіти в Україні. Згідно з євроінтеграційним курсом українська влада взяла на себе зобов'язання проводити реформи, що дозволять нам остаточно розпрощатися з залишками радянського минулого, з його бюрократією, зневагою до людини, економічною та освітньою відсталістю. І поступово перетворюють Україну на розвинену країну з високим рівнем життя.

У широкому розумінні, освіту можна описати як всебічний процес соціального життя, що сприяє свідомому внутрішньому розвитку та розвитку особистих якостей, здібностей, нахилів та знань окремих осіб і соціальних груп на користь національної та міжнародної спільноти.

Головна проблема в українській системі освіти полягає у відсутності зв'язку між освітньою галуззю та потребами країни. Для вирішення цієї проблеми необхідна модернізація української освіти. Існують три основні причини, які вимагають реформування освіти. Перша причина, реформування освіти є загальною або глобальною, оскільки освіта в усіх країнах пов'язана зі змінами, що відбуваються в цивілізації. Цивілізаційні зміни виникають в результаті еволюційного розвитку людства. У певні історичні періоди розширення та збагачення людського інтелекту призводить до таких винаходів розуму, які кардинально змінюють світ і наше уявлення про нього.

До другої причини, реформування освіти можна віднести соціально-економічні трансформації, що відбуваються у різний час у різних країнах.

Зміна політичного устрою, механізмів господарювання, формування фінансових ринків призводить до необхідності реформування освіти як найбільш масового соціального інституту розвитку людського капіталу, формування суспільної свідомості і свідомості кожного громадянина суспільства. До третьої причини реформування освіти в окремій країні можна віднести її наміри щодо приєднання до певного інтегрованого економічного й освітнього простору, зокрема, європейського [1, с. 37-38].

У 2014 році український народ, через революційні процеси, вирішив однозначно підтримати шлях країни до європейської інтеграції і запобігання будь-якій зміні або зупинці цього процесу. Це стало основою для нового напрямку розвитку геополітичних відносин, в яких Україна прагне отримати повноправне членство в Європейському Союзі. Проте, цей процес не відбувається швидко і потребує плідної праці як з боку державних службовців і політичних діячів, так і з боку звичайних громадян України. Крім того, велику роль у визначенні статусу України як члена або кандидата до ЄС відіграють ставлення та погляди інших країн. Варто відзначити, що молодь та студентство виявилися одними з найактивніших учасників Революції гідності. Тому, європейська інтеграція обумовлена потребами молодого покоління, яке планує працювати і жити в Україні, створюючи сприятливі умови для життя та професійного розвитку власної країни.

Значним досягненням зазначених вище зрушень є підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода). Вона встановлює основні принципи взаємодії та співробітництва в рамках моделі "Україна - ЄС" у різних сферах діяльності, спільні інтереси та цінності, умови для поступового наближення (інтеграції) сторін і так далі. Однією із сфер співробітництва визнається освіта та освітній процес, що спрямовані на покращення взаєморозуміння, активізації міжкультурного діалогу та посилення знань/обізнаності людей про культурні особливості суб'єктів [2]. Зміст Угоди охоплює співробітництво у галузі вищої, професійної

(професійно-технічної), загальної середньої освіти, обмін досвідом / практикою в галузі неформальної та інформальної освіти, враховуючи рекомендації Європейського Парламенту (*Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя»*)), що мають на меті уніфікацію та узгодження основних засад реалізації освітньої політики України та держав-членів Європейського Союзу. Відповідні рекомендації направлені на формування компетентного та конкурентоспроможного громадянина (особи) шляхом розширення та визнання набутих знань / умінь протягом усього періоду життя (освіта протягом життя) в контексті інтернаціональної мобільності та потреб європейського ринку праці [3; 4].

Слід зазначити, що так, як Україна в 2022 році отримала статус кандидата у членство в ЄС, то досить велику увагу приділяється на інтеграцію вищої освіти у європейський простір. Також окрема увага приділяється взаємодії формальної (formal), неформальної (non-formal) та інформальної (informal) освіти; їх визнанню відповідно до рівнів рамки кваліфікацій (національної рамки кваліфікацій). Чинним законодавством України також визначено такі види освіти [5]. Варто зазначити, що до прийняття нового Закону України «Про освіту» (2017 р.) відповідних положень не було, що свідчить про процес актуалізації законодавства до вимог та визначень ЄС.

Міністерство Освіти і науки України зазначає, що станом на кінець 2022 року було проведено ряд реформ щодо: стану сфери освіти і науки в умовах війни; позитивний вплив Програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України»; прогрес у реформуванні вищої освіти, зокрема в контексті інтеграції до Європейського простору вищої освіти; розбудову нової системи освіти дорослих; інтеграцію до Європейського дослідницького простору; ключові кроки в здійсненні цифрової трансформації освіти і науки [6].

Розвиток освіти в Україні потребує урахування європейських тенденцій і має бути спрямований на надання здобувачам освіти та учнівській молоді реальних практичних навичок, компетентностей та теоретичних знань, які їх підкріплюють і можуть бути застосовані у повсякденному житті або майбутній

професійній діяльності (в залежності від вікових особливостей). Особлива увага має бути приділена розвитку неформальної та інформальної освіти, спрямованої на навчання протягом життя. Ці форми освіти дозволяють здобути нові компетентності та значні знання, що відповідають сучасним вимогам (зважаючи на те, що освіта є неперервним процесом) та індивідуальним інтересам та здібностям кожної особистості.

Одним із визначальних критеріїв європейських стандартів освіти є якість, яка проявляється в здатності випускників кваліфіковано виконувати свої професійні обов'язки, оскільки освіта спрямована на задоволення потреб ринку праці. Іншим критерієм є охоплення освітою. Охоплення має різні аспекти, які залежать від рівня освіти.

Отже, в умовах існуючої та можливої (очікуваної) інтернаціональної мобільності, необхідно забезпечити конкурентоспроможність студентів і випускників освітніх закладів, щоб вони могли займати посади незалежно від місця отримання освіти. Тому держава та органи місцевого самоврядування повинні сприяти створенню умов для розвитку молоді і студентів, які дозволять використовувати неформальні та інформальні форми отримання освіти та спрямовані на розкриття індивідуальних якостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сисоєва С. Освітні реформи: освітологічний контекст// Освітологія. 2016. Вип. 2. С. 36-45.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода Україна від 27.06.2014 р.
3. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року: Рек. Європ. Союзу від 18.12.2006 р. № 2006/962/ЄС.
4. Рекомендація Європейського Парламенту і Ради 2008/С 111/01 «Про встановлення Європейської кваліфікаційної структури для можливості отримати освіту протягом усього життя» від 23 квітня 2008 року.

5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII: станом на 6 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 03.06.2022).
6. Винницький М. Як розвивати освіту після війни. ZN,UA. 2022.

Демиденко Володимир Олексійович
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
та прав людини НАВС

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ

До початку повномасштабного віроломного вторгнення РФ в Україну, ніхто в світі навіть і не міг уявити, що Україна та її народ буде локомотивом світових реформ, яскравим героїчним поборником свободи, верховенства права, миру та міжнародної безпеки, дієвим модератором вдосконалення ООН, ЄС, НАТО та багатьох інших загальновідомих міжнародних організацій, духівником наповнення реальним змістом тих багатовікових цінностей, які сповідують демократичні суспільства та держави, повноправним лідером світових думок.

Можливо, нині, наведений вище постулат звучить та сприймається доволі пафосно, але на моє глибоке переконання, іншого шляху ні в Україні, ні в світі немає. Ціна питання дуже висока і вибір полягає: або перемогти в утвердженні і забезпеченні наведених вище положень, або згинутися на віки. Адже війна в Україні є цивілізаційним зіткненням різних держав та їх об'єднань, що сповідують відмінні форми і методи здійснення публічної влади (демократичні та авторитарні).

Сьогодні, від розвитку ситуації в Україні, залежить політичний, соціально-економічний, духовно-ідеологічний стан в багатьох зарубіжних державах, їх об'єднаннях та міжнародних організаціях. Світ після завершення війни, як і Україна вже ніколи не буде таким як вони були до війни. Вивченні уроки цієї війни, пройдене чистилище, здобуті результати на декілька століть вперед будуть визначати вектор розвитку багатьох держав, їх об'єднань та міжнародних організацій.

Вже зараз можемо спостерігати перші вагомі тектонічні зміни в мікро та макро вимірах. Адже, Україна фактично об'єднала світ навколо демократичних цінностей, наповнила їх реальним змістом, продемонструвала їх вкрай високу важливість та як їх доцільно самовіддано відстоювати, обумовила новий імпульс в розвитку ООН, її спеціалізованих установ НАТО, ЄС, та багатьох держав.

Разом з тим, варто наголосити, про вкрай малу критичну масу системних змін в ефективному забезпеченні міжнародної безпеки. Адже рф продовжує яскраво демонструвати всім суб'єктам міжнародного права, як можна грубо і цинічно порушувати Статут ООН, принципи міжнародного права, різноманітні міжнародні договори шляхом фактичного визнання тероризму як провідної лінії нинішньої державної політики рф, перманентного погрожування світу застосуванням ядерної зброї, нищення цивільної інфраструктури, вчиненням багатьох інших воєнних злочинів, при цьому, обіймаючи статус постійного члена Ради безпеки ООН.

Такий постійний член Ради безпеки ООН по сумісництву держава, спонсор тероризму, системно вказує світу про недієвість міжнародного права загалом та різноманітних міжнародних організації зокрема, в тому числі, ООН та її спеціалізованих установ. Адже, щоб не вчинила рф, в домінуючій більшості випадків, жодної міжнародної відповідальності вона не понесла, окрім стурбованості та занепокоєння. Фактично рф знівельовала систему забезпечення міжнародної безпеки. Це обумовлено не дотриманням базового принципу, виробленого ще філософами епохи Просвітництва (Ш. Луї Монтеск'є, Ф. Вольтер, Ж.-Ж. Руссо), що будь-яке право без відповідальності мертво.

Видається, що відновлення системи забезпечення міжнародної безпеки лежить в площині відновлення інституту міжнародної відповідальності. І це відновлення має починатися саме з позбавлення рф статусу постійного члена ради безпеки ООН, який вона посідає незаконно. Позаяк рф навіть не являється членом ООН. Як відомо, державою засновником та відповідно постійним членом Ради безпеки ООН був СРСР, який припинив своє існування. Перебування рф у складі Ради безпеки ООН як постійного члена обумовлено джентльменською угодою про визнання рф правонаступником СРСР у складі Ради безпеки.

Вказана джентльменська угода має припинити своє існування за рішенням коаліції держав з огляду на несумісність терористичної сутності рф

зі Статутом ООН та статусом постійного члена Ради безпеки ООН. Крім того варто звернути увагу на аналогічні процеси пов'язані з розпадом окремих держав та їх членством в ООН. Для прикладу, в свій час Чехословаччина розділилася на Чехію та Словаччину, на теренах Союзної Республіки Югославія були створені Словенія, Сербія, Хорватія, Північна Македонія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія. Всі ці новостворені держави подавали окремі заяви щодо входження до ООН. Власне, це правило і має бути застосовано в зв'язку з розпадом СРСР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заява МЗС України щодо нелегітимності перебування російської федерації в Раді Безпеки ООН та Організації Об'єднаних Націй у цілому від 26 грудня 2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zaiava-mzs-ukrainy-shchodonelehitymnosti-perebuvannia-rosiiskoi-federatsii-v-radi-bezpeky-oon-taorhanizatsii-obiednanykh-natsii-u-tsilomu>
2. Nadin P., Vision 2020: A Discussion of UN Security Council Reform. URL: <https://ourworld.unu.edu/en/vision-2020-a-discussion-of-un-security-councilreform>
3. Sinha D. Veto Provision in UN Charter: Issues and Dimensions. Indian Foreign Affairs Journal, 2019, 14(4), pp. 267–274. URL: <https://www.jstor.org/stable/48636736>
4. Сучасні проблеми розвитку міжнародного та європейського права (з нагоди ювілею професора І. Г. Біласа): монографія / заг. ред. д.п.н., проф. В.В. Копійки. Київ, 2023. 304 с.
5. Ільченко В. Росія – самозванець у Раді Безпеки ООН? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3380839-rosia-samozvanec-u-radi-bezpeki-oon.html>

Денісова Олена Сергіївна
кандидат юридичних наук, доцент,
головний спеціаліст відділу
конституційного права та
державного будівництва Управління
конституційного та
адміністративного законодавства
Департаменту публічного права
Міністерства юстиції України

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Коректне та адекватне застосування практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є однією з умов забезпечення належного рівня захисту прав і свобод людини системою правосуддя.

Одна з проблем, що перешкоджає належному застосуванню Конвенції та практики Європейського суду, – обмеженість в розумінні та сприйнятті рішень Європейського суду щодо України та інших держав, що зумовлена, в тому числі, відсутністю перекладу українською мовою всіх рішень та постанов ЄСПЛ.

На сьогодні вся практика ЄСПЛ доступна в рамках офіційної електронної бази Суду HUDOC (<https://hudoc.echr.coe.int>), але в повному обсязі – тільки на двох офіційних мовах Ради Європи: англійській та французькій. В базі розміщено і переклади рішень, здійснені правозахисними організаціями, консультативними радами судів, адвокатами та іншими фахівцями. В той же час в Європейському Союзі рішення Європейського суду справедливості (Люксембурзького Суду) перекладаються на 23 офіційні мови.

Відповідно до статті 18 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV суди повинні використовувати офіційний переклад рішення Суду, надрукований в офіційному виданні, або, у разі відсутності перекладу, – оригінальний текст [1]. Вимоги ж щодо застосування перекладів рішень прокурорами та суддями законом не визначаються. На сьогодні немає

інформації про стан забезпечення судів перекладами практики (рішень та постанов) Європейського суду [2]. Тому проблема забезпечення суддів опублікованим перекладом повних текстів рішень є надзвичайно актуальною.

Українське законодавство не вимагає від кандидатів у судді та прокурори обов'язкового знання офіційних мов Ради Європи. Таким чином, звернення до офіційних текстів, опублікованих на HUDOC, може спричинити труднощі.

Міністерство юстиції України (Секретаріат Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини) здійснює офіційний переклад тільки тих рішень ЄСПЛ, що прийняті проти України та в яких визнано порушення вимог Конвенції. Визначення поняття «офіційний переклад» щодо рішень Європейського суду в чинному законодавстві немає. Лише у Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України українською мовою від 17 березня 2006 року № 353 визначено таке: «Поняття «офіційний переклад» означає автентичний виклад українською мовою багатостороннього міжнародного договору України, складеного мовою, іншою, ніж українська». Таким чином, статус офіційного перекладу передбачає відповідність двом вимогам: змістовій – автентичність, та формальній – засвідчення уповноваженим державою суб'єктом. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» використовує поняття «автентичний переклад»: автентичність перекладу повних текстів рішень засвідчується органом представництва – Міністерством юстиції України. Інститут автентичного перекладу передбачений тільки для рішень у справах проти України: точність відтворення обставин справи, власних найменувань, цитат із процесуальних документів можна забезпечити на основі первісних документів тільки в рішеннях у справах проти України; переклад резолютивної частини рішення виконує функцію виконавчого документа для виплати присудженої Європейським судом справедливої сатисфакції. Сам переклад рішення в цілому використовується для вжиття державою заходів як загального, так і індивідуального характеру.

При цьому, важливим є питання адекватності перекладу таких рішень, адже право – це не просто система знаків (тут ми виходимо з такої ознаки як формальна визначеність), а елемент культури, відтак, явище соціокультурне, яке не пізнається лише засобами раціо. Саме тому зарубіжна правнича наука (як і практика) оперує таким поняттям як «відчуття справедливості». Більш того сама справедливість як сутність права, його визначальна «якість» не може бути пізнана лише раціональним способом. Тому навіть наявність однакової термінології у різних системах права ніяким чином не вказує на однакове розуміння цих термінів. Так, наприклад, можна вести мову про право на достатній життєвий рівень у Сполучених Штатах Америки, Федеративній Республіці Німеччині і Україні. При цьому зрозуміло, що наповненість цього рівня – зміст – буде доволі неоднозначним.

Зауважимо, що на проблеми розуміння змісту окремих термінів у різних офіційних перекладах Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод неодноразово вказував і Європейський суд з прав людини. Слід наголосити, що відповідно до Рекомендації від 18 грудня 2002 року Rec (2002) 13 Комітету Міністрів Ради Європи державам членам про опублікування і поширення в державах – членах Ради Європи текстів Конвенції та постанов і рішень Європейського Суду, наголошується на зобов'язанні держав щодо перекладу та поширення рішень Європейського Суду з прав людини, зокрема, через забезпечення судових органів текстами таких рішень у друкованій та/чи електронній формі, або обладнанням, що необхідне для доступу до рішень Європейського суду з прав людини через Інтернет.

Для прикладу важливості адекватності перекладу наведемо слова професора М. Буроменського про те, що «хоча серед юридичних осіб, які можуть бути суб'єктами звернення до Суду, Конвенція безпосередньо називає лише неурядові організації, маючи на увазі в якості осіб індивідів (person - у тексті Конвенції англійською мовою, *personne physique* - у тексті Конвенції французькою мовою, в українському перекладі осіб), тобто фізичних осіб, насправді до Суду можуть звертатися і інші юридичні особи» [3]. Таким чином, для правильного застосування практики Європейського суду з прав

людини як джерела національного права, важливим є чітке і правильне розуміння аксіологічної складової рішень Суду.

Що стосується мовних особливостей юридичного перекладу таких рішень, слід зазначити, що в усіх видах юридичних документів існує власна специфіка перекладу, тому переклад за одним зразком неможливий. Необхідно враховувати особливості текстів як в мові оригіналу, так і в мові перекладу. Юридичний переклад – це особливий вид спеціального перекладу, який базується не тільки на мовних знаннях, а й на знанні юриспруденції, особливостей юридичних документів різних країн і правових систем. Для кожного документа існують свої особливості, кліше і терміни, які необхідно перекладати надзвичайно обережно, щоб не спотворити зміст.

При перекладі слід враховувати деякі мовні особливості, притаманні рішенням Європейського суду: насамперед офіційний документ на іноземній мові відповідає законодавству конкретної держави, тому він містить унікальні формулювання; будь-який юридичний документ, в тому числі і рішення суду, має специфічну термінологію, яка зумовлює певні труднощі при перекладі. Існуючі двомовні словники з юриспруденції не позбавляють від проблеми правильної інтерпретації терміна в конкретному контексті. Труднощі можна подолати під час консультації з юристами і шляхом дослідження великого обсягу автентичних документів, в яких зустрічається така ж термінологія. Багато юридичних термінів перекладаються або описово, або словосполученням; в юридичних текстах можна зустріти чимало ідіоматичних виразів і фразеологічних сполучень, які не вживаються в інших текстах, крім юридичних; вживання іноземних виразів, зокрема латини, насиченість мовними штампами.

Отже, наприклад, у рішеннях Європейського суду можна зустріти термін «exhaustion of domestic remedies», що перекладається як «вичерпання всіх національних засобів правового захисту». Наступним важливим терміном є «corpus delicti», який поширений тільки в юридичних текстах. Цей латинський вираз перекладається залежно від контексту як «склад злочину» або «речові

докази». Ще одним вживаним латинським виразом є «*ratione materiae*», який перекладається як «обставини по суті» (обставини справи) та відноситься до умов прийнятності.

Разом з тим зауважуємо, що належний переклад, частково вирішуючи проблему відповідного розуміння змісту рішень Європейського суду, сприятиме більш ефективному застосуванню європейських стандартів прав людини в українському законодавстві. Використання практики Європейського суду в рамках української правової системи було б ефективнішим також за умов існування спеціальних тематичних збірників, що акумулюють практику Суду. Також пропонуємо систематизувати національні переклади рішень Європейського суду з прав людини проти інших держав та створити національний банк даних із доступними перекладами повних текстів всіх Рішень та Ухвал Європейського суду з прав людини українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV: із змінами та доп. станом на 2 грудня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 30. – Ст. 260.
2. Зайцев Ю. «Природне» джерело посилання – саме рішення (Про тонкощі використання в українській судовій практиці рішень Європейського суду з прав людини) / Ю. Зайцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://helsinki.org.ua/index.php?id=1249483722>.
3. Буроменський М. Звернення до Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://khpg.org/index.php?id=1080677442>.

Денісов Денис Дмитрович
студент *Навчально-наукового*
інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ГЛАВИ ДЕРЖАВИ НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сьогоднішній день, до Європейського Союзу належать країни як з монархічною так і республіканською формою правління. До першої групи належать, зокрема, Бельгія, Данія, Люксембург Нідерланди, Іспанія, Швеція й Велика Британія. Ці держави характеризуються конституційною монархією, так як монарх не впливає на політику своєї країни. Йому або юридично це заборонено, або він не використовує політичні сили, які належать йому по праву посади. Щодо республіканської форми правління, більшість країн ЄС належить до змішаних республік, це Австрія, Литва, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина (з 1999 року), Словенія, Фінляндія, Франція.

Водночас зауважуємо, що нетиповим є виконання функцій глави держави колегіальним органом. Так, Союзна (Федеральна) Рада (далі - Рада) згідно зі статтею 174 Конституції Швейцарії від 18 квітня 1999 року є верховною розпорядчою і виконавчою владою. До складу Ради входить сім осіб. Головує у Раді Президент і його заступник віце-президент, які призначаються парламентом зі складу Ради строком на один рік без права переобрання. Отже, глава держави в Швейцарії не є класичним главою держави [1].

Крім того зазначаємо, що основними ознаками змішаної республіканської форми правління, зокрема, є обрання глави держави

позапарламентським шляхом, найчастіше прямим загальнонаціональним голосуванням; право Президента розпускати парламент, як правило, за визначених юридичних підстав; політична відповідальність уряду перед парламентом, обумовленість збереження урядом своїх повноважень довірою з боку парламентської більшості; широкі повноваження Президента стосовно виконавчої гілки влади.

Президенти у змішаних республіках можуть мати такі повноваження щодо виконавчої гілки влади такі, як: право Президента формувати Уряд (Австрія, Литва, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Франція); право брати участь у прийнятті рішень Урядом. Зокрема, у Фінляндії та Франції глави держав мають право підписання або відхилення рішень Урядів. Непрямий вплив на ухвалення рішень Урядом має й Президент Румунії: він має право бути присутнім на будь-якому засіданні Кабінету Міністрів і в разі присутності головувати на засіданні; несення Урядом політичної відповідальності перед главою держави. Зокрема, у Португалії існує подвійна відповідальність Кабінету Міністрів перед Президентом та парламентом.

Враховуючи зазначені критерії, серед усіх держав – членів Європейського Союзу, Президенти яких обираються шляхом всенародного голосування, не слід відносити до змішаних республік Болгарію та Ірландію, де можливості Президента стосовно прямого впливу на виконавчу гілку влади суттєво обмежені. У Болгарії Президент вносить на розгляд Народних зборів лише ті кандидатури на посаду Прем'єр-міністра, які пропонують парламентські фракції у послідовності, яка відповідає їхній чисельності. В Ірландії Президент повинен призначити на посаду Прем'єр-міністра кандидатуру, яка пропонується йому Палатою представників, а згодом призначає на посади членів Уряду лише осіб, запропонованих Прем'єр-міністром та підтриманих Палатою. Тобто, у даному випадку Президенти лише виконують функції своєрідних «нотаріусів». Тому Болгарію та Ірландію, попри наявний спосіб обрання Президентів прямим загальнонаціональним голосуванням, слід вважати парламентарними республіками.

Для більшого порівняння інституту глави держави, візьмемо за основу Францію, як основоположних запровадження даного поняття у юридичному просторі. Саме на основі французької моделі почалися запозичуватися різні норми, тим самим переймаючи досвід зазначеної країни. Хотілося б зупинитися на відмінностях механізму Президентства у Франції й Україні.

Розглянемо місце Президента та його повноважень у відносинах з законодавчою, виконавчою та судовою владою. Відповідно до Конституції Франції, Президент доглядає за додержанням Конституції. Він забезпечує своїм арбітражем нормальне функціонування публічних влад, а також наступництво держави. Він є гарантом національної незалежності, територіальної цілісності і додержання міжнародних договорів [2, с. 19]. У Французькій Республіці Президент є фактично керівником Уряду за наявності особливої посади Прем'єр-міністра. Натомість в Україні Президенту належать лише контролюючі та кадрові повноваження. Переважна більшість актів Президента Французької Республіки скріплюється міністрами або Прем'єр-міністром. Це являє собою додатковий стабілізуючий елемент у системі розподілу влад. Однак чинна нормативно-правова база України містить низку прогалин і суперечностей у частині контрасигнування актів. Конституція України не врегульовує питання щодо обов'язку, права та процедури скріплення підписами відповідних актів Президента Прем'єр-міністром України або міністром. Варто звернути увагу на особливості реалізації Президентом України покладених на нього повноважень. Аспект співвідношення інституту Президента з іншими органами влади проявляється у явищі кооптації, коли Президент Франції, не маючи більшості у парламенті, вимушений співпрацювати з існуючою коаліцією та фактично поступатися частиною своїх повноважень, адже відсутність політичного компромісу унеможливорює прийняття ефективних рішень, що можуть бути заблоковані протилежною політичною силою. Водночас в українських реаліях процес функціонування органів влади часто залежить не від існуючої розстановки партійних сил у законодавчому органі, а від особистих інтересів окремих

політичних груп. Це унеможлиблює модель співпраці та впливає на нестабільність і зміну повноважень, зокрема Президента України [3, с. 358].

В республіці Франція, потребують контрасигнатури Прем'єр-міністром: скликання парламенту на надзвичайну сесію, підписання декретів і ородонансів, прийнятих Радою міністрів, призначення вищих цивільних осіб та їх усунення, ратифікація окремих міжнародних договорів, призначення дипломатичних представників, участь у розгляді законопроектів Уряду. Окремі вчені наголошують, що Президент Франції наділений регламентарною владою, тобто «правом видавати власні нормативні акти», які з огляду на обмежене коло питань, з яких парламент може приймати закони, є фактично законами [4, с. 35].

В Україні нормами статті 106 Конституції України передбачено, що потребують скріплення підписами Прем'єр-міністра і міністра, (відповідального за акт та його виконання) акти Президента з питань, призначення та звільнення глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; прийняття вірчих і відкличних грамот дипломатичних представників іноземних держав; очолює Раду національної безпеки і оборони України; прийняття, у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошення окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації - з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України [5].

Разом з тим, до спільних ознак повноважень Президента України та Франції є представництво країни в міжнародних відносинах, ведення переговорів, щодо укладення міжнародних договорів, введення у країні надзвичайного стану, здійснення помилування, призначення професійних суддів на посаду.

Водночас зауважуємо, що важливе місце посідає укладення міжнародних договорів, Франція стала першою країною в Європі, яка наважилася обмежити компетенцію глави держави в цій сфері, хоча це викликало гостру дискусію в парламенті [6, с. 53], що стосувалася процедури

їх укладення. Підписання главою держави міжнародних договорів потребує наступної згоди представницького органу, тобто парламенту, оскільки предмет договору стосується тих сфер правовідносин, які належать до його відання (законодавство, бюджет). Порядок підписання главою держави міжнародних договорів з подальшою їх ратифікацією парламентом нині визначений Конституціями таких країн світу.

На прикладі Німеччини, слід наголосити, що дійсно повноваження Президента досить обмежені, це пояснюється політичними режимами та історичним досвідом існування необмеженої влади на часи 1919 років. (Веймарська республіка). За тих часів влада була авторитарною та надавала Президентові широкий обсяг повноважень. Він міг розпустити рейхстаг у будь-який момент, також була можливість розпущення та звільнення з посад державних посадовців, у разі небезпеки президент міг скасовувати права та свободи на буд-який термін.

Рейхстаг міг скасувати ці заходи, але можливість розпуску знову ж таки нейтралізувала парламент. Вважається, що таке становище, призвело до початку почався нацистського періоду — Третій рейх. Політичні структури Третього рейху виникли, проте, не з нуля, а шляхом модифікації і підлаштування під однопартійну диктатуру існуючих структур Веймарської республіки. На основі даного досвіду, на сьогоднішній день Федеральний Президент Німеччини виконує представницькі функції — він представляє Німеччину на міжнародній арені й акредитує дипломатичних представників. Крім того, він володіє правом помилування ув'язнених.

Президент має такі офіційні функції: підписання та оприлюднення федеральних законів (при цьому він має право здійснювати конституційний нагляд за законотворчою діяльністю); висунення кандидатури федерального канцлера на розгляд парламенту, затвердження федерального канцлера на посаді і звільнення його з посади; затвердження на посаді і звільнення з посади федеральних міністрів за поданням федерального канцлера; затвердження на посаді і звільнення федеральних суддів, федеральних службовців, офіцерів і унтер-офіцерів.

У вищезазначених випадках він є лише виконавцем рішень, що приймаються іншими органами влади. Серйознішими політичними повноваженнями Федеральний Президент володіє тільки за виняткових обставин.

Отже, виходячи з вище вказаного, статус глави держави в країнах зі змішаною республіканською формою правління має багато подібних рис, однак, кожна держава залишає за собою право певним чином обмежувати чи, навпаки, розширювати комплекс повноважень Президента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шаптала Н.К. Конституційне право України: [навч. посіб.] / Н.К. Шаптала, Г.В. Задорожня. – Запоріжжя: Дике Поле, 2012. – 480 с. Режим доступу <https://westudents.com.ua/glavy/62107-102-prezident-ukrani-ponyattya-oznaki-yogo-mstse-v-sistem-organv-derjavno-vladi.html>
2. Конституція Французької Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В.М. Шаповал – К.: Москаленко О.М., 2018. – 56 с.
3. Іванець О.О. Порівняльний аналіз правового статусу Президента у Французькій Республіці та Україні – Часопис Київського університету права – 2014/1
4. Грін О.О. Конституційне право зарубіжних країн: Навчальний посібник: Альб. схем / О.О. Грін. – Ужгород: Видавництво ФОП Бреза А.Е., 2015. – 183 с.
5. Конституція України [Текст]: від 28.06.1996 // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
6. Марченко В.В. Конституційно-правовий статус уряду в країнах ЄС (на прикладі Франції, ФРН, Іспанії): [моногр.] / В.В. Марченко; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – К. : Правова єдність, 2010. – 216 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ НА ПОВАГУ ДО ЇЇ ГІДНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, порушуються права не лише дорослого населення, а й дітей. Діти – категорія, яку ворог намагається тероризувати більше, ніж інші категорії. Українських дітей з тимчасово окупованих територій вивозять в дитячі табори РФ, але не з метою оздоровлення, а для донесення пропагандистських наративів. Згідно з Римським статутом Міжнародного Кримінального Суду, насильницька передача дітей з однієї людської групи до іншої є одним з елементів геноциду [1].

Як зазначила радниця – уповноважена Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'я Герасимчук на пресконференції в Медіацентрі Україна-Укрінформ, яка відбулась 30 травня 2023 року, відповідно до офіційної статистики росіяни вбили в Україні 483 дитини, 989 дітей зазнали важких поранень. І це лише ті дані, які підтверджені на підконтрольній Україні території. 19 тис. 484 дитини були депортовані або примусово переміщені, ще 394 дитини зникли безвісти і зараз знаходяться в розшуку. За час повномасштабного російського вторгнення вдалося знайти 12 тис. 979 дітей, які перебували в розшуку, 371 дитину повернуто з депортації. За її словами, росіяни вбивають, завдають поранень українським дітям, здійснюють сексуальне насилля над ними, викрадають, депортуючи та примусово переміщуючи. Від війни страждають всі українські діти, адже 7,5 млн дітей чекають когось з рідних із фронту, ще дуже велика кількість дітей сьогодні змушена прощатися з кимось із батьків, хто загинув від рук російського агресора, багато малюків не можуть ходити до своїх шкіл і гуртків, гратися на дитячих майданчиках та жити у своїх будинках, оскільки вони були зруйновані росіянами [2].

Дитина – повноправний член суспільства, вона має певні права та обов'язки. Їй має забезпечуватися спеціальний захист, можливість розвиватися в умовах свободи та гідності.

Стаття 39 Конвенції ООН про права дитини закріплює положення про те, що держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини [3].

Стаття 3 Конституції України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Окрім того, усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (стаття 21) [4].

Стаття 28 гарантує кожному право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням. До того ж відповідно до статті 68, кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей [4].

Заборона катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження не знає винятків, а тому не допускає порушень й у період війни або іншого надзвичайного стану, що прямо зазначено в частині другій статті 64 Конституції України. Така абсолютна заборона підтверджує, що

право, гарантоване статтею 28 Основного Закону України, втілює одну з основоположних цінностей демократичної держави [5, с. 193].

Як етична і правова категорія гідність включає усвідомлення особою і оточуючими факту володіння нею сукупністю певних моральних і інтелектуальних властивостей, а також її повагу до самої себе. Гідність особи визначається не лише самооцінкою суб'єкта, а й його об'єктивною оцінкою іншими людьми. Проте незалежно від останньої і в тих випадках, коли особа через хворобливий психічний стан не здатна до соціально усвідомленої поведінки, її гідність охороняється державою [5, с. 192].

Потрібно зазначити, що дитині з народження притаманна людська гідність, яка не залежить від її індивідуальних особливостей, і включає доброту та людяність, що притаманні кожній людині. З розвитком у дитини формуються вимоги до власної поведінки, поведінки інших людей, моральна та правова оцінка дій, тобто розвивається її особиста гідність. Внаслідок неправильного виховання в умовах неповаги до особистості дитини, ускладнюється процес розвитку особистої (власної) гідності дитини. Зважаючи на це, поняття людської гідності дитини потрібно розглядати як поєднання суспільної значимості дитини, вроджених людських якостей, що притаманні кожній людині як біосоціальній істоті, а також особистих якостей дитини, її самооцінка, що формується в процесі розвитку [6, с. 13].

Закон України «Про охорону дитинства» визначає, що дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, – дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні [7].

З метою захисту прав дітей, які постраждали від воєнних дій, варто погодитися з позицією Н. Опольської про внесення змін до статті 28 Закону України «Про охорону дитинства», виклавши її назву таким чином: «Захист

дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, воєнних дій, стихійного лиха, техногенних аварій та катастроф» [8, с. 282].

Слід зауважити, що право на повагу до людської гідності так чи інакше пов'язане й з іншими правами і свободами людини. Наприклад, порушення права дитини на санітарно-епідеміологічне благополуччя, коли не забезпечуються належні, комфортні умови для перебування під час повітряних тривог в укриттях закладів освіти (дезінфекція та провітрювання приміщення, наявність питної та технічної води для гігієни, речей першої необхідності і т.п.), може призвести до виникнення у неї вторинної психологічної травми, що є проявом порушення права на повагу до людської гідності.

В першу чергу держава несе відповідальність за захист прав людини в умовах воєнних дій. З метою сприяння координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, було утворено Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, який є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України [9].

Організація притулків для дітей в Україні та за її межами, доставки гуманітарної допомоги, в тому числі медичної, дошкільних та шкільних занять, евакуаційних механізмів з Донецької, Запорізької, Луганської, Харківської, Херсонської та інших областей, підготовка захисних споруд цивільного захисту, оформлення статусу внутрішньо переміщеної особи, особи, яка потребує тимчасового захисту, біженця, а також проведення інформаційно-роз'яснювальних заходів про дії під час повітряних тривог та надзвичайних ситуацій, – важливі напрямки роботи задля забезпечення прав дітей.

Наразі питання забезпечення прав дітей в умовах воєнного стану має глобальне значення. Дія міжнародних та національних нормативно-правових актів в сфері прав людини має бути жорсткішою, аби мінімізувати випадки вчинення злочинів проти дітей та притягнути винних до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 25.06.2023).
2. Права дітей під час війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3715651-prava-ditej-pid-cas-vijni.html> (дата звернення: 25.06.2023).
3. Конвенція ООН про права дитини від 20 листоп. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 25.06.2023).
4. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами та доповненнями). Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.06.2023).
5. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2011. 1128 с.
6. Опольська Н. Право дитини на людську гідність. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 5. С. 11–13.
7. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III (із змінами та доповненнями). Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 25.06.2023).
8. Опольська Н. Права дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Економіка і право*. 2015. Вип. 27. С. 278–283.
9. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 берез. 2022 р. № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.06.2023).

*Журавель Олена Олександрівна,
курсант Навчально-наукового
інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ВИМОГ І СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА

Російська агресія проти України актуалізувала велику кількість питань, зокрема щодо важливості нашої європейської інтеграції. З моменту прийняття Програми інтеграції України до Європейського Союзу ще у 2000 році інтеграція до європейського співтовариства стала стратегічним курсом України, що інституціолізований у формі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка набула чинності 01 вересня 2017 року. Для України євроінтеграція – це шлях залучення іноземних інвестицій, інноваційного розвитку економіки, підвищення конкурентоздатності національного товаровиробника, вихід на внутрішній ринок Європейського Союзу, а також модернізаційного розвитку системи забезпечення обороноздатності країни, посилення взаємодії між спеціальними органами, підвищення якості професійної підготовки співробітників структур різних сфер суспільного життя шляхом обміну досвідом. Звичайно, пріоритетним елементом стратегії євроінтеграції нашої держави є адаптація законодавства України до законодавства ЄС. Зближення національного законодавства із сучасною європейською системою права забезпечує розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в межах ЄС, сприяє поступовому зростанню рівня життя населення. Згідно зі статтею 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими

Співтовариствами та його державами-членами Україна взяла на себе зобов'язання адаптувати своє законодавство у визначених сферах до відповідного законодавства ЄС.

23 червня 2022 року Європейська рада ухвалила рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. Це історичне рішення відкриває перед Україною широкі можливості та водночас покладає на українську владу додаткові зобов'язання щодо виконання вимог з адаптації законодавства України до права ЄС та здійснення докорінних політичних, соціально-економічних, правових та інституційних реформ, спрямованих на розбудову розвинутої і сталої демократії та ринкової економіки [3, с. 114].

Для початку слід розмежувати поняття «імплементация» та «адаптація», оскільки обидва поняття вживаються як науковцями, так і законодавцями. Імплементация є процесом перенесення норм ЄС та втілення її у національне законодавство, а адаптація – процесом приведення законів України у відповідність з *acquis communautaire*, яке встановлене ЄС [8, с. 83].

Відповідно до розділу II Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. адаптація законодавства – це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire* – правовою системою Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [7].

Зближення національного законодавства до законодавства міжнародних організацій здійснюється уповноваженими органами державної влади у вигляді дій, а саме правотворчості, планування, координації та контролю. Адаптація (зближення) є складовою частиною інтеграційних процесів, передумовою гармонізації національного законодавства із законодавством міжнародних організацій. Це нормотворчий процес, що містить декілька послідовних етапів, на кожному з яких має досягатися певний напрям

відповідності національного законодавства міжнародно-правовим нормам і стандартам, які притаманні ЄС [2, с. 24].

Законодавцем передбачена послідовність адаптації законодавства України: 1) визначення актів *acquis communautaire*, які регулюють правовідносини у відповідній сфері (наприклад, Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights, здійснення перекладу якої ініціює Міністерство економіки до 31 грудня 2023 року) [4]; 2) переклад визначених актів на українську мову (регламентує Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire* та на англійську мову актів законодавства України, пов'язаних з виконанням зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 02 травня 2023 року № 451); 3) здійснення комплексного порівняльного аналізу регулювання правовідносин у відповідній сфері в Україні та в Європейському Союзі; 4) розроблення рекомендацій щодо приведення законодавства України у відповідність з *acquis communautaire*; 5) проведення економічного, соціального та політичного аналізу наслідків реалізації рекомендацій; 6) визначення переліку законопроектних робіт; 7) підготовка проектів законів України та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття; 8) моніторинг імплементації актів законодавства України, що здійснює Державна аудиторська служба України.

Тобто адаптація законодавства України до положень права Європейського Союзу (*acquis ЄС*), забезпечення відповідності актів Верховної Ради України зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції праву Європейського Союзу (*acquis ЄС*) є одним з основних напрямів діяльності Верховної Ради України, що реалізується спільно з Кабінетом Міністрів України, який є основним суб'єктом ініціювання відповідних законопроектів, шляхом забезпечення узгодження підготовки, включення до порядку денного Верховної Ради України, розгляду та остаточного прийняття законопроектів, спрямованих на адаптацію законодавства України до положень права

Європейського Союзу (acquis ЄС), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції [10].

Вагомий внесок для запуску механізму адаптації законодавства України до ЄС зробила Постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. «Про затвердження Порядку ініціювання, підготовки та реалізації проектів Twinning».

Twinning – проект технічної допомоги ЄС, який полягає в організації співпраці державного органу (установи) держави-члена ЄС з відповідним державним органом (установою) України – бенефіціаром проекту з метою обміну досвідом та надання допомоги в питаннях державного управління й адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Проект Twinning може бути як класичний Twinning (Classic, тривалістю до 36 місяців) і бюджетом до 2 млн євро або як полегшений Twinning (Light, тривалістю до 6 місяців) та бюджетом до 250 тис. євро.

Партнери по проектах Twinning отримують спільну вигоду, зокрема, у таких сферах як обмін досвідом і знаннями на основі рівноправного спілкування між партнерами проекту Twinning («від державного службовця до державного службовця»), впровадження кращої практики органів влади країн-членів ЄС, досягнення відповідності національного законодавства у певній сфері нормам та стандартам ЄС, розроблення та впровадження адаптованих нормативно-правових актів, що є необхідною умовою виконання досягнутих домовленостей між країною-бенефіціаром та ЄС (спільні угоди, плани дій, інтеграція у спільний внутрішній ринок Європейського Союзу) [9].

Слід зазначити, що законодавство ЄС в усіх сферах є динамічним, а не сталим процесом. Для України не передбачено механізму імплементації найновіших редакцій документів та залучення України до дискусії щодо найактуальніших питань у тій чи тій сферах. За таких умов Україна завжди «наздоганятиме» ЄС та не матиме належного рівня імплементації законодавства. На основі досвіду імплементації державами-членами, звітів Європейської Комісії, аналізу труднощів у імплементації, виникнення нових обставин, практики Суду Європейського Союзу законодавство ЄС постійно

вдосконалюється. З'являються нові норми, директиви переглядаються, окремі директиви об'єднують у рамкові, застарілі положення зникають [1, с. 72].

Отже, адаптація чинного законодавства, що полягає у наближенні національної правової системи до законодавства міжнародних інституцій чи інших країн через скасування або трансформацію відмінностей у національному законодавстві, повинна відбуватися послідовно, базуватися на принципових положеннях законодавства ЄС і не суперечити особливостям національної правової культури та існуючим правовим традиціям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Француз А. Й., Лазебна К. Ю. Механізми адаптації законодавства України до правової системи Європейського Союзу. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2020. Вип. 38. С. 66–76.
2. Мороз О. М. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Альманах міжнародного права*. 2020. Вип. 23. С. 21-28.
3. Пугаченко О. Б. Передумови адаптації українського законодавства до вимог Європейського Союзу. *Матеріали конференції SWorld-Ger*. 2022. № ges22-01. С. 111–116.
4. Орієнтовний план перекладу актів *acquis* ЄС на 2023 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/perekladi-aktiv-acquis-yes/orientovnyi-plan-perekladu-aktiv-acquis-ies-na-2023-rik> (дата звернення: 10.06.2023).
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire* та на англійську мову актів законодавства України, пов'язаних з виконанням зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» від 02 травня 2023 року № 451 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451-2023-%D0%BF#n60> (дата звернення: 10.06.2023).

6. Посібник із законодавства України у сфері європейської інтеграції. URL: https://www.giz.de/en/downloads_els/Handbook_by_Alla_Dzhun_UKR.pdf (дата звернення: 10.06.2023).
7. Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 18 березня 2004 року № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 10.06.2023).
8. Сьох К. Я., Гультай М. М. Імплементация нормативно-правових актів Європейського Союзу у національне законодавство України. Юридичний науковий електронний журнал. №6. 2022. С. 82-84
9. Twinning. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. URL: <https://www.nerc.gov.ua/pro-nkrekp/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mizhnarodni-proekti/twinning> (дата звернення: 10.06.2023).
10. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : Постанова ВРУ від 29 лип. 2022 р. № 2483-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-20#Text> (дата звернення: 10.06.2023).

Легенчук Діана Юріївна
студентка Навчально-наукового
інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Сьох Катерина Ярославівна,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОСОЮЗУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕВАГИ

Сучасний розвиток України у світі третього тисячоліття базується на засадах Європейської інтеграції з огляду на основоположні цінності західної культури, що є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного

суспільства: парламентаризм, лібералізація, права національних меншин, права людини, свободу пересування, свободу отримання освіти будь-якого рівня тощо. Сьогодні проблема подальшого розширення ЄС постає, як ніколи гостро. Під знаком питання опинилися не лише терміни подальших інтеграційних кроків Євросоюзу, але й сама можливість подальшого прийому нових членів. Скептичні настрої породжують і різні тлумачення умов вступу. Все частіше різні інтерпретації стають предметом спекуляцій у державах, які прагнуть набути членства, і, таким чином, спричиняють дестабілізуючий вплив на політичну та економічну ситуацію.

Курс державної політики на інтеграцію до Європейського Союзу та формування нової політики ЄС є життєво необхідними для України. Європейська інтеграція стане визначальним чинником як міжнародної діяльності України, так і її внутрішньої політики на тривалу перспективу, забезпечить зміцнення безпеки та позитивне ставлення до України зі сторони інших держав світу. Чітке дотримання курсу на інтеграцію до Європейського Союзу гарантує верховенства права, плюралістичної демократії, дотримання прав людини, розвиток в Україні громадянського суспільства, побудову соціально орієнтованої ринкової економіки [1].

У 2022р. на євроінтеграційному напрямі відбулися кардинальні зміни — започатковано якісно новий етап відносин Києва і Брюсселя. 28 лютого українська сторона подала заявку на вступ до Євросоюзу. Процес подальшої реалізації європейських прагнень України набув швидких темпів: у травні українська сторона передала на розгляд Єврокомісії заповнений офіційний «опитувальник» ЄС. 17 червня ЄК оприлюднила позитивний відгук, і вже 23 червня 2022р. Європейська Рада ухвалила рішення щодо надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. Статус кандидата відкриває ряд можливостей для проведення реформ у різних сферах. Для України — це структурні зміни, відхід від споживчої моделі економіки, підвищення ефективності виробництва, розширення доступу до нових технологій, диверсифікація експортних можливостей, збільшення частки продукції з

високою доданою вартістю, нові інвестиції. Це вихід країни на якісно новий рівень розвитку, співставний з країнами-членами ЄС.

Отриманий Україною статус кандидата на вступ до ЄС вимагає від країни активізації політичних, правових, соціально-економічних, інституційних, інформаційних заходів для:

- ефективного здійснення проєвропейських реформ і виконання умов ЄС для відкриття перспективи переговорного процесу про вступ;
- зміцнення оборонного потенціалу для протистояння російській інтервенції і забезпечення умов для звільнення окупованих територій і перемоги над країною агресором;
- збереження економічної стійкості, людського та гуманітарного капіталу в умовах війни і посткризового відновлення.

Попри всі переваги і перспективи, статус кандидата є черговим етапом євроінтеграції, тривалість якого залежить від ефективної реалізації Україною семи рекомендацій Єврокомісії, які, по суті, є «умовами постфактум». Виконання цього «домашнього завдання» є передумовою переговорів про вступ до ЄС. Слід зазначити, що в переліку рекомендацій ЄК несподіванок для України не було — більшість окреслених проблем відзначались у попередніх звітах, моніторингах, висновках ЄС щодо України. Отже, ідеться про продовження реформування судової системи, боротьбу з корупцією і відмиванням коштів, втілення антиолігархічного закону, модернізацію національного законодавства в деяких сферах тощо. Протягом останніх місяців 2022р. Україна продемонструвала значний прогрес у реалізації згаданих рекомендацій. Зокрема 13 грудня Верховна Рада ухвалила пакет базових євроінтеграційних законів — «Про медіа» та «Про національні меншини (спільноти)», а також «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах». Це дало підстави офіційному Києву надіслати меседж лідерам країн ЄС стосовно прискорення процесу оцінки виконання Україною рекомендацій Єврокомісії і переходу до наступної фази євроінтеграції [2].

Європейська інтеграція, задекларована як стратегічний напрям розвитку України є не лише зовнішньоекономічним вектором, а й орієнтиром цінностей для всього українського суспільства. Однак у цьому стратегічному напрямі розвитку нашої держави виникає багато труднощів об'єктивного і суб'єктивного характеру. Причому їх подолання залежить не тільки від України, а й від зовнішніх чинників, які знаходяться за її межами. Однією із причин є війна. Досвід євроінтеграції України в умовах війни має унікальний характер. Здійснюючи опір широкомасштабній збройній російській інтервенції, потерпаючи від величезних людських і фінансово-економічних втрат, країна набула статусу кандидата на вступ до ЄС, продовжує європейську інтеграцію в різних сферах, поглиблює партнерство з ЄС на секторальних напрямках, виконує рекомендації Єврокомісії і запроваджує на практиці положення Угоди про асоціацію. Специфіка нинішнього етапу євроінтеграції обумовлена комплексом різноспрямованих впливів, викликів і загроз.

Оцінюючи сучасний стан і особливості співробітництва у воєнний період, слід насамперед відзначити чітку і послідовну політико-дипломатичну солідарність об'єднаної Європи з Україною. Важливе значення має воєнна, фінансово-економічна, гуманітарна підтримка нашої країни. Водночас очевидно є потреба вдосконалення наявних інструментів допомоги та акумуляції ресурсів з огляду на масштаби, стан і динаміку війни в Україні. Своєю чергою, вагомою складовою спільного протистояння російській експансії є поглиблення і розвиток економічних контактів Україна-ЄС, зокрема, лібералізація взаємної торгівлі, запровадження «безвізових режимів» на різних напрямках співробітництва [3].

Економічна інтеграція України до ЄС з 2014р. відбувається в умовах російської агресії та окупації значної частини території країни, що створює величезні проблеми та перешкоди на шляху до об'єднаної Європи, містить ризики для розвитку країни в цілому. Водночас, приєднання до економічного простору ЄС має додаткові конкурентні переваги для України, особливо в умовах сталої тенденції формування певної автономії основних світових

центрів впливу, забезпечення їх економічної безпеки у стратегічних галузях на основі процесів ресорсингу та створення регіональних стійких мереж доданої вартості. Отже, Україна має шанс інтегруватися до європейської економіки, яка є найбільш конкурентною і ефективною з усіх можливих для України моделей соціально-економічного розвитку.

Скасування обмежень для українських товаровиробників, реалізація «безвізових» режимів у різних сферах співробітництва сприятиме подальшому зміцненню економічних контактів і прискоренню інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Це, по-перше, допомагає імплементації Угоди про асоціацію і забезпеченню умов для нового етапу євроінтеграції — переговорів про вступ до ЄС. По-друге, підтримує стабільність внутрішньої ситуації в Україні, зміцнює потенціал як для опору російській інтервенції, так і для наступного відродження нашої країни [4].

Отже, ці та інші різноспрямовані чинники складають фон української євроінтеграції і прямо чи опосередковано позначаються на темпах просування країни до ЄС. Нині для України тактичним пріоритетом є виконання рекомендацій Єврокомісії і положень Угоди про асоціацію. Це важливо з ряду причин. По-перше, позитивні результати доводять налаштованість української влади просуватися у прискореному темпі на шляху євроінтеграції, здійснюючи необхідні проєвропейські реформи в умовах війни. По-друге, виконання Україною «домашнього завдання» спонукатиме офіційний Брюссель до забезпечення відповідних умов (політичних, економічних, адміністративних) для наступного етапу української євроінтеграції, який можна назвати «фінішною прямою» на шляху до ЄС. Наведені вище дані свідчать про те, що процес виконання рекомендацій Єврокомісії заслуговує на позитивні оцінки та демонструє рішучість української сторони рухатися євроінтеграційним курсом, продовжувати проєвропейські трансформації на різних напрямках. Водночас, очевидним позитивом є подальше вдосконалення і закріплення досягнутих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми європейської інтеграції. Збірник статей з питань європейської інтеграції та права. — Випуск п'ятий / За ред. Д.В.Ягунова. — Одеса: Фенікс, 2009. — 262 с.
2. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. — Українська правда, 18 червня 2022р., <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516>.
3. Україна на шляху до ЄС. — Національна безпека і оборона, 2022р., №1-2.
4. Європейська інтеграція України: російський фактор. — Національна безпека і оборона, 2020р., №1-2, с.58-61.

Лук'янець-Шахова Валентина

кандидат юридичних наук, доцент

професор кафедри

конституційного права та прав людини

Національної академії внутрішніх справ

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН КОНКУРЕНЦІЇ В ЄС: ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Дослідження та вивчення конкурентного права Європейського Союзу (ЄС) має безперечно актуальний характер для України з кількох причин.

1. Асоціація з Європейським Союзом: Україна прагне зблизитися з Європейським Союзом та забезпечити інтеграцію в європейський економічний простір. Однією із таких угод є Угода про асоціацію між ЄС та Україною [1], яка містить низку зобов'язань стосовно гармонізації законодавства України з правилами ЄС, зокрема й конкурентне право. 2. Розвиток конкуренції: Вивчення конкурентного права ЄС може пришвидшити розвиток конкуренції в Україні, сприяючи виникненню сильного та здорового бізнес-середовища. Конкуренція є важливим стимулом для підвищення якості товарів і послуг, покращення ефективності виробництва та зниження цін на споживчому ринку. 3. Перешкоджання монополіям та антиконкурентним

практикам: Засвоєння принципів конкурентного права ЄС може допомогти Україні боротися з монополізацією та іншими антиконкурентними практиками, що можуть гальмувати економічний розвиток і знижувати стандарти життя населення. 4. Гармонізація законодавства: Законодавство ЄС у галузі конкуренції вже має досвід успішної реалізації та судової практики. Вивчення цього досвіду може сприяти гармонізації законодавства України з європейськими стандартами та практиками, що в свою чергу забезпечить більш прозорий та передбачуваний правовий порядок для бізнесу та інвесторів. 5. Міжнародна співпраця: Знання конкурентного права ЄС дозволить українським експертам та юристам активніше співпрацювати з європейськими колегами, учасниками бізнес-спільноти та академічних кіл, сприяючи обміну знаннями та практиками у галузі конкуренції.

Європейський Союз має розвинуту систему правил та принципів регулювання конкуренції, які призначені для забезпечення справедливої конкуренції на внутрішньому ринку. На підставі аналізу норм установчих договорів Євросоюзу [2], актів його інститутів [3] та судової практики [4] можна систематизувати принципи правового регулювання відносин конкуренції в Євросоюзі:

Запобігання узгодженим діям та картельні угоди: ЄС забороняє домовленості між підприємствами, які обмежують конкуренцію, такі як узгодження цін, розподіл ринків, обмеження виробництва і т.д. Картелів не терпляться, оскільки вони ведуть до спотворення ринку та підвищення цін для споживачів.

Запобігання зловживанню домінуючим становищем на ринку: ЄС контролює дії підприємств, які мають значний вплив на ринку (монопольне або домінуюче становище). Підприємства не повинні зловживати своїм домінуючим положенням, щоб обмежити конкуренцію, утримувати ціни на високому рівні або унеможливити входження нових гравців на ринок.

Контроль за злиттям та поглинанням: ЄС аналізує злиття і поглинання підприємств з метою запобігання створенню підприємств, які могли б

зловживати своїм домінуючим становищем на ринку або обмежувати конкуренцію.

Державна допомога та контроль субсидій: ЄС контролює державну допомогу підприємствам, щоб уникнути спотворення конкуренції на внутрішньому ринку. Також здійснюється контроль над наданням субсидій підприємствам, щоб уникнути незаслуженого переваги перед іншими учасниками ринку.

Захист інтересів споживачів: ЄС прагне забезпечити, щоб конкуренція сприяла підвищенню якості товарів та послуг, а також зниженню цін для споживачів.

Ці принципи є основоположними для забезпечення ефективної та справедливої конкуренції на внутрішньому ринку ЄС. Аналізуючи доктринальні джерела слід доповнити вже згадані нами принципи. Так, Смирнова Ксенія у своїй монографії, присвяченій правовому регулюванню конкуренції на внутрішньому ринку ЄС, зазначає, що до принципів конкурентного права ЄС слід додати ще: призначення антимонопольних органів: ЄС має спеціальні органи, такі як Європейська комісія та Національні антимонопольні органи в кожній державі-члені ЄС, які відповідають за застосування та здійснення контролю за дотриманням правил конкуренції.

Вважаємо за необхідне до принципів, які досліджуються додати ще і принцип глобальної або ж екстратериторіальної юрисдикції: положення права ЄС про конкуренцію застосовується до підприємств, які діють не лише в межах ЄС, але і мають вплив на ринок ЄС, навіть якщо вони базуються за її межами.

Значення цих принципів для євроінтеграції України полягає в наступному: впровадження стандартів: Європейський Союз має високі стандарти щодо захисту конкуренції, що стає одним із важливих критеріїв для євроінтеграції України. Україна повинна адаптувати свої закони та політику до цих стандартів, щоб стати членом ЄС. Захист від монополізації: Відповідне регулювання конкуренції допомагає уникнути монополізації ринку, забезпечуючи справедливі умови для усіх підприємств. Це сприяє розвитку

підприємництва та збільшенню можливостей для українських компаній у здобутті позицій на ринку ЄС. Прозорість та відкритість: Правила конкуренції сприяють прозорості та відкритості у сфері бізнесу, що є ключовими аспектами євроінтеграції. Вони сприяють розвитку чесної конкуренції, а також забезпечують захист прав споживачів. Ефективність економіки: Законодавство про конкуренцію сприяє створенню ефективної економіки, яка здатна конкурувати на міжнародному рівні. Це допоможе Україні зробити її економіку більш конкурентоспроможною та залучити іноземні інвестиції. Посилення правової культури: Адаптація та дотримання правил конкуренції сприяють розвитку правової культури в Україні, що є важливим аспектом для євроінтеграції. Зміцнення правової системи та боротьба з корупцією сприятимуть покращенню іміджу країни та сприяють прискоренню процесу приєднання до ЄС.

Отже, дослідження та вивчення конкурентного права ЄС є не лише актуальним для України, а й корисним у забезпеченні стабільного та конкурентоспроможного економічного розвитку країни, а також сприяє більш глибокій інтеграції з європейським економічним простором. Загалом, дотримання принципів правового регулювання відносин конкуренції в ЄС є важливою передумовою для євроінтеграції України, оскільки це дозволяє стати частиною спільного європейського ринку та брати участь у взаємному економічному розвитку та співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 05.06.2023)
2. Founding agreements URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values/founding-agreements_en (дата звернення 10.06.2023)

3. Types of legislation URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/types-legislation_en (дата звернення 10.06.2023)
4. Офіційний сайт Суду ЄС URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/ (дата звернення 10.06.2023)
5. Смирнова К.В. Правове регулювання конкуренції в Європейському Союзі: теорія і практика : моногр. – 2-ге вид., доп. – Одеса : Фенікс, 2017. – 490 с.

Литвиненко Дмитро Русланович
курсант 203 навчальної групи
Навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Осауленко Андрій Олександрович
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної академії
внутрішніх справ

ПРАВО НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року кожен українець відчув страшні наслідки воєнних дій країни агресора щодо України та її населення. На жаль, право на життя виявилось найбільш незахищеним серед інших порушень прав людини.

З історії ми можемо пригадати наслідки Другої світової війни для всього світу та безпосередньо для України. Внаслідок українці та територія нашої держави зазнала надзвичайних втрат. Коли весь світ пережив лихоліття Другої світової війни, у 1945 році пролунало гасло: «Ніколи знову». У ХХІ столітті весь світ промовляє: «Україна», «Ірпінь», «Буча», «Маріуполь». Усім відомі наслідки техногенної катастрофи внаслідок підриву Каховської ГЕС, глобальною проблемою сьогодення є шантаж країни агресора про підрив Запорізької АЕС. Щодо міжнародних організацій, які створені для забезпечення, утвердження та захисту прав людини то вони виявилися безсилими проти цієї агресії.

Сьогодні актуальність і важливість права на життя людини, його реалізація і захист є очевидними, адже без такого фундаментального права всі інші права перестають мати будь-яке значення. **Життя це – передумова реалізації всіх прав і свобод людини.** Дане право знаходить своє закріплення у всіх договорах з прав людини, є частиною загального міжнародного права. Незважаючи на це, право на життя має відносний характер і за певних юридичних і фактичних умов, може бути правомірно обмеженим. На практиці, головною загрозою і перешкодою для реалізації цього права стають збройні конфлікти й ситуації насильства всередині держави [1].

В статті 3 Загальної декларації прав людини [2] закріплене право на життя: «кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність». У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року [3] закріплено ширше розуміння права на життя, де у статті 6 зазначається, що: право на життя є невід’ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Якщо говорити про межі національного законодавства то право на життя закріплене у статті 27 Конституції України [4], де зазначено, що кожна людина має невід’ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров’я, життя і здоров’я інших людей від протиправних посягань.

Говорячи про міжнародні нормативні акти, які захищають право людини на життя, варто зазначити, що міжнародне право не містить обов’язкової норми щодо паралельного застосування під час збройних конфліктів норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Однак, як було вже неодноразово вказано в рішеннях Міжнародного Суду ООН, Генеральної Асамблеї, Комісії з прав людини ООН, міжнародна практика все ж визнає обов’язковість їх одночасного застосування, причому МГП виступає як *lex specialis* по відношенню до МППЛ. Саме тому відносини щодо захисту права на життя, які виникають під час збройних конфліктів в зоні ведення бойових дій, регулюються в першу чергу нормами МГП,

поширюючи його охорону тільки на підзахисних осіб: поранених, хворих, військовополонених, цивільне населення та осіб, які не беруть або припинили брати безпосередню участь у бойових діях. Зокрема, найбільш важливими нормативними актами цієї галузі є: Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи до них, а також Гаазькі конвенції 1907 р. [1].

Якщо говорити про право на життя в умовах війни, то воно майже беззахисне. На жаль, рішення міжнародних і національних судів щодо дотримання права на життя під час збройних конфліктів не завжди вносять ясність та потребують удосконалення.

Відповідно до статті 2 **Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод** [5], де закріплено що **право кожного на життя охороняється законом. Що нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.**

Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Стаття 2 містить два матеріальні зобов'язання: загальне зобов'язання захистити право на життя за допомогою закону і заборону умисного заподіяння смерті, обмежене вичерпним переліком винятків. З огляду на основоположний характер, ця стаття містить також процесуальне зобов'язання здійснити ефективне розслідування заяв про порушення її матеріального аспекту [1].

Умови відступу від зобов'язань за цією Конвенцією під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, закріплено статтею 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що передбачає можливість будь-якої Високої Договірної Сторони вживати

заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Проте, це положення не може бути підставою для відступу від статті 2 .

Специфіка зобов'язань держави стосовно захисту права на життя в умовах воєнного конфлікту включає:

- питання юрисдикції в умовах окупації території;
- перелік зобов'язань держави під час збройного конфлікту;
- межі необхідності застосування сили при правомірних воєнних діях, в умовах необхідності протидії терористичним актам, здійсненні спеціальних операцій;
- особливості розслідування фактів позбавлення життя [1].

Важливо зазначити, що ЄСПЛ у власній практиці жодного разу не застосовував підставу відступу від права на життя «через правомірні воєнні дії». Тому, щоб визначити, чи було порушено право на життя у випадку виключно необхідного застосування сили, потрібно звернути увагу на такі важливі елементи, а саме: пропорційність застосування сили у конкретній ситуації та мети, якої саме прагнула досягти держава, чи можливо було застосувати безпечніші способи для досягнення цієї мети та чи використала держава всі способи для того, щоб максимально зменшити ризики під час використання сили. Держава повинна дотримуватися зобов'язання щодо захисту права на життя у тому числі під час збройних конфліктів, незважаючи на те, що міжнародні договори дозволяють державам робити відступ від дотримання окремих норм під час надзвичайних подій, але відступати від права на життя не допускається.

Потрібно наголосити, що права людини і Європейська конвенція з прав людини під час війни не втрачають своєї сили, тому права людини зберігають своє значення. Держави зобов'язані не порушувати права людини під час війни і збройного конфлікту. Кожна людина має можливість наполягати на тому, щоб її права дотримувалися і має можливість звертатися до Європейського

суду з прав людини із заявою про можливе порушення державою її зобов'язань у контексті війни.

Роль Європейського суду з прав людини в цьому теж безумовно є, тому що він відкритий для заяв від людей, які постраждали під час збройного конфлікту і права яких неможливо відновити чи їм здається, що вони не можуть їх відновити за допомогою національних засобів правового захисту. Однак зрозуміло, що суд, який розглядає за своєю природою індивідуальні випадки та індивідуальні справи, має певні обмеження – йдеться про спроможність розглянути дуже велику кількість справ. Правильним підходом буде створення механізмів правового захисту на рівні держави. Але там, де держава не може впоратися чи порушує свої зобов'язання за Європейською Конвенцією з прав людини, включається ЄСПЛ [1].

Європейський суд з прав людини дуже серйозно змінюється після вторгнення рф в Україну, як і власне змінюється Рада Європи, інші міжнародні організації та загалом вся Європа. Європейський суд з прав людини перебуває зараз у процесі втрати держави щодо якої надходить найбільша кількість заяв про порушення нею Європейської Конвенції з прав людини – країни агресора. Суду доведеться вирішити, як саме діяти стосовно тих приблизно 18 тисяч заяв, які наразі є нерозглянутими проти рф, буде обрана відповідна стратегія. Тобто є всі підстави сподіватися, що ЄСПЛ буде скорочувати відставання і швидше ухвалювати ключові рішення [1].

Як висновок, хотів би пригадати одну виставку, яка проводилась у 1963 році в зоопарку Бронкса і називалась вона «Найнебезпечніша тварина у світі». Суть виставки: на стіну просто повісили дзеркало і написали «Ви дивитесь на найнебезпечнішу тварину у світі. Вона одна з усіх тварин, які коли-небудь жили, може знищити цілі види тварин. Тепер вона здатна знищити все життя на землі». На мою думку, цей приклад з історії повністю характеризує звірині дії країни агресора щодо українців, які вони вчиняють на території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бунчук О. Право на життя в умовах війни від 04.05.2022 р. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-zhyttia-v-umovakh-viiny/>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Литвинюк Ілона Сергіївна
курсантка 203 навчальної групи
Навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Осауленко Андрій Олександрович
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Діюче законодавство України передбачає загальні права дітей (на життя, охорону здоров'я, на громадянство) та особливі права дітей (які перебувають у складних життєвих обставинах, які позбавлені батьківського піклування, які постраждали від воєнних дій та збройних конфліктів, а також права та пільгові умови праці неповнолітніх).

Однак від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну (24 лютого 2022 року) і до сьогоднішнього дня у зв'язку з введенням воєнного стану права дітей обмежені. Основна проблема полягає в тому, що практично всі права дітей порушуються РФ в ході війни. Росія постійно порушує Женевські конвенції, не дотримується міжнародних декларацій, норм міжнародного гуманітарного права. Російські збройні сили також системно порушують Конвенцію ООН про права дитини. До основних порушень прав дітей належать: використання заборонених засобів та методів ведення війни, в тому числі щодо дітей; відмова в доступі до гуманітарної допомоги; викрадення та незаконне вивезення дітей; вербування і використання дітей; вбивства і каліцтва; зґвалтування та інші форми сексуального насильства; напади на школи, лікарні, позашкільні заклади розвитку та на захищених осіб, які пов'язані з ними; блокування евакуації дітей з зони бойових дій; порушення права дитини на фізичне та психічне відновлення тощо. Означені правопорушення є міжнародними злочинами та не мають строків давності. Українська влада та український народ разом з міжнародною спільнотою впровадили механізм відновлення та захисту прав українських дітей. Посилено оборонну сферу, евакуаційні та інформаційно-роз'яснювальні заходи, здійснюється фіксація правопорушень.

Опрацьовуючи національні словники, можна визначити термін «діти» як особливу соціально-демографічну групу населення, яка має не лише визначені законом вікові межі, а й свої специфічні потреби, інтереси, права [1, с. 71]. В Конвенції ООН «дитина» - це кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом повноліття не настає раніше [2], аналогічно визначено у п. ст. 2 Європейської Конвенції про громадянство [3]. Цивільний кодекс [4] розмежовує поняття «дитина», «малолітні діти», «неповнолітні діти». Згідно Закону України «Про охорону дитинства» дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше; дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій або збройних конфліктів – це дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала

фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні (ст. 1) [5]. Отже, за загальним правилом, дитиною є особа до досягнення нею повноліття.

Науковці вважають дитинством період від народження до повної соціальної та психологічної зрілості, становлення дитини повноцінним членом громадянського суспільства. За ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття.

Держава повинна забезпечувати дитині всі права. Ці права мають мати усі діти незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігійних, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження або інших обставин, що стосуються самої дитини чи її сім'ї. Дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і можливості розвиватися фізично, розумово, морально, духовно, соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності.

Самі ж права дитини закріплені в ряді нормативно-правових актів. Водночас основним спеціальним нормативно-правовим актом, який їх передбачає, є Закон України «Про охорону дитинства». Трудове законодавство також передбачає ряд особливих прав і пільгових умов щодо роботи неповнолітніх. Цивільним кодексом України окремо визначаються цивільні права малолітніх та неповнолітніх дітей.

Однак очевидно, що права дитини під час війни порушуються, Російська Федерація забирає у дітей безтурботне дитинство та порушує різні права. Найбільше постраждало дітей у Донецькій, Харківській, Київській, Чернігівській, Луганській, Херсонській, Миколаївській, Запорізькій, Сумській та інших областях України. Бомбардуваннями та обстрілами збройних сил РФ пошкоджено тисячі закладів освіти. Частину з них зруйновано повністю. В більшій чи меншій мірі війна перешкоджає нормальному розвитку кожної дитини [6].

РФ використовує заборонені засоби та методи ведення війни, в тому числі щодо дітей. Російські війська неодноразово застосовували недозволену

зброю. Наприклад, 4 квітня 2022 року окупанти обстріляли касетними боєприпасами цивільну інфраструктуру Миколаєва внаслідок чого загинула 1 дитина, а 30-31 березня на Слобожанщині були використані фосфорні боєприпаси, якими поранено 4 дітей. Війська РФ свідомо і регулярно здійснюють обстріли житлових кварталів, соціальної інфраструктури, об'єктів життєзабезпечення [7].

РФ створює гуманітарну кризу в окупованих населених пунктах. На окупованих територіях жителі часто страждають від голоду через навмисні дії від військ РФ. У Херсоні окупанти захопили склад із ліками, продуктами та дитячим харчуванням. Зафіксовано систематичні випадки, коли росіяни не пропускали гуманітарну допомогу, перешкоджали виїзду мешканців під час облоги, розкрадали і знищували магазини та склади з продуктами і навіть безпосередньо відбирали їжу в місцевих жителів [7].

Військові РФ порушують право на життя і захист від жорстокого ставлення. Російські військові вдаються до катувань цивільного населення, зокрема дітей. Наприклад, в Ізюмському районі на Слобожанщині виявлено закатовані та спалені тіла трьох осіб, одне з яких належить дитині [7].

Військові РФ порушують право дітей на охорону здоров'я. Вони обстрілюють лікарні та створюють інфраструктурні медичні проблеми: ускладнений доступ до медичних засобів; медперсонал зі збільшеним робочим навантаженням і ускладненим доступом до дітей, через бойові дії не може надавати їм якісних і своєчасних медичних послуг [7]. Діти народжуються в складних умовах, немовлята помирають. Діти, які довго перебувають у бомбосховищах, не завжди мають належне харчування, питну воду та санітарно-гігієнічні умови. Через відсутність сонячного світла у дітей розвиваються хвороби. У дітей з закладів інституційного догляду, які знаходяться у місцях бойових дій є проблеми з централізованим забезпеченням ресурсами та запасами.

Російські військові вчиняють злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Так, після звільнення окупованих міст і сіл Полісся, Сіверщини й Слобожанщини стало відомо про масові випадки зґвалтувань

окупантами, зокрема, на жаль, і дітей [7]. Наприклад, у місті Буча російські окупанти зґвалтували одинадцятирічного хлопчика тощо [8]. Відомо про випадок, коли російський військовий зґвалтував немовля, знявши це на відео [9]. Крім завданої дитині шкоди, цю ситуацію можна класифікувати і як злочин щодо використання дітей у порнографічних матеріалах. Існують також випадки завдання психічних травм через скоєння сексуальних злочинів на очах у дітей, зокрема коли жертвами зґвалтування є рідні дитини.

Російські військові порушують право дитини на захист від вербування і участі у війні. Військові РФ використовують українських дітей із тимчасово окупованих територій у воєнних цілях. Зокрема, дітей і підлітків змушують поширювати через пропагандистські ресурси та діставати воєнну інформацію: розташування української військової техніки, складів зброї, блокпостів тощо. Окупаційна влада так званих «ЛДНР» проводить мобілізацію неповнолітніх. Також на окупованих територіях постійно проводиться зйомка пропагандистських сюжетів із використанням дітей. Так, у захопленому Мелітополі дітей змушували одягати георгіївські стрічки та декламувати вірші про війну. У Маріуполі задля створення пропагандистського контенту відкрили «дитячий центр» у приміщенні, де немає ані світла, ані води [10].

Росіяни порушують право на освіту. Освіта має бути доступною і безпечною. Однак зруйновані школи, дитячі садочки, інші заклади середньої та вищої освіти. В умовах активної війни навчання, зазвичай, не є пріоритетним завданням, адже великих зусиль діти та їхні батьки докладають до того, щоб просто вижити. Виживання займає більшу частину часу і змінює звичний розпорядок дня дитини, хай то через обстріли, повітряні тривоги чи переховування в укриттях. Існують проблеми доступу й до дистанційної освіти з низки причин, а в окупованих населених пунктах росіяни примусово змінюють навчальні програми на власні пропагандистські. З освітою в евакуації також є проблеми. Так, у випадку вимушеного переселення по Україні потрібен час на оформлення в той чи інший навчальний заклад або матеріальне забезпечення для дистанційної освіти. За кордоном до цих

перешкод додається мовний бар'єр та можливі загальні труднощі з адаптацією до нового середовища, відмінностей у навчальних програмах та інші [7].

Росіяни нищать інфраструктуру для позашкільного розвитку дітей, тобто порушують право на дозвілля і культурний розвиток. В окупації чи на території бойових дій про це не йдеться, однак навіть у відносно безпечних чи вже звільнених від окупації містах є зруйновані заклади культури, спортивної та розважальної інфраструктури. Наприклад, у Києві 20 березня війська РФ обстріляли торговельно-розважальний центр. Всесвітньо відомим є також випадок із авіаударом по драматичному театру в Маріуполі [7].

Росіяни блокують евакуацію та обстрілюють евакуаційний транспорт з дітьми, тобто порушують ст. 17 Женевської конвенції про захист цивільного населення підчас війни [11]. Збройні сили РФ порушують домовленості про евакуацію та зелені коридори. Зафіксовано численні випадки ведення вогню по цивільних авто. Зруйновані вокзали й дороги ускладнюють виїзд із небезпечних місць. Людям заважають навіть отримати інформацію про можливість евакуюватися. Вразливою категорією дітей є мешканці закладів інституційного догляду, якими опікується держава. Їхній виїзд під час воєнних дій залежить від координації керівників із військовими адміністраціями, а також від можливості організувати дітям безпечну евакуацію чи захист у закладі.

У дітей порушено право на фізичне і психічне відновлення. Це особливо стосується дітей, які зазнали катувань, принижень, експлуатації чи будь-якого насильства. У місцях окупації і активних бойових дій неможливі комфортні умови для психічного відновлення дітей і систематично надавати психологічну підтримку. Тому проблеми у сфері психічного здоров'я можуть мати довгострокові наслідки, спричинити депресію, фобії внаслідок побачених подій і проявитися не одразу [7].

Росіяни викрадають і примусово вивозять дітей, чим порушують ст. 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення підчас війни, ст. 78 Додаткового протоколу до Женевської конвенції [12], ст. 21 Конвенції ООН про права дитини, ст. 283 Сімейного кодексу України. Це загрожує

незаконному усиновленню українських дітей російськими громадянами. Ця політика спрямована на примусову русифікацію і руйнування української ідентичності дитини. Депортованих відправляють у віддалені та депресивні регіони Росії, вилучають українські документи, особисті речі і засоби зв'язку, натомість видають документи, які забороняють залишати ці регіони протягом двох років. Під час депортації діти вимушені проходити через фільтраційні табори, перебуваючи там у часто шкідливих для здоров'я умовах. Крім депортації у РФ і Білорусь, існує ризик торгівлі та викрадення дітей, подальша доля яких невідома. Це ускладнює пошук і повернення українських дітей.

На основі викладеного можна зробити наступні висновки. Дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом повноліття не настає раніше. Права дитини – це спеціальні можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування та досягнення зрілості. Однак РФ своїми діями постійно порушує права дітей, а найпоширенішими злочинами є: використання заборонених засобів та методів ведення війни; відмова в доступі до гуманітарної допомоги; викрадення та незаконне вивезення дітей; вербування і використання дітей у війні; вбивства і каліцтва дітей; зґвалтування та інші форми сексуального насильства щодо дітей; напади та школи, лікарні, позашкільні заклади розвитку та на захищених осіб, які пов'язані з ними; блокування евакуації дітей з зони бойових дій тощо.

Це міжнародні злочини проти українських дітей і не мають строків давності. Національним та міжнародним законодавством передбачено механізми захисту прав дітей під час воєнних дій, однак якщо одна зі сторін не виконує зобов'язання, то реалізувати їх складно. Однак українська влада та народ України, міжнародна світова спільнота та санкції, введені щодо Російської Федерації «запустили» цей механізм, зокрема, щодо відновлення та захисту прав дітей.

Українські громадяни добре ознайомлені з програмами допомоги, можливостями роботи та проживання за кордоном. Влада зарубіжних країн надає тимчасові притулки або заохочує до цього своїх громадян, їхні уряди забезпечують українців медичною допомогою, організовують шкільні та

позашкільні заняття для дітей. Сьогодні, окрім оборонної сфери, посилено евакуаційний механізм у Донецькій, Луганській, Харківській, Херсонській, інших областях та механізми доставки гуманітарної допомоги. Проводяться інформаційно-роз'яснювальні заходи про дії під час повітряної тривоги. Організовано способи фіксації усіх правопорушень, в тому числі щодо дітей, особливо злочинів. Ведеться облік внутрішньо переміщених осіб та осіб, які отримали тимчасовий захист та статус біженців. Паралельно підготовлені захисні споруди цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів. Український державний центр соціальних служб для молоді України / під ред. А.І. Капської. Київ, 2000. 260 с.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Європейська Конвенція про громадянство (ETS № 166) Страсбург, від 6 листопада 1997 р. Європейська Конвенція про громадянство (ETS № 166) від 7 листопада 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/435-15#top>.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
6. Ювенальні прокурори: 361 дитина загинула внаслідок збройної агресії РФ в Україні 08.08.2022 URL: <https://wz.lviv.ua/news/469207-yuvenalni-prokurory-361-dytyna-zahynula-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-rf-v-ukraini>.
7. Війна. Злочини Росії проти українських дітей URL: <https://ukrainer.net/biznes-adaptuietsia/>.
8. Денісова Л.Л. «Прив'язали до стільця, щоб дивилася»: у Бучі окупанти згвалтували 11-річного хлопчика на очах у мами URL: <https://tsn.ua/ato/priv-yazali-do-stilcya-schob-divilasya-u-buchi-okupanti-zgvaltuvali-11-richnogo-hlopchika-na-ochah-u-mami-2032408.html>.

9. Володимир Зеленський. Гвалтували немовлят. Звернення Зеленського до парламенту Литви та народу URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Yg7x52DKCHU>.
10. Шість головних злочинів РФ проти дітей в Україні URL: <https://zaborona.com/shist-golovnyh-zlochyniv-rf-proty-ditej-v-ukrayini/>.
11. Женевська конвенція про захист цивільного населення підчас війни від 12 серпня 1949 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
12. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08 червня 1977 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

Лищенко Михайло Сергійович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю (081) Право навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Старицька Ольга Олексіївна

доцент кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ПРАВОВА ПОСЛУГА» ТА «ПРАВОВА ДОПОМОГА»

Питання правильного термінологічного вживання різних правових категорій та явищ завжди становить науковий інтерес для представників теоретичної юриспруденції, що у свою чергу становить доволі серйозне підґрунтя для практиків. Таким чином, на наше переконання, для більш ґрунтовного дослідження варто розпочати із аналізу законодавчого врегулювання категорій «правова допомога» та «правова послуга».

Звертаючись до питання законодавчого врегулювання дефінітивного визначення, варто наголосити на тому, що чинні нормативно-правові акти України дещо по-різному інтерпретують термін «правова послуга». Відтак,

однакове змістовне наповнення міститься у Наказі ДСКН України від 08.12.2011 № 24 «Про затвердження Порядку надання безоплатної первинної правової допомоги у Державній службі України з контролю за наркотиками» та Наказі адміністрації Держспецзв'язку від 04.05.2016 № 320 «Про затвердження Положення про надання безоплатної первинної правової допомоги в Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» у яких зазначено, що **правові послуги** – це надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [2, 3]. Не значне, але вагоме із юридичної точки зору, доповнення щодо цього визначення міститься у Наказі МОЗ України від 04.11.2011 № 753 «Про затвердження Порядку надання безоплатної первинної правової допомоги у Міністерстві охорони здоров'я України», зокрема в ньому зазначено, що до правових послуг можуть бути віднесені й складання процесуальних документів правового характеру: «...складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;...» [4]

Попри зазначене, найбільш повне та змістовне за юридичним та процедурним наповненням є дефініція проголошена у Законі України від 02.06.2011 № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011р. № 3460-VI. Зокрема, у ньому надано наступне визначення: **правові послуги** – це надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [1]. Таким чином, сучасне законодавство України має тотожне, але не однозначне трактування понятійно-категоріального апарату «правові послуги», то розширюючи, то звужуючи його, перешкоджаючи у такий спосіб повноцінному доступу людини до широкого спектру здійснення правових дій.

Повертаючись до питання про визначення правової категорії «правова допомога», то у Наказі ДСКН України від 08.12.2011 № 24 «Про затвердження Порядку надання безоплатної первинної правової допомоги у Державній службі України з контролю за наркотиками» **правова допомога** інтерпретується як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадян. Така сама дефініція, але із доповненням словами: «захист цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення» міститься у Наказі адміністрації Держспецзв'язку від 04.05.2016 № 320 «Про затвердження Положення про надання безоплатної первинної правової допомоги в Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» та Законі України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI та Наказі МОЗ України від 04.11.2011 № 753 «Про затвердження Порядку надання безоплатної первинної правової допомоги у Міністерстві охорони здоров'я України» [1,2,3,4].

Отже, можемо констатувати, що із дефініціями щодо терміну правової допомоги ситуація у чинному законодавстві є дещо стабільнішою і не викликає суперечностей щодо різночитань.

Порівнюючи змістовне наповнення понять «правова допомога» і поняття «правова послуга», В.С. Личко зазначає, що правова допомога є поняттям більш високого юридично-нормативного порядку і більш широкого соціальноправового змісту у порівнянні із правовою послугою, саме тому вони можуть бути віднесені між собою як категорія та поняття [6, с.17]. Хоча на сьогоднішній день, у наукових колах є й інші позиції щодо цього. Так, наприклад, досліджуючи це питання Т.Б. Вільчик влучно зазначає, що ці правові явища науковці розглядають як: тотожні поняття, інші розрізняють його на основі різних критеріїв, є теоретики, що вказують на те що доступ до юридичних послуг здійснюється через допомогу, існують позиції, що заперечують існування правових послуг [5, с.26].

Звертаючи свою увагу на практичну сторону реалізації цього терміну, то варто вказати, що виходячи із норм законодавства України, обидві юридичні

діяльності підпадають під дію Цивільного кодексу, але питання щодо надання юридичної допомоги також міститься і у відповідних актах, що урегульовують роботу адвокатів. Отже, суб'єкти надання таких видів діяльності є різні – допомога надається виключно адвокатами, а послуга будь-яким суб'єктом господарювання.

Таким чином, можемо дійти висновку, що чинне законодавство України оперує схожим, але не тотожними за змістом та суб'єктами надання, понятійними категоріями «правова послуга» та «правова допомога». Сутнісне наповнення цих правових конструкцій залежить від перспективи отриманого результату, що у свою чергу ускладнює процес їх надання та слугує підґрунтям для наукових дискусій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 19.06.2023).
2. Наказ ДСКН України від 08.12.2011 № 24 «Про затвердження Порядку надання безоплатної первинної правової допомоги у Державній службі України з контролю за наркотиками» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1539-11/ed20120120/find?text=%CF%F0%E0%E2%E2%B3+%EF%EE%F1%EB%F3%E3%E8#Text> (дата звернення: 19.06.2023).
3. Наказ адміністрації Держспецзв'язку від 04.05.2016 № 320 «Про затвердження Положення про надання безоплатної первинної правової допомоги в Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0753-16/ed20160504#n24> (дата звернення: 19.06.2023).
4. Наказ МОЗ України від 04.11.2011 № 753 «Про затвердження Порядку надання безоплатної первинної правової допомоги у Міністерстві охорони здоров'я України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1329-11#Text> (дата звернення: 19.06.2023).

5. Вільчик Т.Б. Співвідношення понять «правова допомога» та «правові (юридичні) послуги» в юридичній науці та законодавстві України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, Серія: Юриспруденція*. 2013, № 6-2, Т. 1. С. 26 – 29.
6. Личко В.С. Поняття та види правової допомоги в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис.... канд. наук. 12.00.01 Одеса, 2013. 26 с.

Міщенко Максим

*здобувач наукового ступеня доктора
філософії, кафедри конституційного
права та прав людини*

Науковий керівник:

Лук'янець-Шахова Валентина

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного
права та прав людини*

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ СТРАТЕГІЇ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 2020 – 2025: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Стратегічне планування гендерної політики є важливим аспектом в досягненні цінностей рівності між жінками та чоловіками. Побудова якісної стратегії потребує досвіду та експертних напрацювань, зокрема збору та обробки даних, постановки пріоритетів та оцінки ефективності вже розроблених стратегій. Європейський Союз, зокрема, Комісія щодо гендерної рівності та моніторингу її прогресу, вже мають певний досвід зі стратегічного планування для досягнення цілей гендерної рівності. Огляд та аналіз цього досвіду може допомогти Україні вдосконалити підходи та практики з розробки стратегій в цій галузі [1]. 5 березня 2020 року Європейська комісія затвердила Стратегію гендерної рівності 2020–2025 – це документ, яким керується Європейський Союз у формуванні гендерної політики, стратегія базується на

досвіді та висновках попереднього документу, а саме “Strategic Engagement for Gender Equality 2016–2019 (SEGE)”[2]. Цей документ був попередником Стратегії ЄС 2020-2025. Серед основних цілей, які були у фокусі (SEGE):

1. Питання працевлаштування та рівної оплати праці, зокрема подолання гендерного розриву.
2. Участь жінок у прийнятті рішень, зокрема шляхом збільшення кількості жінок на вищому та середньому керівництві в Комісії.
3. Питання подолання гендерного насильства, що включало необхідність підписання та ратифікації всіма державами-членами Стамбульської конвенції.
4. Адвокація рівних можливостей шляхом сприяння рівності в усьому світі.

Слабкими сторонами SEGE був його статус як внутрішнього документу Європейської Комісії (Staff Working Document), що розглядалося державами-членами та стейкхолдерами як політичне зниження статусу документу порівняно зі Стратегією. Крім того, видимість SEGE була невисокою, недостатня інформованість про цей документ серед держав обмежила її вплив. Тому новий документ – Стратегія гендерної рівності Європейського Союзу 2020 – 2025 – був сформований саме як стратегія для підвищення значущості питань, пов’язаних із утвердженням гендерної рівності.

У Стратегії ЄС 2020 – 2025 передбачений більш широкий перелік цілей, під якими слід розуміти основні виклики, які існують в ЄС, в тому числі у питаннях екології, цифрової трансформації та демографічних змін, які мають гендерний аспект, наприклад: Тенденція, що все більше робочих місць стає цифровими, і існує нагальна потреба забезпечити рівний доступ чоловіків та жінок до економічних можливостей та якісної роботи в цифровій економіці. Демографічні зміни у контексті зростання очікуваної тривалості життя (жінки, як правило, живуть довше за чоловіків у середньому, і тому складають більшість літніх людей) створюють виклик у вигляді можливої дискримінації за статтю та віком на робочому місці. Проблеми рівного пенсійного

забезпечення і в цілому вплив гендерних розривів в оплаті праці на досягнення стійкого розвитку.

Питання включення гендерної експертизи в формування політик та процесів ЄС є важливим для досягнення гендерної рівності.

Збір та аналіз даних з урахуванням гендерно-вікових показників має вирішальне значення для дослідження гендерної проблематики, а також для розробки, реалізації політики, пристосованої до конкретних потреб різних груп.

Метою Стратегії ЄС є подолання нерівності, стимулювання до перерозподілу влади, впливу та ресурсів справедливим та рівноправним чином, сприяння справедливості та створенню рівних можливостей. Для цього Комісія ЄС виділила цілу низку заходів, напрямів та відповідний план дій, які передбачають, зокрема:

1. Свобода від насильства та стереотипів. До розгляду та впровадження Комісією запропоновані такі дії: завершити приєднання ЄС до Стамбульської конвенції шляхом ратифікації Конвенції. Наразі її підписали всі держави-члени ЄС і ратифікувала 21 держава-член ЄС. Болгарія, Чехія, Угорщина, Латвія, Литва та Словаччина не ратифікували Конвенцію [3]. Розробка та впровадження заходів щодо боротьби з насильством над жінками, в тому числі фінансування кампаній з підвищення обізнаності щодо прав людини та доступу до правосуддя. Розробка Закону про цифрові послуги з метою встановлення відповідальності інтернет-платформ щодо вмісту, що поширюється користувачами, для боротьби з проблемою насильства щодо жінок в Інтернеті. Так, за даними 2020 року, 58% дівчат у всьому світі зазнали домагань в Інтернеті, а в реаліях пандемії та більш інтенсивного використання мережі Інтернет, ці ризики лише збільшуються. Закон (Digital Services Act) прагне створити безпечніший цифровий простір, де захищені основні права користувачів, зокрема, шляхом формування звітів про будь-яку модерацію контенту, забезпечення доступного зв'язку користувачів та адміністраторів онлайн-платформ, процедури повідомлення про поширення незаконної інформації, процедура позасудового врегулювання спорів та система розгляду

скарг тощо. Цей закон є важливим з огляду можливості встановлення єдиних правил для безпечного та надійного онлайн-середовища, де ефективно захищені основні права.

Відповідно, держави-члени мають вжити заходів щодо виконання, зокрема: впровадити Директиву про боротьбу проти сексуального насильства та сексуальної експлуатації над дітьми (Директива 2011/93), Директиву 2011/99/ЄС про Європейський захисний ордер, Регламент (ЄС) № 606/2013 про взаємне визнання заходів захисту у цивільних справах, Директиву Ради 2004/80/ЄС щодо компенсації постраждалих від злочинів та інше відповідне законодавство ЄС, що захищає постраждалих від гендерно зумовленого насильства [4]. Всі ці директиви об'єднанні функцією по гармонізації та спрощенню процедур захисту постраждалих від злочинів у всьому Європейському Союзі. Систематично збирати гендерно дезагреговані дані. ЄС потребує вичерпних, оновлених і порівнянних даних, щоб політика боротьби з гендерним насильством була ефективною. Щоб отримати повне уявлення про гендерне насильство, дані мають бути розбиті за відповідно до показників, таких як вік, статус інвалідності, міграційний статус та місцевість проживання. Очікується, що опитування, яке буде проведе в усьому ЄС, надасть дані про поширеність та динаміку насильства щодо жінок, результати якого будуть представлені у 2023 році. Підтримувати громадянське суспільство та публічні служби у запобіганні та протидії гендерному насильству та гендерним стереотипам, зокрема за допомогою коштів ЄС, доступних у рамках програми «Громадяни, рівність, права та цінності» (2021–2027).

2. Процвітання в гендерно-рівній економіці. Політика згуртованості ЄС підтримує підприємництво жінок, їх (ре)інтеграцію на ринку праці та гендерну рівність у конкретних, стереотипно традиційних чоловічих галузях. Планується, що цілеспрямовані заходи, що сприятимуть участі жінок в інноваціях, будуть розроблені для усунення гендерного розриву в оплаті праці та пенсіях. Комісія вважає за необхідне: належним чином впроваджувати принципи гендерної рівності в трудове законодавство ЄС. Зокрема, очікується ратифікація з боку держав-членів Директиви ЄС про баланс між роботою та

особистим життям (Work-Life Balance Directive), яка спрямована на покращення доступу сімей до сімейної відпустки та сприянню умов, для розв'язання проблеми недостатньої представленості жінок на ринку праці. Також передбачається ратифікація і втілення положень Директив про гендерну рівність у сфері самозайнятості, соціального забезпечення, вагітності та материнства, Директиви про неповний робочий день, Директиви про прозорі та передбачувані умови праці тощо, які стосуються впровадження принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок щодо їх доступу до роботи, професійної підготовки та просування по службі, а також щодо умов праці. Забезпечити належні інвестиції у дошкільну освіту, послуги з догляду за дітьми, у тому числі коштом наявного фінансування ЄС. Оскільки недостатній доступ до якісних та доступних офіційних послуг по догляду за дітьми є одним із факторів гендерної нерівності на ринку праці, тому інвестиції в послуги догляду є важливими для підтримки участі жінок в оплачуваній роботі та їх професійного розвитку. Це також має потенціал для створення робочих місць як для жінок, так і для чоловіків. В рамках Європейської Ради з інновацій Horizon Europe European Innovation Council (Horizon Europe є ключовою програмою ЄС щодо фінансування досліджень та інновацій) запустити пілотний проєкт зі сприяння жіночим стартапам та інноваційним малим і середнім підприємствам. Досягнення балансу та організація сприятливих умов для кар'єр жінок у спортивних організаціях, та STEM (Наука, технології, інженерія та математика) напрямі.

3. Паритетне лідерство. Серед першочергових заходів Комісією було запропоновано такі дії: прийняти пропозицію щодо Директиви щодо поліпшення гендерного балансу в корпоративних радах. Ця Директива передбачала, що принаймні 40 % членів правління компанії мають становити жінки до 2018 року в державному секторі та до 2020 року в приватному секторі. Проте цих цілей не було досягнуто у 2020 тому імплементація норм цієї директиви є одним з пріоритетних пунктів порядку денного Комісії на 2022. Вжити заходів щодо поліпшення гендерного балансу на всіх рівнях на керівних посадах. Комісія сприятиме участі жінок як виборців і кандидатів у

виборах до Європейського парламенту 2024 року у співпраці з Європейським парламентом, національними парламентами, державами-членами та громадянським суспільством, у тому числі шляхом фінансування та просування передового досвіду. Європейські політичні партії, які просять фінансування ЄС, заохочуються до прозорості щодо гендерного балансу членів своїх політичних партій. Комісія прагне досягти гендерного балансу на рівні 50% на всіх рівнях свого управління до кінця 2024 року.

Вочевидь, положення даної Стратегії ЄС є важливими для України в першу чергу як складова процесу євроінтеграції, а також з огляду на можливість запозичення досвіду Європейського Союзу в розробці національних програм та стратегій в сфері гендерної рівності. Щодо того, які напрямки є актуальними в проєкті національної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків читайте в наступному матеріалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (дата звернення: 15.06.2022).
2. Strategic Engagement for Gender Equality 2016–2019 (SEGE) URL: <https://menengage.unfpa.org/en/resources/european-commission-strategic-engagement-gender-equality-2016-2019> (дата звернення: 18.06.2022).
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 15.06.2022).
4. https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law/types-legislation_en

Осауленко Андрій Олександрович
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини
Національної академії
внутрішніх справ

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Основоположний та вихідний базис міжнародних стандартів поведіння із засудженими створюють теоретичні положення представників державно-правової думки:

- 1) стародавнього періоду (від найдавніших часів до V ст. н.е.) та античності становить (із VII ст. до н.е. до V ст. н.е.);
- 2) періоду доби Середньовіччя (від V ст. н.е. до XV ст. н.е.);
- 3) періоду доби Відродження, Нового часу, Просвітництва, а потім буржуазного лібералізму (від XVI ст. до першої половини XIX ст.).

Водночас найбільш цікавим та важливим, як вбачається, є період поступового демократичного впровадження прогресивних пенітенціарних ідей та їх практичної реалізації (починаючи з другої половини XIX ст.).

Таким чином, відправним періодом становлення міжнародних стандартів поведіння із засудженими, в межах відповідної доповіді, буде вважатися друга половина XIX ст.

Необхідно зазначити, що кожна європейська країна формувала і підтримувала свою власну тюремну систему. Проте, незважаючи на відмінні державні устрої, тюремні системи, що в другій половині XIX ст. розвивалися по всій Європі, були на диво подібні між собою, відображаючи загальнопідтримувану філософію пенології. Ідеї про те, як створювати безпечні, санітарні і реабілітуючі тюрми, реалізовувались через трансформацію тюремної громади, систему роботи і субкультуру в'язнів [1, с. 245–246].

Практика виконання покарань в Європейських країнах вимагала вирішення пенітенціарних проблем на міжнародному рівні та прийняття відповідних рішень, які мали б юридичну (хоча б рекомендаційну) силу. Саме таким документом, на думку найбільш авторитетних міжнародних експертів пенітенціарної справи, повинні були стати міжнародні стандарти поводження з ув'язненими. З цією метою було скликано офіційний I Міжнародний тюремний конгрес (до цього подібні конгреси, починаючи з 1846 р., організовувались приватними особами і носили лише ознайомлювальний характер), який відбувся в 1872 р. в Лондоні. Понад 300 його учасників представляли 22 держави. Найбільш важливими підсумковими документами Лондонського конгресу стали:

1) проект Правил поводження із засудженими, який складався із 41 розділу: «Злочинність», «Ціль покарання», «Сенс покарання», «Класифікація злочинців», «Самосвідомість і самодіяльність злочинців», «Виховання», «Здійснення покарання», «Робота у в'язницях» та ряд інших. Незважаючи на те, що цей проект не був прийнятий, делегатами Лондонського конгресу визнавались і активно впроваджувались його ідеї у роботі всіх наступних одинадцяти конгресів, які проходили в період з 1878 р. по 1950 р.;

2) проект під назвою «Принципи пенітенціарної науки», в якому зверталась увага на доцільність прийняття науково обґрунтованих рішень з урахуванням прогресивного досвіду Європейської пенітенціарної практики.

Закладені в цих проектах ідеї розвивались в подальшому на засіданнях подібних конгресів [2, с. 23] у: Стокгольмі (1878 р.), Римі (1885 р.), Парижі (1895 р.), Брюсселі (1900 р.), Будапешті (1905 р.), Вашингтоні (1910 р.), Лондоні (1925 р.), Празі (1930 р.), Берліні (1936 р.), Гаазі (1950 р.) та ін.

Саме з роботи першого Лондонського конгресу 1872 р. починається історія створення міжнародних стандартів поводження із засудженими і, по суті, саме на цьому конгресі відбулась перша спроба створення міжнародного інституту захисту прав і свобод ув'язнених.

У 1926 році в швейцарському місті Берні на черговому засіданні Міжнародної кримінальної та пенітенціарної комісії було внесено пропозицію

про створення єдиного міжнародного документа, в якому було б визначено «мінімум прав осіб, позбавлених волі за рішенням судової влади».

Міжнародна кримінальна та пенітенціарна комісія підтримала цю пропозицію і затвердила спеціальну підкомісію по створенню проекту таких правил. Робота над проектом здійснювалась протягом трьох років і лише у 1929 р. було створено попередній варіант цього документа, який складався із 55-ти правил поведження з ув'язненими. У 1930 р. проект правил було подано на чергове засідання Міжнародної кримінальної та пенітенціарної комісії, яка в цілому його схвалила і рекомендувала доопрацювати з урахуванням окремих зауважень. Кінцевий варіант першого міжнародного проекту Мінімальних правил поведження з в'язнями, який складався з п'ятдесяти п'яти статей (окремих правил), було підготовлено в 1933 р. і схвалено Лігою Націй в 1934 р.

Ці правила стосувались класифікації ув'язнених, фізичних умов їх розміщення, в'язничних режимів, персоналу в'язничних установ, а також сприяння адаптації звільнених після відбування кримінального покарання. Однак політична ситуація в Західній Європі на той час, а потім і Друга Світова війна не дозволили в повному обсязі впровадити зазначені мінімальні стандартні правила у практику виконання покарань Європейських держав.

Наступним етапом міжнародної діяльності у сфері прав людини, включаючи і засуджених, стало створення в 1945 р. Організації Об'єднаних Націй та затвердження її Статуту, в якому закладено правові основи співробітництва держав у сфері прав людини.

Згідно зі Статутом ООН одним із її завдань є здійснення багатостороннього співробітництва у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру, в заохоченні та розвитку поваги до прав людини. Одним із напрямів діяльності ООН у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина є розробка правил та стандартів поведження з в'язнями.

Після прийняття статуту ООН протягом десятиріч відбувалося накопичення норм міжнародного права, що регулюють міжнародне співробітництво у сфері прав людини, включаючи і засуджених під час

відбування ними кримінальних покарань. Першим кроком на шляху інтенсивного накопичення відповідного нормативного матеріалу стала Загальна декларація прав людини [3], в якій уперше в історії розкривалося загальне поняття і викладався основний перелік прав і свобод людини, що підлягають дотриманню в усьому світі, та визначено легальні випадки допустимих їх обмежень. У подальшому основні ідеї і принципи забезпечення та захисту прав людини, закладені в Статуті ООН та Загальній декларації прав людини, знайшли свій розвиток та конкретизацію в багатьох міжнародних правових документах, включаючи й ті з них, які стосувались функціонування пенітенціарної системи.

Таким чином проводилась активна робота з підготовки нового більш ліберального і прогресивного (порівняно з попередніми проектами) сучасного варіанту міжнародних стандартів. Формування цих стандартів здійснювалось під впливом Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. [4].

У 1951 р. такий варіант міжнародних стандартів був підготовлений, переданий в ООН та прийнятий у Женеві в 1955 р. на першому Конгресі ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками. Цей документ отримав офіційну назву «Мінімальні стандартні правила поведження з ув'язненими» [5] та був схвалений Економічною і соціальною Радою ООН у 1957 році [6].

У лютому 1962 р. була прийнята Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи відносно виборчих, цивільних і соціальних прав ув'язнених, а 13 листопада 1964 р. – Європейська Конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками [7]. Враховуючи недостатню ефективність практики виконання покарань у виді позбавлення волі 9 березня 1976 р. Комітет Міністрів Ради Європи прийняв резолюцію «Про деякі заходи покарання, які є альтернативними позбавленню волі».

На початку 70-х років минулого століття під егідою Ради Європи розпочалась розробка Європейських пенітенціарних (в'язничних) правил, а кінцевий їх варіант було прийнято 12 лютого 1987 р. [8]. Ці Правила були покликані максимально відповідати тогочасним і можливими у майбутньому

стандартам саме європейських пенітенціарних систем. Зокрема, в Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи від 12 лютого 1987 р. зазначалося, що важливі соціальні зміни стосовно в'язничних відносин і принципів управління викликали необхідність оновлення Мінімальних стандартних правил поведження з ув'язненими на регіональному рівні.

Водночас варто зазначити, що паралельно з розробкою Європейських пенітенціарних правил, європейським співтовариством напрацьовувалися й інші міжнародно-правові документи стосовно тримання та поведження з ув'язненими. Серед таких документів важливими є:

- Резолюція Комітету міністрів Ради Європи про працю ув'язнених від 18 вересня 1975 р.;
- Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи відносно системи ув'язнення і поведження з небезпечними злочинцями від 24 вересня 1982 р.;
- Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи відносно надання короткострокових відпусток ув'язненим від 24 вересня 1982 р.;
- Європейська конвенція про запобігання катуванням, нелюдському або такому, що принижує гідність, поведженню чи покаранню 1987 р.;
- Резолюція Комітету міністрів Ради Європи про освіту у в'язницях від 13 жовтня 1989 р.

Названі та деякі інші міжнародно-правові документи створили в сукупності приблизну модель організації виконання покарання у виді позбавлення волі, реалізація якої дозволяє ефективно вдосконалювати національні пенітенціарні системи держав-членів Ради Європи і надалі розвивати та вдосконалювати Європейську правову традицію стосовно функціонування пенітенціарних установ європейських держав.

Проміжним підсумком створення міжнародних стандартів поведження із засудженими стало прийняття (з урахуванням змін, які відбулися в пенітенціарній політиці, практиці виконання вироків та управління пенітенціарними закладами в Європі загалом) 11 січня 2006 р. оновленого, більш сучасного варіанта Європейських пенітенціарних правил [9], зміст яких, як вбачається, стане предметом подальших більш глибоких досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Оксфордська історія в'язниць : практика покарання у західному суспільстві / за ред.: Н. Морріса, Д. Д. Ротмена : пер. з англ. Київ : Всесвіт, 2009. 560 с.
2. Львовчкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 195 с.
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Про захист прав і основних свобод людини : Конвенція від 04.11.1950 р.
Дата оновлення: 02.10.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 18.06.2023).
5. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями. *Оцінка, шляхи подальшого реформування в'язничної системи України* / за ред.: І. В. Штанька, В. А. Львовчкіна. Київ, 1998. С. 161–186.
6. Гель А. П. Крок до міжнародних стандартів у сфері виконання кримінальних покарань. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 4. С. 70–73.
7. Європейська Конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками. *Оцінка, шляхи подальшого реформування в'язничної системи України* / за ред.: І. В. Штанька, В. А. Львовчкіна. Київ, 1998. С. 278–287.
8. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила від 12.02.1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032/ed19870212 (дата звернення 18.06.2023).
9. Європейські пенітенціарні правила від 11.01.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (дата звернення: 18.06.2023).

Осавилюк Владислав Віталійович

студент заочної форми навчання групи І-КМ-4 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН ЩОДО СТАТЕГІЧНОГО КУРСУ ДЕРЖАВИ НА НАБУТТЯ ПОВНОПРАВНОГО ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В ЄС І НАТО

Кілька років тому Верховною Радою України було ухвалено конституційні зміни щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (07.02.2019 р.) [1]. В зв'язку із цим доповнено текст преамбули Основного Закону держави положеннями, за якими «Верховна Рада України від імені Українського народу» приймала (28 червня 1996 р.) Конституцію України, «підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу та незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» (абзац п'ятий преамбули).

Окрім цього, відповідно до ухвалених конституційних новел, до повноважень парламенту було віднесено «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» (п. 5 ч. 1 ст. 85), уряду доручалося забезпечення реалізації цього курсу (п. 1-1 ст. 116), а безпосереднім «гарантом» усіх цих процесів має бути глава держави — Президент України [2].

При цьому, прикметним було те, що метою ухвалених конституційних змін визначалося «законодавче закріплення в Конституції України

цивілізаційного вибору європейської ідентичності Українського народу», а безпосередніми шляхами досягнення останнього — набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Але варто зауважити, що за чотири роки «існування» конституційних положень, передбачених Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» практика їхнього застосування не стала особливо помітною.

За останніх декілька років, навколо України склалась дуже важка ситуація, у зв'язку із раніше постійною загрозою повномасштабного військового вторгнення російських військ в Україну, активне ведення РФ гібридної війни проти України, політичні репресії силових органів РФ у тимчасово окупованому Криму, триваюча пандемія хвороби (Covid-19), економічна криза, та в подальшому, а саме 24 лютого 2022 року повномасштабним вторгненням окупаційних військ російської федерації на територію України, вимагала їхньої негайної реалізації. Цю вимогу мали б виконувати всі без виключення суб'єкти реалізації даних конституційних приписів, безпосередньо зазначені в Основному Законі державі. При цьому, припис ч. 1 ст. 8 Конституції України щодо прямої дії норм Основного Закону держави, від самого початку ухвалення вищезгаданих конституційних змін робив їхню реалізацію мінімально-допустимою.

Реально оцінюючи практику реалізації конституційних положень в Україні органами державної влади тільки через те, що вони є «норми прямої дії», особливо коли цими ж приписами покладаються нові зобов'язання на органи державної влади, чекати від них підвищеної активності в цьому напрямку не приходиться. Яскравою ілюстрацією останнього є історія із запровадженням в Україні у 2016 році інституту конституційної скарги [3]. Саме тоді, Конституційний Суд України більше року «чекав» на прийняття «нового» Закону України «Про Конституційний Суд України», замість того,

що б негайно приступити до безпосереднього виконання конституційних приписів ст. 55 та 151-ї Основного Закону держави.

У зв'язку з цим, є слушною думка вітчизняних експертів у галузі конституційного права про необхідність «подальшої нормативно-правової деталізації, зокрема, на рівні законів України», конституційних змін 2019 року щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в НАТО [4]. Так, на виконання приписів, передбачених конституційними новелами 2019 року, пропонується, зокрема, внести зміни до низки чинних законів та, можливо, підготувати нові нормативні акти щодо належного законодавчого забезпечення стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. В частині першого (внесення змін до чинних законів) така пропозиція, крім того, є також прямо обумовлена самим Основним Законом держави, оскільки нормативно-правові акти повинні відповідати йому (частина перша ст. 8 Конституції України). Тому, наприклад, варто внести зміни до Закону України «Про Кабінет Міністрів України», доповнивши його ст. 2 (назва статті «Основні завдання Кабінету Міністрів України») пунктом «1-1» наступного змісту «забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору».

Досить цікавою є пропозиція щодо «підсилення» ролі глави держави в забезпеченні «незворотності європейського та євроатлантичного курсу» Української держави» шляхом підготовки та прийняття спеціального Закону України «Про гарантування Президентом України реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [5]. В цьому нормативному акті, враховуючи, наприклад, зміст положень відповідних міжнародно-правових актів, зокрема, Угоди про асоціацію України з ЄС, могли б бути викладені основні засади та механізми такого гарантування, «деталізовані» питання повноважень глави держави та особливості його співпраці в даній сфері з парламентом, урядом, судами та правоохоронними

органами. При цьому окремо можна було також «передбачити» законодавчі положення щодо «деталізації» конституційних приписів настання підстав усунення Президента України із його поста в порядку імпічменту з огляду на факти систематичного неналежного виконання ним своїх конституційних обов'язків щодо гарантування реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Очевидно, що останні положення у випадку їх прийняття треба було «гармонізувати» із положеннями Закону України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» [6].

На мою думку дані пропозиції, могли б суттєво покращити стан практичної реалізації конституційних положень щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі і в Організації Північноатлантичного договору та реально їх наблизити до вступу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>;
2. Конституція України, 28. 06. 1996 р., <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>;
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)";
4. Україна — ЄС: шлях до політичної асоціації. Київ: Центр Разумкова, 2021. С. 46., https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_association.pdf;
5. Україна — ЄС: шлях до політичної асоціації. Київ: Центр Разумкова, 2021. С. 63.;

6. Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент) // Відомості Верховної Ради України , 2019, № 40, ст. 212.

Остудімов Богдан Анатолійович
аспірант кафедри конституційного
права та прав людини
Національної академії внутрішніх
справ

ЗНАЧЕННЯ ООН, НАТО ТА ІНШИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ І СТАЛОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ

Активізація процесів глобалізації та євроінтеграції, поряд із збройними конфліктами у сучасному світі, зумовлюю потребу підвищення ефективності сучасної системи міжнародної безпеки, протидії гібридним викликам і загрозам тощо. Вони відбуваються на універсальному, транснаціональному, регіональному, наднаціональному та інших рівнях, безпосередньо стосуються енергетичної галузі. Безумовно, протягом тривалого часу відзначалась співпраця держав, решти уповноважених суб'єктів у напрямі розробки і прийняття міжнародних енергетичних стандартів, створення і забезпечення функціонування міжнародних організацій загальної і спеціальної компетенції. Наприклад, завдяки ООН та її спеціалізованим установам, зокрема, МАГАТЕ, ФАО, ІКАО, ВМО, ВООЗ, ЮНЕСКО, ПРООН, ЮНІДО і т.д., в останні десятиліття держави звернули увагу на проблеми, пов'язані з негативними наслідками використання традиційних джерел енергії для навколишнього середовища, нестабільність будь-яких економічних систем, що базуються на експлуатації викопних енергоресурсів. Завдяки цьому переважна більшість країн продемонструвала готовність не тільки декларувати свої конструктивні наміри щодо енергетичного переходу, але й взяти на себе реальні зобов'язання [1].

Слід підкреслити важливе значення глобального масштабу проголошених резолюцією ГА ООН від 25 вересня 2015 р. № 70/1 Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та очікувані результати їх адаптації. З-поміж

задекларованих Цілей сталого розвитку виділимо, насамперед, цілі 7 «забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх»; 11 «забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів»; 12 «забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва»; 14 «збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку» та ін. [2]. Безумовно, їх реалізація на національному рівні, включаючи Україну, має певну специфіку, базується на відповідних нормативно-правових актах, Національних доповідях та існуючих організаційних, інституційних, фінансових та інших умовах.

На наш погляд, все ж таки ініціативи ООН у сфері енергетики, включаючи фінансові, не гарантують належною мірою енергетичну безпеку у сучасному світі, окремих його регіонах, континентах. Йдеться, зокрема, про енергетичний тероризм, енергетичні війни, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, виснаження природних ресурсів та їх забруднення, енергетичні та економічні кризи тощо.

Відповідно були створені профільні міжнародні організації спеціальної компетенції, а саме Міжнародне енергетичне агентство (МЕА – Nuclear Energy Agency, NEA) у рамках [Організації економічного співробітництва та розвитку](#) (ОЕСР), Міжнародне агентство з відновлювальних джерел енергії (IRENA), Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК) та ін.

Водночас, не варто применшувати значення таких міжнародних інституцій як Організація Північноатлантичного Договору (НАТО), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), а також наднаціонального утворення – Європейський Союз. Так, не дивлячись на те, що НАТО – військово-політична міжнародна організація, енергетична складова безпеки стала вагомою для країн-членів і партнерів, згодом і самої організації. Цьому сприяли події початку 1990-х рр. XX ст., що кардинально змінили політичну, військову та економічну ситуацію у світі. світові й регіональні енергетичні кризи. Останнім часом НАТО відступає від питання виключного захисту інфраструктурних об'єктів і приділяє увагу ширшому

спектру питань енергетичної безпеки. У зв'язку з цим Альянс визначив три основні пріоритети, пов'язані з енергетичною безпекою:

1) підвищити стратегічну обізнаність союзників щодо наслідків розвитку енергетики для безпеки. Для цього 2010 р. було створено підрозділ енергетичної безпеки у відділі нових викликів безпеці в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, а також центр передового досвіду в Литві 2012 р. Союзники консультуються між собою та з державами-партнерами, обмінюються розвідданими та отримують поради від відповідних міжнародних організацій у цій сфері [3, с. 229-245; 4];

2) підтримка захисту критичної енергетичної інфраструктури, включаючи танкери та енергетичні об'єкти на морі. Така інфраструктура надзвичайно вразлива до нападів ворожих держав. Тому, навіть якщо передбачена відповідальність на національному рівні, НАТО намагається приділяти більше уваги захисту енергетичної інфраструктури;

3) НАТО надає пріоритет підвищенню енергоефективності в армії. Зменшивши споживання енергії військовими транспортними засобами та базами дислокації, союзники сподіваються зменшити залежність енергетичного сектору від обсягів енергопостачання. Для цього передбачається створення єдиних військових стандартів енергоефективних технологій [5 с. 214-221].

Сучасні загрози і виклики, включаючи сферу енергетики, вимагають удосконалення діяльності Альянсу задля забезпечення безпеки в галузях, які суттєво впливають на рівень обороноздатності держав-членів. Власне і відбувається трансформація політики безпеки міжнародних організацій, яка включає переорієнтацію (або доповнення) цілей їх діяльності, розширення набору методів і розвиток відповідної правової регламентації. Якщо раніше, говорячи про глобальну безпеку, думали лише про військово-політичну безпеку, то сьогодні вона включає також продовольчу, кліматичну, космічну, енергетичну, політичну та інформаційну безпеку [6, с. 224-242; 7, с. 774].

Нарешті, не можна не згадати про унікальний для сьогодення механізм забезпечення політики енергетичної безпеки у рамках Євросоюзу. Створено

комплексну багатоаспектну його договірну та інституційну основу, визначені конкретні перспективні стратегічні напрями реалізації. Основні складові енергетичної політики ЄС: 1) безпека 2) поставки, 3) конкурентоспроможність, 4) стала енергія – визнані стандартами і стратегічними векторами розвитку енергетичної політики, тому активно впроваджуються на наднаціональному рівні, а також на рівні держав-учасниць ЄС. Ці питання становлять предмет окремих наукових розвідок і дискусій, проте відзначимо, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС [8] передбачила продовження співробітництва у сфері енергетики та енергоефективності, є основою адаптації законодавства України до законодавства ЄС, відповідних реформ в енергетичній та інших сферах.

Отже, процеси євроатлантичної інтеграції України зумовлюють системне і комплексне удосконалення національного енергетичного, екологічного та іншого законодавства, організації та діяльності уповноважених органів і посадових осіб, реалізацію міжнародно-правових стандартів у даній сфері, а також наявність дієвих гарантій енергетичної незалежності Української держави, енергетичної безпеки людини, громад, суспільства і держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бенедик Я.С. Роль міжнародних організацій системи ООН у сфері відновлюваної енергетики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2015. Вип. 34. Том 3 С. 122-126.
2. 17 Goals to Transform Our World. URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/>.
3. Тимченко Л.Д., Кононенко В.П. Процесуальна реалізація гарантій безпеки України та захисту її інтересів. *Право України*. 2021. № 1. С. 229-245
4. Кушнір А.В. Міжнародна політика забезпечення національної безпеки: енергетичний аспект. Житомир, 2022. 40 с.

5. Кононенко В.П., Новікова Л.В. Вплив регіональних збройних конфліктів на міжнародну екологічну безпеку. *Альманах міжнародного права*. 2020. № 24. С. 214-221.
6. Фоменко С. В. Спільна зовнішня і безпекова політика ЄС: від національних інтересів до спільних цінностей. *Збірник наукових праць НАДУ при Президентові України*. 2015. Вип. 1. С. 224-242
7. Камінська Н., Муза О., Демиденко В. Глобальна енергетична політика: проблеми концептуалізації та інституціоналізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023, №4. С.771–775.
8. Association agreement [between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part \(2014\)](http://publications.europa.eu/resource/ellar/808d526a-7bd1-11ed-9887-01aa75ed71a1.0021.02/DOC_1). URL: http://publications.europa.eu/resource/ellar/808d526a-7bd1-11ed-9887-01aa75ed71a1.0021.02/DOC_1

Пічурін Микола Андрійович

студент заочної форми навчання групи І-КМ-4 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

ПРОЦЕС ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Як свідчить світовий досвід, більшість країн світу визначають зовнішньополітичну діяльність як одну зі стратегічних засад політики національної безпеки. Зовнішньополітична діяльність країн світу спрямована на забезпечення ефективної реалізації національних інтересів на міжнародній арені (політичних, економічних, військових, соціально-культурних тощо), реалізацію ефективних політико-дипломатичних механізмів з метою створення умов для сталого економічного розвитку держави, захисту її суверенітету та державної незалежності. Тому зовнішньополітична діяльність

здійснюється шляхом проведення збалансованої зовнішньої політики кожною країною світу.

У 2004 році разом із розширенням Європейського Союзу, до якого увійшли ще 10 країн, була розроблена нова політика ЄС – Європейська політика сусідства. Він поширювався на 16 сусідів Європейського Союзу, включаючи Україну, і мав на меті сприяти стабільності, безпеці та економічному розвитку сусідніх країн. У травні 2008 року Польща та Швеція запропонували нову ініціативу, спрямовану на співпрацю з пострадянськими країнами – Східне партнерство – як невід’ємну частину Європейської політики сусідства.

Головною метою Східного партнерства є сприяння політичним та економічним реформам у країнах-партнерах через:

- ✓ укладення договору про асоціацію;
- ✓ створення зони вільної торгівлі (ЗВТ);
- ✓ лібералізація візового режиму з ЄС;
- ✓ підтримання стабільності та безпеки в регіоні;
- ✓ розвиток енергетичного сектору;
- ✓ охорона навколишнього середовища [3].

Для України в різні періоди незалежності Європейський Союз означав вектор розвитку, мрію, перспективу членства. Сьогодні країни ЄС є найбільшим торговим партнером України, джерелом природного газу, місцем навчання та відпочинку для багатьох українців. Угода про асоціацію між Україною та ЄС є інструментом та орієнтиром для внутрішніх перетворень, які дозволять Україні стати повноправним членом ЄС у майбутньому.

Робота над текстом Угоди була завершена в 2013 році, а підписана вона була в 2014 році після Революції Гідності [2].

16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент одночасно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

Ця Угода є найбільшим міжнародно-правовим документом в історії України та найбільшою міжнародною угодою з третьою країною, укладеною Європейським Союзом за обсягом і тематичним охопленням.

Угода визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні.

Цілі Асоціації між Україною та ЄС:

- Сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах ЄС.
- Забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес.
- Запровадити умови для посилених економічних і торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі.
- Посилювати співпрацю у сферах юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини й основоположних свобод.
- Запровадити умови для дедалі тіснішої співпраці в інших сферах, які становлять взаємний інтерес.
- Сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Паризької хартії для нової Європи 1990 року.

Угода про асоціацію з Європейським Союзом - це насамперед *цінності*, що формують відповідальне громадянське суспільство.

Угода про асоціацію з Європейським Союзом - розвиток економіки на благо всього суспільства, бюджетні видатки в інтересах людини, рівність усіх перед законом, найвищі у світі екологічні й освітні стандарти, безпечні вулиці, чесні вибори, свобода зібрань, мітингів, опозиційної діяльності та боротьба з корупцією.

Як відомо, Угода про асоціацію не передбачає перспективи членства України в ЄС, проте й не закриває цей шлях. Вступ до ЄС відбувається в кілька етапів [4].

Україна перебуває на першому з цих етапів. Поглиблення співпраці здійснюється у контексті Східного партнерства. Однак жодна програма не допоможе Україні інтегруватися в європейську спільноту, якщо всередині країни не проводитимуться справжні реформи, спрямовані на боротьбу з корупцією, захист прав і свобод українців, на розвиток і підтримку незалежних ЗМІ.

Україна має всі шанси стати провідною країною у Східному партнерстві й таким чином закріпити за собою роль регіонального лідера під егідою ЄС. Загалом, Україна розглядає Східне партнерство як рамки для подальшого розвитку відносин з ЄС, наближення до стандартів ЄС такою мірою, коли можна буде розпочати аргументований діалог про членство.

У рамках Східного партнерства здійснюються різні проекти для молоді. Наприклад, «Еразмус+» - це програма Європейського Союзу на період 2014-2020 років, що підтримує проекти, партнерства, заходи й мобільність у сфері освіти, підготовки, молоді та спорту.

У 2022р.розпочався новий етап у відносинах Києва і Брюсселя — *Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС*, який матеріалізував перспективи приєднання до євроспільноти, сприяв подальшим реформам, став стимулом для влади і громадян країни, позитивним сигналом для європейських і світових інвесторів.

Нині на порядку денному — *адаптація національного законодавства до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС, практичне запровадження «безвізів» у різних сферах, подальша секторальна інтеграція тощо*. Сприятиме успішному просуванню України на європейському шляху реалізація базових реформ, передбачених Угодою про асоціацію, а також виконання пакета рекомендацій Єврокомісії, що є передумовою започаткування переговорів про вступ.

Україна продовжує проєвропейські реформи, ухвалює важливі євроінтеграційні закони, поглиблює співробітництво з Брюсселем на різних напрямках. Загалом є підстави говорити про помітний прогрес, значні здобутки і зрушення на європейському шляху.

Набуття статусу кандидата важливий, але не завершальний етап євроінтеграції. Тому, навіть в умовах війни, необхідно не збавляти темпів на шляху до ЄС, використовувати переваги нового статусу, здійснювати реформи, необхідні для набуття членства в ЄС і забезпечувати умови для повоєнного відновлення України за європейськими нормами і стандартами [1].

Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що з проголошенням Україною державної незалежності, одним із стратегічних пріоритетів зовнішньополітичної діяльності держави було визначено процес європейської інтеграції. Саме європейська інтеграція є на сьогодні безальтернативним зовнішньополітичним курсом держави, як запорука зміцнення її міжнародних позицій, набуття додаткових гарантій забезпечення територіальної цілісності, суверенітету та національно-культурного відродження країни, створення передумов для проведення більш ефективної оборонної політики, перебудови й підготовки національної економіки до функціонування в умовах жорсткої конкуренції з економічними системами інших країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Верховної Ради Української РСР від 25 грудня 1990 р. “Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин”. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/581-12>.

2. Звернення Верховної Ради України “До парламентів і народів світу” від 5 грудня 1991 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1927-12>.

3. Основні напрями зовнішньої політики України, схвалені Постановою Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>.

4. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_012.

Руденко Віталій Володимирович
аспірант денної форми навчання
Національної академії внутрішніх
справ

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ МУНІЦИПАЛЬНО-ДЕЛІКТНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ ТА ЇХ НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ

Детермінанти розвитку муніципально-деліктних правовідносин в Україні визначаються комплексом факторів, які впливають на стан та напрямки цих відносин. Серед найважливіших детермінантів можна виділити наступні:

Розвиток муніципально-деліктних правовідносин в Україні значно залежить від якості та актуальності законодавства, яке регулює ці відносини. Здійснення реформ в цій сфері може сприяти покращенню правової бази для муніципалітетів і громадян.

Економічна стійкість та потенціал муніципалітетів мають суттєвий вплив на розвиток муніципально-деліктних відносин. Високий рівень економічного розвитку може забезпечити більше можливостей для муніципалітетів у виконанні своїх обов'язків та наданні послуг громадянам.

Політична стабільність та воля владних структур підтримувати розвиток муніципальної сфери можуть суттєво впливати на реалізацію муніципально-деліктних правовідносин. Активна підтримка з боку держави може сприяти підвищенню автономії муніципалітетів.

Соціальний клімат та культурні особливості регіонів можуть впливати на формування та розвиток муніципальних відносин. Підтримка та активна участь громадян у справах місцевого значення може стимулювати розвиток муніципалітетів.

Наявність необхідної інфраструктури та ресурсів, таких як комунікації, транспортні зв'язки, енергопостачання та інші, може впливати на можливості муніципалітетів у забезпеченні потреб громадян.

Міжнародні угоди та співпраця можуть також впливати на розвиток муніципально-деліктних відносин. Взаємодія з іншими країнами та організаціями може надати додаткові можливості для розвитку муніципалітетів.

Рівень освіти та свідомості мешканців може впливати на їхню участь у муніципальних справах та розвиток деліктних відносин.

Загалом, взаємодія між цими детермінантами формує основу для розвитку муніципально-деліктних правовідносин в Україні, сприяючи покращенню якості життя громадян та розвитку місцевих територій.

Сучасний розвиток муніципально-деліктних правовідносин в Україні вимагає уваги до ряду детермінантів, що можуть впливати як позитивно, так і негативно на цей процес. На сьогоднішній день, завданням науковців, законодавців та практиків є знаходження шляхів нейтралізації впливу цих детермінантів для досягнення стійкого та збалансованого розвитку муніципально-деліктних правовідносин в Україні.

Перший крок до нейтралізації детермінантів розвитку муніципально-деліктних правовідносин полягає в удосконаленні законодавства та реалізації необхідних реформ. Національний законодавчий орган має активно співпрацювати з експертами, громадськими організаціями та представниками муніципалітетів для створення прозорої, зрозумілої та справедливої системи нормативно-правового регулювання муніципально-деліктних правовідносин.

Для нейтралізації впливу економічних детермінантів розвитку муніципально-деліктних правовідносин необхідно сприяти створенню

сприятливого бізнес-середовища, спонукати до інвестицій у муніципалітети та спрощувати процедури реалізації проектів.

Для нейтралізації негативного впливу політичних детермінантів, важливо створити механізми гарантованої політичної стабільності на муніципальному рівні. Також необхідно сприяти активній участі громадян у процесі прийняття рішень, забезпечувати прозорість та відкритість владних структур.

Створення відповідної інфраструктури та забезпечення якісної освіти може нейтралізувати негативний вплив детермінантів, пов'язаних зі зниженою доступністю послуг для громадян.

Нейтралізація детермінантів може стати більш успішною завдяки залученню міжнародного досвіду та практик. Муніципалітети мають активно співпрацювати з іншими країнами, обмінюватися досвідом та навчатися від успішних прикладів.

У підсумку, нейтралізація детермінантів розвитку муніципально-деліктних правовідносин в Україні потребує комплексного підходу та спільних зусиль з боку законодавців, муніципалітетів, громадських організацій та громадян. Тільки шляхом спільної роботи та впровадження конкретних заходів можна забезпечити стабільний та раціональний розвиток муніципально-деліктних правовідносин в Україні.

Сучасний розвиток громад та муніципалітетів націлено на покращення якості життя громадян та забезпечення їхніх потреб. Однак важливо зрозуміти, що цей розвиток неможливий без ефективної реалізації муніципально-правової відповідальності. Саме на муніципалітетах лежить відповідальність за забезпечення найважливіших потреб своїх громадян, реалізацію програм і проектів, а також забезпечення правової діяльності в рамках закону.

Муніципально-правова відповідальність є основоположною складовою системи самоврядування. Це обов'язок муніципалітету дотримуватися закону та вживати заходів для забезпечення дотримання прав громадян, вирішення соціальних питань, розвитку інфраструктури, охорони навколишнього середовища та багатьох інших аспектів, що впливають на якість життя

громадян. Муніципалітети повинні розробляти та впроваджувати місцеві нормативно-правові акти, що регулюють питання місцевого значення та відповідають потребам громадян.

Однією з ключових аспектів є ефективне використання бюджетних коштів, забезпечення прозорості у витраті грошових коштів та створення умов для розвитку муніципальної інфраструктури. Реалізація муніципальної відповідальності передбачає взаємодію з громадянами, проведення громадських обговорень, а також врахування їхніх думок та пропозицій. Муніципалітети повинні забезпечувати доступність інформації про свою діяльність, бюджет, програми та проекти, що впливають на розвиток громади.

Недостатня прозорість та бюрократичні перешкоди можуть ускладнювати ефективну реалізацію муніципально-правової відповідальності. Недостатні фінансові можливості можуть ускладнювати реалізацію проектів та програм, спрямованих на розвиток громад. Недостатня участь громадян у процесах самоврядування та недостатнє розуміння їхнього впливу можуть обмежувати ефективність муніципальної відповідальності.

На мою думку, муніципалітети повинні активно публікувати інформацію про свою діяльність, бюджетні витрати та плани розвитку. Стратегічним питанням у теорії відповідальності є питання про її підстави, під якими слід розуміти те, за що згідно з муніципально-правовими нормами відповідають належні суб'єкти. У даному разі виникає непроста проблема, яка потребує теоретичного вирішення. Традиційно вважається, що відповідальність настає за правопорушення. Теза про те, що без правопорушення не може бути відповідальності, стала фактично загальновизнаною в літературі. Так, наприклад, дослідник М.Д. Шиндяпін вважає, що «підставою юридичної відповідальності визнається єдність фактичної та юридичної підстав відповідальності. Під фактичною підставою слід розуміти здійснення правопорушення, а в деяких випадках — об'єктивно протиправне діяння. Юридичною підставою є наявність правової норми, яка встановлює юридичну відповідальність за здійснене діяння».

Даної точки зору дотримується велика група вчених-теоретиків. В. О. Лучин, розглядаючи проблеми конституційної відповідальності, вважає, що підставою ретроспективної конституційної відповідальності виступає конституційний делікт. Причому цей автор категорично не погоджується з висловленим Н. А. Бобровою та Т.Д. Зражевською твердженням, що «на конституційному рівні термін «правопорушення» є занадто вузьким, неточним, а говорити про правопорушення тут немає сенсу». В. О. Лучин прямо заявляє: якщо немає правопорушення, немає і ретроспективної конституційної відповідальності. К. С Шугрина пише, що підставою будь-якого виду відповідальності є правопорушення, але підставою кримінальної відповідальності є такий його різновид, як злочин, цивільно-правової – цивільно-правовий делікт, дисциплінарної – дисциплінарний проступок, а муніципально-правової – втрата довіри. Аналогічної думки дотримуються і деякі вітчизняні автори, які зазначають, що фактичною підставою в муніципальному праві є конкретне муніципальне правопорушення, склад якого передбачає наявність чотирьох елементів: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Нормативною ж підставою може бути визнане порушення муніципально-правової норми. При цьому, зазначають дані вчені, слід пам'ятати, що норми муніципального права мають полівалентний характер, одночасно вони належать до інших (основних) галузей національного права України. Тому порушення норми муніципального права виступає водночас і як порушення норми відповідної основної галузі права – конституційного, адміністративного, земельного тощо.

Протилежні позиції займають інші вчені, які вважають, що відповідальність (зокрема, конституційна) настає як у результаті здійснення правопорушення, так й за його відсутності (затримка у прийнятті рішень, прийняття неефективного рішення). Так, наприклад, С.А. Авак'ян визнає, що конституційна відповідальність специфічна у зв'язку з тим, що вона не може бути побудована за звичною схемою «правопорушення – відповідальність», оскільки іноді немає правопорушення, а відповідальність вже настає. В.М.

Баранов відмічає, що підставою конституційної відповідальності можуть бути аморальні вчинки.

М.В. Вітрук, аналізуючи підстави конституційно-правової відповідальності, виходячи з надгалузевого характеру конституційно-правової відповідальності, виділяє два її види: поновлювальну (захисну), властиву приватному праву, та каральну (репресивну), характерну для публічного права. При цьому він підкреслює, що конституційно-правова відповідальність навіть у більшій мірі виступає як поновлювальна (наприклад, визнання нормативного правового акта неконституційним). Така класифікація, вважає він, має значення у зв'язку з тим, що принаймні для поновлювальної відповідальності наявність вини не повинна мати значення. На позиціях прихильників тієї точки зору, згідно з якою підставою конституційно-правової відповідальності є не тільки конституційні правопорушення (хоча, переважно, вони) стоїть Г.А. Василевич. Він вважає, що визначити ці грані – в силу винної поведінки або в силу політичної безвідповідальності настає відповідальність – завдання дуже складне. У той же час як особливість конституційно-правової відповідальності він відзначає велику свободу вибору, хоча для деяких її механізмів існує досить жорстка регламентація.

Але в будь-якому разі, конституційно-правова відповідальність повинна базуватися на найважливіших принципах відповідальності, в тому числі й неможливості надання нормам зворотної сили, законності, конституційності тощо. Розглядаючи питання про підстави конституційно-правової відповідальності з урахуванням її поділу на негативну та позитивну, Ж.І. Овсепян підкреслює, що позитивна конституційно-правова відповідальність в будь-якому випадку передбачає як підстави певний юридичний факт. Це не негативний юридичний факт, це не конституційне правопорушення, але це юридичний факт, на основі якого будується вся процедура відповідальності. Ж.І. Овсепян називає його «юридичним фактом про конституційну неадекватність державного органу, посадової особи». Негативна ж конституційно-правова відповідальність, на її думку, пов'язана з конституційним правопорушенням, яке має свій склад: суб'єкт, об'єкт,

суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона. Вважаємо, що відповідальність у місцевому самоврядуванні настає не лише за правопорушення.

В муніципально-правовій відповідальності, тобто, по суті, відповідальності за неналежне здійснення місцевої публічно-самоврядної влади, вимога обов'язкової наявності вини у здійсненні конкретного правопорушення надмірно би звужувала діапазон її застосування і знецінювала б соціальне призначення цього виду відповідальності. Особливість відповідальності в місцевому самоврядуванні полягає в тому, що наявність, на перший погляд, конкретних правових підстав (а саме – незадовільне становище місцевого господарства, падіння виробництва, невиконання місцевого бюджету тощо) не повинно означати обов'язку територіальної громади достроково відкликати депутата ради, припинити повноваження ради чи відповідного сільського, селищного або міського голови.

*Романенко Людмила Миколаївна,
кандидат юридичних наук*

КУРС ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЧЕРЕЗ ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ НАРОДУ

Курс України на членство в Європейський Союз та НАТО український народ обрав для себе ще за часів президентства Януковича та відстоював цей напрямок жертвуючи власним життям та закріплюючи власною кров'ю на Майдані. Саме таким чином народ України в 2014 році виборював своє право бути тим самим носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні, що закріплено в статті 5 Конституції України.

Саме на тлі народного повстання під час своєї виборчої кампанії Порошенко дав народу Україна надію на реалізацію курсу України на її членство в Європейському Союзі та НАТО, але протягом п'яти років

президентства з 2014 року по 2019 рік п'ятий Президент не поспішав з реалізацією обіцяного курсу.

Тільки під кінець своєї президентської каденції Порошенком було здійснено лише один крок, який очевидно більше направлений не на наближення нас до ЄС та НАТО, а підживлення обіцянки, наданої народу п'ять років тому, саме цим кроком став проект *Закону №9037 про внесення змін до Конституції*, який направлений на закріплення у Конституції курсу України на Європейський союз та НАТО. Проект Закону було подано Порошенком до Ради, та підтримано у цілому 334 депутатами Верховної Ради 7 лютого 2019 року. Цей жест доброї волі п'ятого президента скоріше можна назвати не цілеспрямованим курсом до членства в ЄС, а продумаю стратегією передвиборчої компанії, метою якої було переконати народ у намірах в обмін на голоси виборців. *Але не потрібно мати визначний склад розуму, щоб зрозуміти, що Закон №9037 та зміни до Конституції*, які він делегує, не є нічим іншим, окрім пафосного передвиборчого кроку, який не має під собою жодного реального підґрунтя в конкретних діях та часових рамках.

Конституційна реформа про те, що Президент України, згідно статті 102 Конституції України, є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору не змінить нічого або майже нічого. Також, на превеликий жаль, вона ніяк не зупинить розворот України, якщо одного дня до влади прийде "антизахідний уряд". Ці зміни також не стануть кроком до вступу в НАТО та ЄС. Понад те, конституційна реформа за проектом Порошенка жодним чином чомусь не прибирає з Конституції радянські атавізми, які невластиві країнам НАТО та їхнім партнерам та більше шкодять подальшій співпраці.

Нажаль, нереалізований за багато років курс на членство в ЄС та НАТО, а особливо в НАТО, призвів та надав можливість сусідній країні - агресорці здійснити військове повномасштабне вторгнення в Україну та розгорнути кровопролитну війну в Україні. Саме це кровопролиття показало наскільки

було, є і залишається важливим той самий стратегічний курс на вступ України до ЄС та НАТО.

Ту стратегію, про яку йдеться в Конституції України, та яку не застосовано жодного разу Порошенком намагається в повному обсязі наздогнати та реалізувати Зеленський, але всім відомо, здійснити та реалізувати цей шлях в стані війни вкрай важко.

Вступ України до Північноатлантичного альянсу або НАТО є беззаперечним, він не потребує обговорення, він є для України вже не просто панацеєю, а життєвою необхідністю для можливого подальшого мирного співіснування поряд з країною - агресором. В даному випадку, як кажуть «бери і роби».

Щодо вступу до Європейського Союзу між вченими, економістами, політичною та бізнес елітою та і самим народом України точаться різні думки.

З перших днів повномасштабного вторгнення, країни Європейського Союзу протягнули руку допомоги та надали прихисток для мільйонів жінок та дітей з України, зараз лєвова частина цього населення надалі проживає та залишається на території ЄС ознайомлюючись з життям в ЄС не як турист, який бачить гарну картинку, а як споживач.

На мою думку, вибираючи та закріплюючи точний та послідовний стратегічний курс України на вступ до Європейського Союзу в обов'язковому порядку потрібно реалізувати право народу на здійснення ним влади та право саме волевиявленням народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні, що, згідно Конституції, належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Зважаючи на те, що саме український народ шляхом голосування через референдум має вирішити, чи обирати йому інтеграцію на членство в Європейському Союзі та потім сліпо виконувати всі вимоги Європейського Союзу незважаючи на те, чи приносять вони користь народу чи навпаки обмежують його власні права і свободи у власній країні, а деякі з них викликають зубожіння, нахшальт підвищення пенсійного віку, підвищення податків та збільшення цін на комунальні послуги. Саме український народ,

реалізуючи своє право бути єдиним джерелом влади в Україні має визначити конституційний лад держави та її курс на членство в Європейському Союзі.

Саме народ через референдум має закріпити своє волевиявлення чи слідувати йому за Європейським Союзом чи вибрати саме той шлях, який визнає Україну як незалежну та суверенну державу та направити всі сили на реалізацію добробуту саме у межах власної незалежної держави на користь кожного окремого Українця.

Я вважаю, що не потрібно сліпо слідувати за реалізацією в членство Європейського Союзу. На мою думку, потрібно достатньо кропітливо вивчити досвід величної країни Великобританії, зважити всі «за» та «проти», ознайомити з цими критеріями народ та тільки потім, в післявоєнний час винести дане питання на референдум і тоді в жодного українця, який любить свою Батьківщину, який наразі проливає кров за її майбутнє, чи якимось іншим чином з усіх зусиль підтримує та допомагає на її благо, не виникне потім докору до влади в констатації факту «А мене не питали...».

Свистун Катерина Андріївна

*студентка заочної форми навчання групи
1-КМ-4 Національної академії
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права та прав
людини Національної академії
внутрішніх справ*

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА НАТО

Інтеграція України до Європейського Союзу та НАТО є важливою віхою для розвитку нашої держави. Вступ до ЄС та НАТО сприятиме становленню сталої демократії, захисту прав людини, економічному зростанню та зміцненню національної безпеки України. Однак для досягнення цих цілей

необхідні конституційні зміни, оскільки роль конституційних змін у забезпеченні інтеграції України до Європейського Союзу та НАТО є визначальною.

Передумовою тіснішої європейської інтеграції є виконання низки політичних і правових зобов'язань перед Європейським Союзом і НАТО. Одним з таких зобов'язань є внесення змін до Конституції, які відповідатимуть європейським та натівським стандартам. Адаптація українського законодавства до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС, практична реалізація "безвізу" в різних сферах, подальша секторальна інтеграція тощо сприятимуть успішному просуванню України на європейському шляху реалізації базових реформ, передбачених Угодою про асоціацію, а також виконанню пакету рекомендацій Європейської Комісії, що є необхідною умовою для початку переговорів про вступ [3, с. 2].

Верховна Рада України ухвалила конституційні зміни щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (2019 рік). Ці зміни, зокрема, доповнили текст преамбули Основного Закону держави положеннями, згідно з якими "Верховна Рада України від імені Українського народу" прийняла Конституцію України [1], "підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу та незворотність європейського та євроатлантичного курсу України" (преамбула, абзац п'ятий). Крім того, згідно з прийнятими конституційними рішеннями, до повноважень парламенту було віднесено "визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, здійснення стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору" (пункт 5 частини першої статті 85), на уряд було покладено забезпечення реалізації цього курсу (пункт 1-1 статті 116), а безпосереднім "гарантом" усіх цих процесів мав бути глава держави – Президент України [4, с. 11].

У контексті вступу до Європейського Союзу та НАТО конституційні зміни в першу чергу пов'язані з правовими реформами. Європейські стандарти мають чіткі вимоги до права і влади, в тому числі щодо незалежності судової влади. Низка рішень стосується практичної реалізації принципу верховенства права (щодо формування Конституційного Суду, судів, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, НАБУ), тому їхня імплементація загалом в інтересах України. Боротьба з відмиванням грошей та обмеження політичного впливу олігархів також в інтересах країни під час війни [5, с. 81].

Реформування судової системи забезпечить дотримання принципу верховенства права та боротьбу з корупцією в Україні. Таким чином, конституційні зміни, що забезпечують незалежність та ефективність судової влади, є одними з найважливіших у забезпеченні вступу України до Європейського Союзу.

Деякі конституційні зміни необхідні для покращення демократії та прав людини в Україні. Наприклад, зміни до Конституції України щодо забезпечення прав людини, які включають принципи недоторканності особи, свободи слова, думки і переконань, вільної економіки та заборони будь-яких форм дискримінації, були прийняті з урахуванням європейських стандартів прав людини.

Не менш важливим аспектом конституційних змін є забезпечення суспільного консенсусу та стабільної політичної ситуації в країні. Це допоможе зміцнити довіру європейських партнерів до України та сприятиме швидшому вступу до Європейського Союзу і НАТО.

Поряд з конституційними змінами, Україні необхідно впроваджувати інші політичні та економічні реформи. Важливо розробити та впровадити закони та нормативні акти, які надають додаткові гарантії прав людини та більшу свободу для організацій громадянського суспільства та засобів масової інформації. Зміни до законодавства про національні меншини, аудіовізуальну продукцію та ЗМІ є більш складними питаннями, оскільки вони потребують додаткового експертного узгодження всередині країни. Однак все це не є перешкодою для інтеграції, оскільки Уряд і Верховна Рада демонструють

готовність боротися з корупцією, активно працюють над очищенням судової системи від зовнішнього впливу груп інтересів і президентської вертикалі, а це є найкращим доказом того, що Україна дійсно готова розпочати процес вступу [5, с. 81].

Таким чином, для досягнення поставленої мети необхідні конституційні зміни, які передбачають зміну процедури призначення Голови Конституційного Суду та членів Суду, створення нових судових органів, а також визначення європейської та євроатлантичної інтеграції як пріоритету зовнішньої політики України. У свою чергу, ці зміни сприятимуть становленню сталої демократії, боротьбі з корупцією, економічному зростанню та зміцненню національної безпеки України.

Варто зазначити, що європейська інтеграція України відбувається в умовах широкомасштабної російської інтервенції. Війна, розв'язана країною-агресором, з одного боку, довела готовність українців відстоювати незалежність своєї країни та європейський шлях розвитку, об'єднала українську націю та посилила суспільну підтримку руху до ЄС і НАТО. Однак, з іншого боку, вона активізувала двосторонні євроінтеграційні процеси, надала нової якості політиці Брюсселя щодо України та змусила переглянути підходи і пріоритети у сфері безпеки. Війна, під час якої Україна зазнає величезних людських та фінансово-економічних втрат, впливає на характер просування до об'єднаної Європи та визначає особливості "військової" європейської інтеграції [5, с. 2].

Незважаючи на війну, Україна продовжує впроваджувати реформи, ухвалює важливі закони, які наближають євроінтеграцію, та поглиблює співпрацю з Брюсселем. У 2022 році розпочався якісно новий етап європейської інтеграції - Україна перейшла від політики сусідства, від "резервації" Східного партнерства до політики розширення. Рішення Європейської Ради про надання Україні статусу кандидата є актом стратегічної солідарності ЄС з нашою державою. Безперечно, новий статус України є додатковим стимулом для проведення внутрішніх соціально-

економічних, конституційно-правових реформ та підготовки до вступу в ЄС [5, с. 43].

Таким чином, конституційні зміни у забезпеченні інтеграції України до ЄС і НАТО є важливим інструментом забезпечення демократичних і правових норм, які є основою європейської та атлантичної інтеграції. Загалом можна говорити про помітний прогрес, значні досягнення та зрушення на європейському шляху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, 28. 06. 1996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. НАТО — сила, що захищає мирних громадян. Т. Бакка та ін... Київ. : ВСВСДГО, 2019. – 164 с.
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору). Закон України : Відомості Верховної Ради, 2019, № 9, ст. 50.
4. Стецюк П. Конституційні зміни щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та НАТО (проблеми реалізації). Правові засади європейської та євроатлантичної інтеграції України: досягнення та перспективи: збірн. матер. учасн. П'ятої міжнар. Наук.-практ. конф. (Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, 19 листопада 2021 р.). Львів: Каменяр, 2022. С. 11-14.
5. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. Національна безпека і оборона. Журнал. №1-2, Київ. 2022. – 132 с.

Скічко Ірина Олександрівна
студентка заочної форми навчання
групи І-КМ-4 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижев Денис Анатолійович
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права та
прав людини Національної академії
внутрішніх справ

ОСНОВНІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН ЩОДО СТРАТЕГІЧНОГО КУРСУ ДЕРЖАВИ НА НАБУТТЯ ПОВНОПРАВНОГО ЧЛЕНСТВА В ЄС ТА НАТО

Порівняно нещодавно, у 2019 році, Верховною Радою України у вигляді Закону було ухвалено зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [1]. Потреба цих конституційних змін виникала тоді, коли в результаті ряду реформ наша держава відповідала критеріям членства в ЄС та НАТО і були на “порозі” цих організацій. Це природно й логічно. Всю важливість та значущість цих змін українці усвідомили ще більше, починаючи з 24 лютого 2022 року. Нині, у умовах дії воєнного стану та повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України ми щоденно усвідомлюємо важливість та цінність цих конституційних змін та вступу нашої держави до Європейського Союзу та приєднання до Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Також вступ до ЄС та НАТО як мету України зафіксовано в законах про національну безпеку та оборону і про засади внутрішньої та зовнішньої політики. Однак, внісши зміни до Основного Закону нашої держави ці положення набули ще більшої юридичної вагомості.

Законом України “Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в

Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» № 2680-VIII від 07.02.2019 року було доповнено текст преамбули Основного Закону держави положеннями, за якими «Верховна Рада України від імені Українського народу» приймала (28 червня 1996 р.) Конституцію України, «підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу та незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» (абзац п'ятий преамбули) [2]. Крім того, відповідно до ухвалених конституційних новел, до повноважень парламенту було віднесено «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» (п. 5 частини першої ст. 85), уряду доручалося забезпечення реалізації цього курсу (пункт 1-1 ст. 116), а безпосереднім «гарантом» усіх цих процесів має бути глава держави — Президент України [1; 2].

У Пояснювальній записці до даного Закону було визначено, що: «Прийняття Закону сприятиме реалізації європейського та євроатлантичного вибору через розширення та поглиблення співробітництва України з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору аж до набуття повноправного членства, зміцненню національної безпеки нашої держави, матиме наслідком гарантію її суверенітету і територіальної цілісності» [3].

Дані зміни не визначають чітких дат чи кроків для вступу в ЄС та Північноатлантичний альянс. Однак у Законі чітко вказано про те, що євроатлантичний курс України є незворотним. А отже — будь-які спроби політиків змінити курс України у напрямку росії будуть трактуватися виключно як порушення Конституції України. Це було історичне рішення для України і спрямоване не на окремих особистостей чи політичні партії. Першочергово варто зазначити, що ці зміни стосуються держави України, європейської ідентичності, бажання нашого народу бути самодостатнім серед європейців.

Водночас, із Перехідних положень Конституції виключається пункт, який передбачає використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань на умовах оренди відповідно до міжнародних договорів [1]. Це було зроблено з метою того, щоб Конституція України формально не дозволяла перебування та розміщення в тимчасово окупованому Криму Чорноморському флоту росії.

Крім того, визначальним є те, що метою ухвалених конституційних змін визначалося «законодавче закріплення в Конституції України цивілізаційного вибору європейської ідентичності Українського народу», а безпосередніми шляхами досягнення останнього — набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

На превеликий жаль, за три роки «існування» конституційних положень, передбачених Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» практика їхнього застосування не була особливо помітною, не мала активного впровадження. Однак, все кардинально змінилося після 24 лютого 2022 року. Саме, вкрай складна та нестабільна ситуація, яка склалася в Україні в останні роки (повномасштабне військове вторгнення російських військ в Україну, активне ведення росією гібридної війни проти України з 2014 року, політичні репресії силових органів росії у тимчасово окупованому Криму, тощо) вимагали їхньої негайної та активної реалізації [4].

Реально оцінюючи практику реалізації конституційних положень в Україні органами державної влади тільки через те, що вони є «норми прямої дії», особливо коли цими ж приписами покладаються нові зобов'язання на органи державної влади, чекати від них підвищеної активності в цьому напрямку не приходитьсь.

У 2021 році Президент України Володимир Зеленський започаткував процес підписання декларацій про підтримку європейської перспективи України з окремими країнами ЄС у межах нової тактики зближення України з

Євросоюзом, що є активним впровадження конституційних змін. У таких деклараціях країнами ЄС декларувалося надання допомоги Україні у здобутті повноправного членства у ЄС, зокрема фіксувалася європейська перспектива України. Упродовж року Україна підписала такі декларації з 8 країнами ЄС [5].

І 28 лютого 2022 року, відбувалася ще одна історична для України подія, яка має прямий зв'язок із конституційними змінами, це те, що Президент України Володимир Зеленський підписав заявку на членство України в Європейському Союзі. 1 березня Європейський парламент переважною більшістю голосів (637 голосами «за», тільки 13 євродепутатів виступили «проти», 26 утрималися) затвердив резолюцію, яка рекомендує державам-членам ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата на вступ.

Статус України як реального кандидата у ЄС започаткує зміни міжнародних відносин у Центрально-Східній Європі. Сьогоднішня «сіра зона» безпеки між Заходом, з одного боку, і Росією, а також її сателітами Білоруссю та Вірменією з іншого, поступово стане значно меншою. Тільки остаточний вступ України до ЄС та НАТО нарешті сформує повну геополітичну структуру в цьому регіоні. Майбутня пропозиція щодо вступу України до ЄС визначила і закріпила б напрямки її майбутніх внутрішніх реформ (які доведеться частково переглядати, адаптуючи до нових реалій після 24 лютого) та зовнішньої політики. Визнання України дійсним кандидатом в члени ЄС насамперед стало б важливим моральним стимулом до таких складних трансформацій на фоні російської агресії. Для українців, які нині борються за існування своєї країни, демонстрація того, що шлях їхньої країни до майбутнього членства в ЄС тепер офіційно відкритий, був би надзвичайно корисний [5].

Після того, як 30 вересня “президент росії” підписав укази про «приєднання» до РФ чотирьох частково окупованих українських регіонів, президент України оголосив, що Україна подає заявку на вступ до НАТО у прискореному порядку. Рух України до членства в НАТО став не менш, а можливо, й більш нагальним пріоритетом для нашої держави, ніж членство в

ЄС, яке точно потребуватиме довшої роботи, адаптації законодавства, підготовки до об'єднання ринків тощо. Вступ до НАТО, що є політичним рішенням, в теорії може відбутися значно швидше. А суспільна підтримка вступу в Альянс нині б'є рекорди і стала ще однією з об'єднувачих ідей для українців.

Одним із пріоритетних напрямів безпекової політики України є розвиток конструктивного партнерства з НАТО. В його основі лежить протидія сучасним безпековим викликам і загрозам, а також досягнення Україною провідних стандартів розвитку та обороноздатності.

У перспективі вступ України до ЄС та НАТО усуне залишки штучно створеного Москвою прикордонного розподілу в Європі після розпаду СРСР та збалансує безпеку в Європі, додавши нові вмотивовані, навчені і спроможні оборонні сили. Це одразу стане вагомим практичним внеском з боку Києва, який додатково ревіталізує Північноатлантичний Альянс і може створити нові моделі відносин в його рамках, помітно посиливши східний фланг. Таким чином, вступ України до ЄС та НАТО і не «прогинання» перед погрозами Москви створить реальні основи для довгострокового миру в Європі. Країнам Заходу не варто їх боятися [6].

Отже, протягом останнього року можна побачити в активній дії конституційні зміни щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. На жаль, це відбувається в умовах війни. Також варто відмітити «підсилення» ролі Глави держави, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України в забезпеченні «незворотності європейського та євроатлантичного курсу» Української держави» шляхом підготовки документів та активної позиції щодо вступу до ЄС та НАТО. Крім цього, нам усім варто пам'ятати, що Європейська та євроатлантична інтеграція — це наполеглива щоденна законодавча та урядова робота, сукупність складних та важливих змін і реформ. Найголовніше, що може й має робити нині для цього Україна — проводити реформи, які перетворюватимуть її на

потужну, істинно європейську країну, яка буде дедалі ціннішою — в тому числі для структур, в які ми прагнемо вступити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, 28. 06. 1996. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору). Закон України // Відомості Верховної Ради, 2019, No 9, ст. 50.
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)".
URL: https://1.c1.gala.gov.ua/p18/2^eB2/^eBpoc4_1?p13511=64531/
4. Україна — ЄС: шлях до політичної асоціації. Київ: Центр Разумкова, 2021. С. 63.
5. Рада закріпила в Конституції курс України в НАТО та ЄС: що це означає. URL:
https://24tv.ua/zmini_do_konstitutsiyi_ukrayini_2019_kursu_v_yes_i_nato_rishennya_radi_n1108546
6. Чому Україна потрібна Євросоюзу і НАТО: нова конфігурація сил і шлях до миру. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-vstup-yes-grupynennyaviyny/31901643.html>

Стахник Діана Віталіївна
студентка заочної форми навчання
групи 1-КМ-4 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права та
прав людини Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КУРСУ УКРАЇНИ НА ЧЛЕНСТВО В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Вступ України до Європейського Союзу може мати велике значення для громадян країни, включаючи можливості щодо свободи переміщення, роботи, навчання та інших сфер, вплив на економіку України, включаючи доступ до великого ринку, фінансову підтримку та сприяння розвитку бізнесу. Враховуючи всі ці фактори, дослідження теми реалізації курсу України на членство в Європейському Союзі є доречним і актуальним, оскільки воно може розкрити ключові аспекти та проблеми, пов'язані зі стратегією України щодо вступу до ЄС, а також надати практичні рекомендації для подальших дій.

Дотримання європейських принципів соціально-економічного розвитку є стратегічною метою України, яка незважаючи на найсуворіше випробування війною за свою незалежність, свободу та національну ідентичність, продовжує проводити необхідні реформи для вступу в ЄС. 2023 році триває робота щодо імплементації ключових європейських принципів в соціально-економічне життя України як кандидата до вступу в ЄС, оголошення про якого відбулося у червні 2022 року. До того ж ЄС підтримує Україну, надаючи допомогу українському суспільству, економіці, збройним силам. А майбутнє відновлення України є ключовою темою порядку денного численних заходів найвищого рівня: саміту країн «Великої сімки», саміті Ради Європи, Світовому

економічному форумі в Давосі та багатьох інших. Заходи ЄС на підтримку України включають: прийом біженців; гуманітарну допомогу; забезпечення цивільного захисту; макрофінансову допомогу; заходи лібералізації торгівлі; підтримку української армії; підтримку в розслідуванні та судовому переслідуванні військових злочинів; а також фінансову підтримку щодо відновлення України. Потужна зовнішня підтримка повинна супроводжуватися і значною внутрішньою роботою всередині країни щодо виконання взятих Україною зобов'язань у наближенні до ЄС. Саме тому ідентифікація ключових принципів соціально-економічного розвитку в ЄС та поступове їх впровадження у вітчизняну практику стратегічного планування повоєнного відновлення є важливою задачею сьогодення [1, с. 3].

Незважаючи на значний прогрес України в реформуванні регіональної політики за підтримки ЄС та інших партнерів у 2014-2022 рр., аналіз процесів регіонального розвитку України констатує наявність негативних тенденцій, зокрема: поглиблення міжрегіональних суперечностей, зростання диспропорцій та загострення економічних і соціальних проблем регіонів. Головною причиною цих тенденцій є те, що в Україні не створено цілісної дієвої системи реалізації державної регіональної політики, не сформовано ефективного механізму взаємовідносин центру з регіонами та регіонів між собою. Основною проблемою європейської інтеграції України і надалі залишається надмірна регульованість різних аспектів економічної діяльності у поєднанні із суперечливістю положень низки законів та інших нормативних актів щодо регіонального розвитку. Популярні концепції децентралізації влади та соціально-економічного розвитку регіонів перебувають у стадії розробки і стосуються, насамперед, внутрішньої політики [2, с. 121].

Боротьба з корупцією має являти собою систему заходів, яка відображає діяльність не лише органів державної влади, а й фізичних та юридичних осіб, засобів масової інформації, закладів культури та освіти. Зниження рівня корупції покращить економічну та політичну ситуацію в Україні, дотримання прав і свобод людини, функціонування Конституції та законів України. Подолавши корупцію в органах державної влади, Україна зможе відповідати

вимогам демократичної конституції та соціальної держави, що передбачено Основним законом. Структурні реформи в процесі набуття Україною повноправного членства в ЄС неможливі через неефективність національного механізму антикорупційної політики, тому доцільно реалізувати на практиці основні шляхи вирішення проблем [3, с. 47].

Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, можливість виходу на єдиний внутрішній ринок ЄС. У політичному аспекті європейська інтеграція детермінує модернізацію правового поля української держави, демократизацію її політичної й інституціональної систем. Співробітництво з ЄС сприятиме наближенню соціальних умов України до високих європейських стандартів, підвищенню рівня життя й добробуту населення [4, с. 98].

23 червня 2022 р. Україна отримала статус країни-кандидата на членство в ЄС, що вимагає від держави законодавчих, реформаторських змін. Сьогодні рівень підтримки євроінтеграційного курсу нашої країни є безпрецедентно високим: за результатами загальнонаціонального опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» 1–2 жовтня 2022 р., 86 % опитаних підтримали б вступ України до Євросоюзу у разі проведення референдуму (проти – 3 %, не проголосували б – 7 %); підтримка вступу до ЄС однакова серед представників усіх макрорегіонів та вікових груп (Динаміка зовнішньополітичних настроїв, 2022). Однак згодом післявоєнні проблеми неминуче відвертатимуть увагу громадян від цієї теми, тому будь-які важливі трансформації можуть виявитися марними, якщо громадян України потужно не інформуватимуть про перебіг переговорного процесу, переваги й виклики членства в ЄС [5, с. 19].

Зазначимо, що у країнах ЄС, як і у всьому цивілізованому світі, цінності спрямовані на реалізацію прав і свобод людини. До речі, вони постійно оновлюються з метою максимальної відповіді на постійно діючий соціально-економічний запит суспільства. Україна як європейська держава намагається

теж слідувати в цьому форватері. Це складно, але необхідно. Необхідно заради майбутнього виховувати дітей та молодь на цінностях. Це є в законодавстві про освіту. Але європейські цінності в такому порядку там ще не прописані. Тому педагоги сьогодні є не лише вчителями, але й вихователями громадян як суб'єктів захисту національних інтересів, архітекторами системи національної безпеки української держави. Зазначимо, що важливо виховати сьогодні людину в дусі цінностей, ніж просто дати освіту. Порівнюючи завдання правоохоронця в області державної безпеки і педагога, можна знайти багато спільного в контексті впровадження цінностей. Це — про створення умов в освіті для життєвого вибору, реалізації прав, розвитку особистості, усунення зі шляху розвитку особистості дитини загроз цьому розвитку, її життю і здоров'ю, профілактику цих загроз та їх упередження [6, с. 54].

Вступ до євроспільноти має принести нашій країні не тільки нові стандарти життя, але й об'єктивну потребу й надзвичайно важливу задачу корінної зміни соціально-політичних й економічних взаємовідносин як всередині країни, так і поза її межами [7, с. 2].

Важливо виконувати послідовну економічну політику та реформи, а також дотримуватися європейських принципів, включаючи їх інкорпорацію в стратегічні документи України і виконання прийнятих зобов'язань. Це має велике значення для отримання довіри міжнародних партнерів, оскільки вони сприймають реформи та імплементацію європейських стандартів як важливі кроки вперед. Чітке виконання зобов'язань сприяє зміцненню довіри та покращує взаємодію з міжнародними партнерами.

Таким чином, успіх відновлення України після війни в значній мірі залежить від ефективного зміцнення національної безпеки та проведення реформ у відповідності з європейськими принципами. Це допоможе підвищити довіру міжнародних партнерів та сприяти швидшому відновленню країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кушніренко О.М. Імплементація європейських принципів в стратегічному плануванні повоєнного відновлення України. *Науковий вісник*

Міжнародної асоціації науковців. 2023. URL:
<https://man.org.ua/nv/index.php/about/article/view/44> (дата звернення:
17.06.2023).

2. Лукашук Л. С. Нормативно-правове забезпечення публічних механізмів на регіональному рівні в умовах євроінтеграції. «*Public Administration and Regional Development*». 2023. URL:
<https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/349> (дата звернення:
17.06.2023).

3. Луцька К. П. Теоретико-правові проблеми корупції в органах державної влади з огляду на євроінтеграцію України. *Таврійський науковий вісник* № 1. 2023. URL:
<https://www.journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/323> (дата
звернення: 17.06.2023).

4. Калашнікова Х. І. Європейська інтеграція та міжнародні відносини. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. 2023. URL:
<http://eprints.kname.edu.ua/63457/1/%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%2C%20160%D0%9B%2C%202022.pdf> (дата звернення: 17.06.2023).

5. Карпчук Н.П. Інформаційна підтримка європейської інтеграції: досвід Швеції. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. Випуск 11 (2023). URL:
<http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/278399/273549> (дата звернення:
17.06.2023).

6. Чередниченко О. Європейські цінності як основа національної згуртованості, курсу України на євроінтеграцію та укріплення основ національної безпеки через освіту. *Освіта та суспільство*. 2023. URL:
https://www.researchgate.net/profile/Oleksandr-Oliinyk-2/publication/369708053_Gromadanska_osvita_ak_fundament_bagatovektornosti_osvitnogo_procesu_v_mezah_Bolonskoi_sistemi/links/64287cc092cfd54f8447215b/Gromadanska-osvita-ak-fundament-bagatovektornosti-osvitnogo-procesu-v-mezah-Bolonskoi-sistemi.pdfpage=53 (дата звернення: 17.06.2023).

7. Прохорова В., Чемчикаленко Р., Шкула Г. Управління бізнесом як домінанта розвитку економіки України в трендах євроінтеграції. *Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика»*. Серія «Економіка» Випуск 15(30), 2023. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/535/455> (дата звернення: 17.06.2023).

Сьох Катерина Ярославівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини*

ВПЛИВ НОРМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА КОНСТИТУЦІЮ УКРАЇНИ

Процес конституційної модернізації та перебудови за європейським зразком проходить кожна країна на шляху до вступу в Європейський Союз (далі - ЄС). Це неминучий процес, який обґрунтовується політикою одноманітності у правозастосуванні та європейської ідентичності для всіх держав-членів ЄС. Європейська інтеграція чинить вплив на конституцію будь-якої країни, оскільки конституція є юридичною основою правової системи держави. Разом з тим, ЄС ні в якому разі не оскаржує юридичну силу конституцій держав-членів ЄС чи держави яка планує нею стати, але існування держав в одному правовому просторі вимагає ідентичності що призводить до змін чинних норм конституції.

Україна з початку своєї незалежності визначила чіткий напрямок розвитку в сторону ЄС і закріпила це в преамбулі Конституції України, «підключившись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [1]. У 2019 році до даної норми було внесені зміни, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на

набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», після слів «громадянської злагоди на землі України» доповнити словами «та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [2]. Цими рядками наголошено на незворотній напрямку України.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що Україна згодна змінювати Конституції України відповідно до європейських стандартів, так як зазначалося раніше, вступ до ЄС можливий лише після зміни національного законодавства.

Аналізуючи співпрацю ЄС та України з моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [4], можна стверджувати, до сьогодні Україна максимально намагається змінити чинне законодавство у відповідності до норм права ЄС. Вагомі зміни стосуються і Конституції України, наприклад, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [3], VII РОЗДІЛ «Прокуратура» виключений повністю, а VIII РОЗДІЛ «Правосуддя» суттєво змінений. Такі були неминучі, оскільки, відповідно до ст. 14 Угоди «співробітництво спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією» [4]. Виходячи з цього Україна повинна була провести судову реформу, яка була б неможлива без зміни Конституції.

Відповідно до ч. 2 ст. 9 Конституції України, укладання міжнародних договорів, які перечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [1]. Виходячи з цієї норми Україна не може заключати міжнародні договори які перечать нормам Конституції, це дає змогу зберігати державам статус Основного закону держави. Тому, Україна змінює норми Конституції, а після змін підписує міжнародні договори, і з ЄС в тому числі.

Не менш важливою є ст. 159 Конституції України, де зазначено що «Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України» [1].

Виходячи з відповідних норм, можна відобразити послідовність внесення змін до Конституції у разі підписання договору з ЄС, а саме: за необхідності підписання договору України з ЄС, Верховна рада України має детально перевірити та проаналізувати норми Конституції і якщо жодна норма не перечить Конституції, тільки в такому випадку можливе підписання. Якщо норми міжнародного договору перечать Конституції України, слід вносити зміни до Конституції, які можливі лише з висновком Конституційного Суду України. Висновок КСУ є вирішальним для подальшої можливості імплементації норм міжнародного договору в національне законодавство України. Це ще раз наголошує про те, що Конституція є Основним законом України і жодна норма не може йому перечити.

Отже, Україна обрала незворотній шлях до вступу в ЄС, та пройшла нелегкий шлях для досягнення мети, тому всі зміни які були внесені до Конституції, це шлях до вступу в ЄС, який ми обрали добровільно. Норми ЄС впливають на Конституцію України, оскільки відповідно до них Україна має змінити норми Конституції, щоб відповідати європейським стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.2023 № 254к/96-ВР UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України 07.02.2019 № 2680-VIII UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n6>

3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n161>

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 UPL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Ткаченко Вікторія Василівна
студентка заочної форми навчання
групи І-КМ-4 Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович
доцент кафедри конституційного
права і прав людини Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ СТРАТЕГІЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ НА НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА НАТО

07 лютого 2019 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України конституційні зміни щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України

в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [1].

Метою цього Закону була законодавчо закріплена зміна в Конституції України цивілізаційного вибору, європейської ідентичності Українського народу та незворотності стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (НАТО).

Конституція України визначає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього

Українського народу (стаття 17). Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права (стаття 18) [2].

Даними змінами, зокрема, доповнювався текст преамбули Основного Закону держави положеннями, за якими «Верховна Рада України від імені Українського народу» приймала (28 червня 1996 року) Конституцію України, «підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу та незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» (абзацу п'ятого преамбули). Крім того, відповідно до ухвалених конституційних новел, до повноважень парламенту було віднесено «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» (пункт 5 частина 1 стаття 85), уряду доручалося забезпечення реалізації цього курсу (пункт 1-1 ст. 116), а безпосереднім «гарантом» усіх цих процесів має бути глава держави — Президент України [2].

При цьому, ухваленими конституційним змінами визначалося «законодавче закріплення в Конституції України цивілізаційного вибору європейської ідентичності Українського народу» [3], а безпосередніми шляхами досягнення останнього — набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Крім того, вагому роль у формуванні та реалізації державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції відіграє ефективне управління з боку держави і, насамперед, створення дієвих механізмів для досягнення відповідності критеріям, нормам та принципам Європейського Союзу та НАТО.

На національному рівні до інституційного механізму входить розгалужена мережа державних органів та установ, що реалізують державну політику у

сфері євроатлантичної інтеграції, зокрема через виконання річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО.

Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО – системний документ, який містить опис реформ за відповідними напрямками, визначає їх стратегічну мету, цілі, пріоритетні завдання, необхідні для забезпечення ефективної планомірної реалізації закріпленого Конституцією України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору [4].

Провідну роль у питаннях координації діяльності, пов'язаної з підготовкою, виконанням та моніторингом заходів Річної національної програми, відіграє Комісія з питань координації євроатлантичної інтеграції України на чолі з Віце-прем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України. Суттєву допоміжну роль відіграють інститут національних координаторів співробітництва України з НАТО у відповідних сферах, система тематичних міжвідомчих робочих груп, а також низка ad hoc-робочих груп під егідою Комісії з питань координації євроатлантичної інтеграції України.

Кабінет Міністрів України здійснює координацію діяльності центральних органів виконавчої влади, інших державних органів з розроблення та здійснення заходів, спрямованих на виконання Річної національної програми, а також рішень Комісії Україна - НАТО. Та Україна на постійній основі інформує НАТО про результати виконання Річної національної програми.

Річна національна програма побудована з урахуванням міжнародної методології розроблення документів стратегічного характеру "Управління, орієнтоване на результат", прийнятої у державах - членах НАТО та у багатьох міжнародних організаціях. Яка дасть змогу здійснювати ефективний контроль досягнення цілей внутрішньодержавних реформ, фіксацію пріоритетних завдань на рік, а також підготовку та виконання відповідних заходів. Завдяки впровадженню показників виконання та ефективності утворюється ефективна система моніторингу виконання Програми.

Виконання Річної національної програми не потребує додаткових витрат із Державного бюджету України та здійснюється за рахунок і в межах бюджетних призначень, передбачених центральним органам виконавчої влади, іншим державним органам, а також за рахунок фінансової допомоги НАТО

та окремих держав- членів Альянсу.

Національне агентство України з питань державної служби в межах компетенції щорічно забезпечує розроблення і виконання завдань та заходів у рамках плану дій Річної національної програми в контексті реалізації державної політики у сфері державної служби [4].

На сучасній геополітичній карті світу Україна займає стратегічно важливе місце, де з одного боку – вільний і людиноцентричний світ, де правлять демократичні цінності, свобода та безпека, а з іншого – частина світу, яка поки що рухається шляхом панування над людиною та її свободами. Ключовим завданням у сфері торгівлі на найближчі роки є укладення Угоди з ЄС про «промисловий безвіз», у сфері секторальної інтеграції – залучення України до реалізації Європейського зеленого курсу, а також – укладення Угоди про спільний авіаційний простір, підписання якої планувалося здійснити на початку наступного року. Також держава має на меті й надалі докладати зусиль у напрямку інтеграції енергетичних ринків України та ЄС і максимального наближення України до Єдиного цифрового ринку Євросоюзу [5].

Отже, закріплення на конституційному рівні правової визначеності курсу України на членство в ЄС і НАТО мобілізуватиме українське суспільство і українську владу та сприятиме реформам, спрямованим на досягнення критеріїв повноправного членства в ЄС і НАТО, реалізації європейського та євроатлантичного вибору через розширення та поглиблення співробітництва України з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору аж до набуття повноправного членства, зміцненню національної безпеки нашої держави, матиме наслідком гарантію її суверенітету і територіальної цілісності [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», 2019, № 9, ст. 50. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19>
2. Конституція України, 28.06.1996, № 30, ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)».
4. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64531
5. Указ Президента України «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна - НАТО на 2021 рік» від 11 травня 2021 року № 189/2021 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189/2021>
6. <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayina-prodovzhit-zakriplenij-u-konstituciyi-str-65605>
7. <https://www.ispc.org.ua/archives/5211>

УЛЯНЧЕНКО Юрій

ад'юнкт кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ МЕДІА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ВСТУПУ В НАТО

З моменту проголошення незалежності України євроінтеграційний та євроатлантичний проекти залишаються одними із головних у всьому спектрі національних державотворчих прагнень, належать до основних засад зовнішньої політики України. Співпраця з ЄС та НАТО є одним зі способів

зміцнення позицій країни у світовій системі міжнародних відносин, засобом реалізації національних інтересів, побудови економічно розвинутої та демократичної держави.

Саме ця обставина змушує з особливою увагою поставитись до формування інформаційної політики України в сфері її геополітичних інтересів у ХХІ ст., законодавчого врегулювання медійної сфери, що є важливою передумовою вступу України до ЄС та Північноатлантичного альянсу.

Міжнародний досвід становлення інформаційного суспільства дає можливість визначити національні пріоритети та відмінності, які виявляються у поєднанні державних інтересів з ініціативою неурядових організацій у сфері європейського та євроатлантичного співробітництва [1].

Більш детального розгляду потребують питання реформування галузі медіа саме в умовах євроінтеграції.

Одним із кроків, якими було обумовлено рекомендацію Європейської комісії щодо надання статусу кандидата було визначено «подолання впливу суб'єктів з корисливими інтересами шляхом ухвалення закону про ЗМІ, який узгоджує законодавство України з Директивою ЄС про аудіовізуальні медіапослуги та надає повноваження незалежному медіарегулятору» [4].

Слід зазначити, що у вересні 2022 року Європейська комісія представила проект Європейського закону про свободу медіа (далі – European Media Freedom Act, EMFA) [7]. EMFA має на меті налагодити клімат медіасередовища всього Європейського Союзу (далі – ЄС). EMFA, як регламент, набере чинності після його ухвалення Європейським парламентом та урядами держав-членів ЄС і стане обов'язковим до застосування. Вже зараз можна простежити, які основні зміни цей Закон планує внести в європейський медіаринок.

Цілі, які визначили курс EMFA:

1. Співпраця держав у транскордонній медіасфері, уніфікація правового регулювання, що сприятиме плюралізму та незалежності медіа.

2. Захист споживачів інформації від незаконного та/або шкідливого контенту.

3. Обмеження втручання держави в роботу медіа. Серед пріоритетів – редакційна незалежність, захист журналістських джерел.

4. Забезпечення здорової конкуренції та справедливого розподілу економічних ресурсів на внутрішньому медіаринку.

Таким чином, європейська медіаспільнота прагне забезпечити функціонування єдиного медіаринку, який буде безпечним для журналістів, який ефективно захищатиме внутрішній ринок від загроз інформаційної експансії ззовні і представники якого будуть провадити свою діяльність на засадах прозорості, недискримінаційності, рівності та справедливості. Водночас уніфікація національного медійного законодавства може бути непростю з огляду на різні політичні, культурні, соціальні особливості держав-членів [2].

Широкомасштабне вторгнення Російської Федерації прискорило євроінтеграційні процеси в Україні. Україна, отримавши статус кандидата Європейського Союзу у червні 2022 року, почала більш активно впроваджувати євроінтеграційні реформи, зокрема, у медіапросторі. У березні 2023 року набрав чинності Закон “Про медіа” – один з так званих євроінтеграційних законів, ухвалення яких є передумовою вступу до ЄС. Фактично документ надає нашій країні доступ до європейського інформаційного простору, погоджуючи вітчизняну медіасферу з європейськими вимогами.

Закон “Про медіа” – це свого роду кодекс, медійна Конституція, адже він замінить цілу низку законів, які регулювали діяльність преси, радіо, телебачення та інших засобів масової інформації, захищає національні інтереси України в медійній сфері: забороняє медіа держави-окупанта, передбачає механізм боротьби з ворожими ОТТ-сервісами та запроваджує на законодавчому рівні процедуру формування «чорних списків» [3].

Звичайно, важливо, щоб закон не просто був ухвалений, а і щоб мав вагому легітимність. Але, як показує практика, реалізація закону поки що

фактично не почалась. Повноцінний початок реалізації Закону України "Про медіа" потребує врегулювання низки нюансів.

На початку квітня Національна рада з питань телебачення і радіомовлення винесла на обговорення громадськості 14 проектів підзаконних актів щодо реєстрації, ліцензування та моніторингу медіа, оскільки сам закон «Про медіа» відсилає саме до них, і лише після їхнього запровадження реформа почне відбуватися [3].

Експерти Ради Європи дійшли висновку, що новий закон про медіа значною мірою відповідає директиві ЄС та стандартам Ради Європи, гармонізує українське законодавство з європейським і полегшує визначення того, хто є справжніми власниками засобів масової інформації, але висловили при цьому низку рекомендацій для покращення. Основними питаннями, що викликали занепокоєння, були політична залежність українського регуляторного органу - Національної ради з питань телебачення і радіомовлення (НРТР), а також розширення сфери регулювання на друковані та онлайн-медіа та спектру позасудових санкцій проти ЗМІ. Вони також відзначили, що очікують від влади додаткових зусиль для завершення цієї реформи, щоб гарантувати повну незалежність медіарегулятора, як тільки будуть зняті конституційні обмеження, пов'язані з нинішньою війною.

В свою чергу, не менш важливим для України є членство в НАТО - єдиної надійної зовнішньої гарантії державного суверенітету і територіальної цілісності нашої держави.

Необхідно зазначити, що у низці сучасних піар-технологій запорукою реалізації суверенного вектору розвитку будь-якої держави, зокрема й України, є успішна інформаційно-пропагандистська стратегія. Першість у реалізації такої стратегії належить інституційним питанням, тобто розробці і реалізації нормативно-правового забезпечення курсу на євроатлантичну інтеграцію.

Як і у випадку інформування громадян стосовно членства в ЄС, інформаційні кампанії з приєднання до НАТО повинні будуватися з урахуванням специфіки та запитів цільових суспільних груп, з використанням

різноманітних форм і засобів інформаційної діяльності та в тісній співпраці органів державної влади з неурядовими організаціями, мають бути потужними та ефективними. На сучасному історичному етапі розвитку нашої держави інформаційно-пропагандистська стратегія євроатлантичної інтеграції має вибирати наступні важливі складові:

1. Чітке визначення пріоритетів інформаційної політики, яке має сприяти реалізації курсу на євроатлантичну інтеграцію України.

2. Інформаційна стратегія має ґрунтуватися на розумінні виживання Української держави як суверенної одиниці на географічній мапі світу за вірогідності приєднання до НАТО.

3. Євроатлантична інтеграція України покликана стати інструментом модернізації українського суспільства, перетворення країни на консолідовану демократію та економічно розвинуту потугу, яка може себе захистити сучасною зброєю і могутніми Збройними Силами України.

4. Успішність інформаційно-пропагандистської стратегії неодмінно обумовлюється консенсусом державно-політичної еліти щодо зовнішньополітичних пріоритетів - інтеграції та членства в НАТО [5].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна з впевненістю зазначити, що реформування українського законодавства, в тому числі і інформаційного, – пріоритет номер один на шляху до інтеграції України з демократичною Європейською спільнотою та є однією з умов для вступу в НАТО. Немає сумнівів, що Україна вже є частиною Європи, захищаючи європейські принципи мирного співіснування, проте закріплення цього факту «де-юре» ще доведеться здобути.

Саме тому необхідним є подальший науковий пошук механізму взаємовпливу національного інформаційного простору на трансформаційні процеси в Україні, подолання застарілих стереотипів, демократизація суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Джердж С. Ф. Інституціоналізація інформаційної політики України в сфері євроатлантичного співробітництва: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2011. 24 с.
2. Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/рекомендації-європейської-%20комісії-щодо-статусу-україни-на-членство-в-єс_uk?s=232 (дата звернення 19.06.2023).
3. Єсипович М. В. Тенденції правового регулювання свободи медіа в європейському союзі. *Право Європейського Союзу*: тези доп. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 7-8 квітня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 25-28.
4. Закон про медіа. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3710468-v-imi-poasnili-comu-zakon-pro-media-ne-zapracuvav-napovnu-e-kilka-nuansiv.html> (дата звернення 19.06.2023).
5. Солошенко В. В. Інформаційне забезпечення євроатлантичної інтеграції. *Науково-аналітична доповідь*. Київ, 2019. С. 97-117.
6. Шмаленко Ю. І. Перспективи інтеграції України до Нової Європи. *Бористен*. Дніпро. 2006. № 12 (186). С. 19–20.
7. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a common framework for media services in the internal market. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0457> (дата звернення 19.06.2023).

Харченко Валерій Сергійович

*студент заочної форми навчання
групи І-КМ-4 Національної академії
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права та
прав людини Національної академії
внутрішніх справ*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ КУРСУ УКРАЇНИ НА ЧЛЕНСТВО В ЄС

Дослідження окремих аспектів процесу реалізації курсу України на членство в Європейському Союзі є дуже актуальним. Це питання має велике значення для України, оскільки вступ до ЄС може мати вагомий вплив на політичну, економічну та соціальну сфери країни. Аналіз такої теми може допомогти визначити конкретні завдання та виклики, з якими зіштовхнеться Україна у процесі реалізації свого європейського курсу, може розкрити необхідність проведення реформ у різних галузях, виявити фактори, що сприяють або гальмують процес інтеграції, а також з'ясувати вплив цього процесу на різні сфери українського суспільства.

Отже, загалом, дослідження теми окремих аспектів реалізації курсу України на членство в ЄС може допомогти вирішити ключові питання, пов'язані з цим процесом, і сприяти ефективній реалізації європейського курсу країни.

Особливого значення набули гарантії забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції. Йдеться про загальні гарантії реалізації цього процесу, зокрема, як приклад, у випадку слідування Україною всіх встановлених умов для набуття членства в ЄС, Єврокомісія має позитивно оцінити всі докладені зусилля та ухвалити відповідне рішення. Умовно, це виглядає так: «дія – результат/відсутність дій – відсутність позитивного

результату». Аналогічно можна стверджувати й про адаптацію всіх безпеково-оборонних стандартів. У випадку їхнього повного застосування на території України та після інтеграції України до Спільної політики з безпеки й оборони (CSDP) з одного боку буде забезпеченою постійно діюча структурна співпраця, ефективне та оперативне реагування на геополітичні виклики сьогодення, а з іншого – можливість доступу до ринку європейської продукції, у тому числі безпекового та оборонного призначення, впровадження нових та інноваційних технологій. Однак конкретики щодо термінів, коли Україна отримає членство в ЄС немає, а отже – невідомо чи цей процес буде завершеним загалом. Тобто загальні гарантії забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції є розпливчастими та такими, що потребують уточнення. Своєю чергою конкретні гарантії є безпосередньо безпековими. Їхнє існування обумовлене обопільними зобов'язаннями: дотримання умов з однієї сторони, забезпечує сприяння та допомогу з іншої сторони. Наразі Україна разом із міжнародними експертами шукає оптимальну для себе модель безпекових гарантій. Цим опікується спеціальна група з питань міжнародних безпекових гарантій для України [1, с. 394].

Стан та проблеми реалізації регіональної політики України, розвитку регіонів та місцевого самоврядування дозволяє зробити узагальнюючий висновок про необхідність сформувати стійку модель системи управління на регіональному рівні на основі чіткого визначення і законодавчого закріплення розподілу повноважень і обов'язків між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. Основною метою державної регіональної політики України на сучасному етапі розвитку має бути створення умов, що дадуть змогу регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на зовнішньому ринку. За таких умов актуальним завданням є розробити концепцію забезпечення конкурентоспроможності регіону на етапі європейської інтеграції України, яка повинна включати такі напрями, як: – якість людського капіталу, розвиток економіки знань, їх роль у підвищенні рівня конкурентоспроможності регіону; – стратегія сприяння національним та

іноземним інвестиціям як найважливіший чинник підвищення конкурентоспроможності регіону; – подолання інституційної недосконалості у розвитку конкурентного середовища регіону; – розвиток торгівлі товарами та послугами як чинник підвищення рівня конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації; – напрями сприяння розвитку міжрегіональних господарських зв'язків і транскордонного співробітництва; – основні регіональні особливості та чинники конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації економіки; – унормування організаційно-правових засад регулювання розвитку регіонів, принципів та інструментів досягнення національних цілей, функцій регулювання розвитку регіонів [2, с. 122].

Основними принципами соціальної політики держави є соціальна справедливість, рівність та соціальна безпека. Завдання щодо практичної реалізації положень Конституції України в цій царині ставить перед суспільними науками, насамперед правознавством, завдання щодо проведення досліджень, які б сприяли розробці й подальшому втіленню в Україні оптимальної моделі соціальної, правової держави. Це потребує урахування сучасних тенденцій розвитку таких моделей у державах-членах Європейського Союзу, а також курсу на європеїзацію національних моделей соціальної, правової держави, їх «озеленення» (доповнення концепції демократичної, соціальної, правової держави принципом екологічної держави), запровадження понять «соціальне» і «екологічне» громадянство, гарантування прав соціально вразливих груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, їх соціалізацію з метою входження України після набуття членства в ЄС до Європейського соціального простору. Прагнення України стати частиною прогресивного європейського простору не тільки географічно, а й з позицій спільності правових, політичних, соціальних та культурних засад потребує осмислення сучасного стану і характеристики перспектив інтеграції нашої держави в Європейський соціальний простір [3, с. 27].

В контексті прикладу управління ризиками безпосередньо суб'єктами господарювання можна навести норму Закону України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року № 2465-IX , що був розроблений на

виконання зобов'язань України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони щодо адаптації національного законодавства до законодавства ЄС щодо повноважень невиконавчого члена ради директорів (невиконавчий директор). Так, до його повноважень, окрім нагляду та контролю за діяльністю товариства вперше віднесено здійснення функції управління ризиками. Це положення відповідає загалом практиці країн Європейського Союзу [4, с. 115].

Функціонування зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом є однією зі стратегічних цілей двостороннього торговельно-економічного співробітництва сторін і є логічним продовженням позитивних тенденцій двосторонньої торгівлі в Україні. В останні роки ЄС вибрав Україну, що наблизить її до спільного ринку з ЄС, одного з основних експортних ринків і одного з головних джерел іноземних інвестицій. Це також призведе до кращих умов для українських підприємців, які бажають експортувати до ЄС, а також до зниження цін на продукцію ЄС для українських споживачів та компаній, які планують імпортувати проміжні продукти. Україна має великий потенціал як експортер сільськогосподарської та промислової продукції, а ЄС стає найбільшим ринком України для обох секторів. Важливим елементом економічного розвитку України є залучення великих іноземних інвестицій, а саме створення потужної сфери послуг. Це означає прогрес у здійсненні реформ в Україні, а також прагнення до більш тісного партнерства з Європейським Союзом. Зона вільної торгівлі покращує умови для інвестицій з країн ЄС в Україну шляхом створення більш прозорих і передбачуваних правил. Сприяючи торгівлі, вона допомагає створити нові зв'язки між компаніями ЄС та Україною, а також є частиною ширшої політики ЄС, спрямованої на створення стабільного та процвітаючого європейського сусідства. Наша політика сусідства має бути спрямована на забезпечення економічної інтеграції та процвітання сусідніх країн [5, с. 244].

У ст. 125 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС дається визначення та перелік фінансових послуг, до яких зокрема віднесено банківські та інші

фінансові послуги. Як відомо, надання банківських послуг тісно пов'язано з діяльністю банків, що впливає на всі сектори національної економіки та життєдіяльності суспільства. Сама діяльність банківської сфери багато у чому залежить від держави, а саме її зовнішньої, економічної, фінансової, валютної державної політики, правового регулювання та співпраці з міжнародними валютними інституціями, у тому числі, з європейськими валютними організаціями. Отже, співпраця України з європейськими валютними організаціями та правові основи такої співпраці, відіграють дуже важливу роль у євроінтеграційних процесах. І це стосується не тільки сфери фінансових послуг, включаючи банківські, а й інших сфер життєдіяльності українського суспільства. Це положення підтверджує і той факт, що відповідно до оцінок фахівців, рівень адаптації законодавства України до *acquis* ЄС у сфері банківського права є високим [6, с. 166].

Цінності України та європейських країн збігаються. Однак, здійснити політичну та культурну інтеграцію в європейський простір Україні не вдасться без впровадження ключових реформ, а це, в свою чергу, необхідно робити вже зараз, не чекаючи завершення війни. Так, початок процесу вступу до ЄС допоміг Україні стимулювати давно необхідні реформи та ініціативи [7, с. 45].

У процесі гнучкого секторального підходу ЄС до інтеграції України перед нашою країною не стоїться завдання вирішити все «тут і зараз», натомість перехід на стандарти ЄС відбувається поступово та виважено. Важливим елементом економічного розвитку України є залучення великих іноземних інвестицій, а саме створення потужної сфери послуг. Це означає прогрес у здійсненні реформ в Україні, а також прагнення до більш тісного партнерства з Європейським Союзом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наконечна І. В. Гарантії забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції: аспект ідентифікації сутності. Київський часопис права. 2023. № 1. URL:

- <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/304> (дата звернення: 17.06.2023).
2. Лукашук Л. С. Нормативно-правове забезпечення публічних механізмів на регіональному рівні в умовах євроінтеграції. «Public Administration and Regional Development». 2023. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1149/1/%d0%9b%d1%83%d0%ba%d0%b0%d1%88%d1%83%d0%ba%20%d0%9b.%20%d0%a1.%20%d0%9d%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d0%be-%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%be%d0%b2%d0%b5%d0%b5.pdf> (дата звернення: 17.06.2023).
3. Процюк І.В. Інтеграція України в Європейський соціальний простір проблеми та перспективи. Problems of legality. 2023. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/274298> (дата звернення: 17.06.2023).
4. Пожоджук Т. Окремі аспекти забезпечення безпеки бізнесу в контексті євроінтеграційних процесів. 2023. URL: <http://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/179/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%202.pdf?sequence=1&isAllowed=y&page=114> (дата звернення: 17.06.2023).
5. Левандівський О. Фінансова вигода у торгово-економічних відносинах України з ЄС. Вісник Хмельницького національного університету 2023, № 1. URL: [http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekonnew/2023/VKNU-ES-2023-N1\(314\).pdfpage=239](http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekonnew/2023/VKNU-ES-2023-N1(314).pdfpage=239) (дата звернення: 17.06.2023).
6. Шереметьєва О. Ю. Особливості правового регулювання євроінтеграційних процесів у валютно-фінансовій сфері в Україні. 2023. URL: https://www.fpmv.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/2022/kmvpp/MVMP-zbirnyk-confer-KUBG-13_January_2023.pdfpage=164 (дата звернення: 17.06.2023).
7. Миронов І.Є. Пріоритети та напрямки зовнішньої політики України на сучасному етапі. Молодий вчений. 2023. URL:

Чеханюк Леся Володимирівна
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
конституційного права та прав
людини

РОЗУМІННЯ ПРИНЦИПУ «ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА» В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Конституція України визначає європейську ідентичність українського народу, проголошує незворотність європейського та євроатлантичного курсу, а також декларує прагнення розвивати та зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу [1].

Обравши європейський напрям розвитку, Україна позиціонує себе як демократична держава, в якій визнається і діє верховенство права. Однак на сучасному етапі стрімкого переформатування державотворчих процесів в нашій державі особливого значення набуває необхідність розробки нових шляхів подолання існуючих проблем теоретичного розуміння та практичного застосування принципу верховенства права (правовладдя).

Проблематика втілення верховенства права є предметом наукових досліджень, зокрема, таких відомих науковців, як В. Авер'янов, Л. Богачова, Ф. Гаєк, С. Головатий, П. Гуйван, В. Кернз, М. Козюбра, А. Колодій, В. Погорілко, С. Погребняк, А. Приймак, П. Рабінович та інші. Однак питання продовжує залишатися актуальним і дискусійним, адже наразі як у національній доктрині права, так і в судовій практиці не досягнуто єдиного підходу до розуміння сутності принципу верховенства права та змісту його структурних компонентів.

Закріплюючи на конституційному рівні європейський вектор розвитку нашої держави та одвічне прагнення українського суспільства наближатися до загальноєвропейських цінностей, Україна активно намагається

використовувати «вікно можливостей» задля реалізації свого стратегічного курсу. Одним із важливих здобутків на цьому шляху стало надання 23 червня 2022 року Україні статус кандидата в члени Європейського Союзу, що підтверджує визнання України частиною європейської родини, в якій панують правовладдя, демократія та захист людських прав [2].

Ідеал верховенства права (the Rule of Law) давно став найважливішою складовою міжнародно-правових актів, особливо присвячених правам і свободам людини та громадянина. Все частіше верховенство права як принцип фіксується у національних конституціях і законах, ним активно оперують міжнародні та національні суди.

Однак, верховенство права, набуваючи характеру глобального ідеалу, продовжує залишатися досить динамічною категорією, що переплітає у собі політичні, історичні, культурні, моральні, етичні цінності, саме тому обмежити її рамками однієї чітко визначеної юридичної дефініції неможливо. Єдність у тлумаченні цього поняття наразі відсутня як серед зарубіжних, так і серед вітчизняних науковців.

Спираючись на загальноєвропейську практику, у вітчизняну наукову термінологію увійшло нове поняття – «правовладдя», яке є українським відповідником англійського поняття «the Rule of Law» та вживається поряд із класичним терміном «верховенство права» [3, с. 162].

Дещо звузити дискусії щодо трактування верховенства права у вітчизняному правовому полі вдалося завдяки роз'ясненням Конституційного Суду України, який зазначає, що однією із засад українського конституційного ладу є правовладдя, яке відповідно до частини першої статті 8 Конституції України виражено через формулу: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» [1]. Із вказаного припису випливає обов'язок держави не вдаватися до свавільних дій [4]. «Верховенство права» (правовладдя) як невідокремний елемент системи цінностей, що їх покладено в основу сучасного європейського правопорядку, належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів поряд із такими її складниками, як правдива демократія й людські права [5].

Звичайно, що в кожній державі принцип верховенства права тлумачиться по-своєму, проте він завжди залишається наріжним каменем будь-якої сучасної правової системи. Зокрема багато європейських держав перехідного періоду прагнуть стати країнами сталої демократії. Відмінними рисами останніх з позиції правового аналізу можна назвати: наявність конституційного контролю, ефективний захист прав людини та впровадження верховенства права в усіх сферах суспільного життя [6].

Як справедливо зазначає Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) у доповіді «Мірило правовладдя», ухваленій на її 106-му пленарному засіданні 11-12 березня 2016 року: «правовладдя може процвітати лише в країні, населення якої має почуття колективної відповідальності за його впровадження, роблячи його невід'ємною частиною власної правничої, політичної та соціальної культури» [7, с. 14].

Крім того, Венеційська Комісія зазначила, що, попри розбіжності в поглядах, існує консенсус щодо стрижневих елементів поняття правовладдя. Такими складниками зокрема є: законність; правова визначеність; заборона свавілля; доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах; дотримання прав людини; заборона дискримінації і рівність перед законом. При цьому у пунктах 41 та 46 своєї доповіді Венеційська Комісія наголосила, що одним із складників верховенства права є правова визначеність, яка вимагає щоб правові норми були чіткими й точними, спрямованими на те, щоб забезпечити постійну прогнозованість ситуацій правовідносин, що виникають [8, с. 28].

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що надважливе значення у формуванні та функціонуванні системи органів державної влади сучасної демократичної держави відіграє принцип верховенства права, всебічне утвердження якого дасть змогу забезпечити дотримання прав і свобод людини і громадянина, сприяти розбудові громадянського суспільства та якісно модернізувати весь механізм захисту конституційного ладу.

На шляху зближення з Європейським Союзом, для України вкрай актуальним залишаються питання забезпечення паритету між національними

та міжнародними інтересами, використання кращих європейських традицій конституційного будівництва та просування цінностей, які відповідають європейським стандартам, а також непохитне виконання Українською державою свого головного конституційного обов'язку – утвердження та забезпечення прав і свобод людини.

Існуючі загрози сьогодення вимагають від органів державної влади забезпечення стабільності та непорушності конституційного ладу, територіальної цілісності та неподільності, внутрішньої та зовнішньої безпеки держави, ефективного захисту громадян, а тому особливої актуальності набувають питання реформування збройних сил, судових та правоохоронних органів, які б відповідали європейським стандартам, а невід'ємною, органічною складовою діяльності яких були б неупередженість, доброчесність, верховенство права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Україна офіційно отримала статус кандидата на вступ до ЄС. <https://www.eurointegration.com.ua>.
3. Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська Комісія. Право України. 2011. № 10 С. 155-185 https://www.venice.coe.int/files/articles/Holovathy_RoL.pdf
4. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII.
5. Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України

«Про забезпечення функціонування української мови як державної».

6. Berestova Iryna, Khotynska-Nor Oksana, Biryukova Alina, Prytyka Yurii, Ivan Lytvyn. Preliminary requests of the courts on the constitutionality of the law regulations as an element of interrelations between civil and constitutional processes. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues . (Print ISSN: 1544-0036; Online ISSN: 1544-0044). Research Article: 2020 Vol: 23. URL: <https://www.abacademies.org/articles/preliminary-requests-of-the-courts-on-the-constitutionality-of-the-rule-of-law-as-an-element-of-relationship-between-civil-and-con-9334.html>
7. Мірило правовладдя. Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія). Страсбург, 18 березня 2016 року. http://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Rule_of_Law_Checklist_UKR.pdf
8. Доповідь про правовладдя. Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія). Право України. 2019. № 11. С. 14-38.

Чижов Денис Анатолійович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ УКРАЇНИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ «ПІЛОТНИХ РІШЕНЬ» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Питання виконання рішень національних судів залишається надзвичайно важливим та актуальним. Судові рішення ухвалюються іменем України і обов'язковість їх виконання гарантована Конституцією України. Своєчасне та повне виконання рішення суду – одна з обов'язкових умов дотримання і забезпечення законності в державі.

Виконання судових рішень можна визначити як завершальний етап у процесі реалізації функції захисту порушених прав, свобод та законних інтересів громадянина або держави. Проте не всі судові рішення виконуються

як у добровільному, так і примусовому порядку, чим порушується принцип обов'язковості їх виконання.

Примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених Законом України «Про виконавче провадження» випадках на приватних виконавців, правовий статус і організація діяльності яких встановлена Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів».

Невиконання рішень національних судів органами державної виконавчої служби відбувається внаслідок наявності об'єктивних та суб'єктивних причин, зокрема відсутності у боржника майна і коштів, на яке можна звернути стягнення, банкрутство (боржників – юридичних осіб), наявності бюджетного дефіциту щодо соціальних виплат, недостатності коштів у бюджетних установах (організаціях), проблем у діючому законодавстві, а також тривале невиконання виконавчих документів з боку державного виконавця через його бездіяльність, прийняття ним незаконних рішень або вчинення незаконних дій. Як наслідок, наведені причини спонукають стягувачів звертатися за поновленням порушеного права до суду, а в результаті не поліпшення стану реального виконання та використання всіх можливих заходів на національному рівні – до юрисдикції Європейського суду з прав людини.

У резолюції від 12 травня 2004 року Комітет міністрів Ради Європи стосовно рішень, які розкривають системну проблему, що лежить в основі порушень, запропонував ЄСПЛ «вказувати у своїх рішеннях про порушення Конвенції на те, що, на його думку, становить системну проблему, яка лежить в основі порушення, та на першопричину цієї проблеми – зокрема, в тому випадку, коли вона може спричинити зростання кількості звернень, – з метою надання допомоги державам у пошуку належного розв'язання цієї проблеми, а Комітетові міністрів – у нагляді за виконанням рішень». ЄСПЛ став доволі перевантаженим міжнародним судовим органом з розгляду величезного масиву однотипних скарг, пов'язаних з тривалим невиконанням судових

рішень і в цьому контексті набув розвитку інститут «пілотного рішення» ЄСПЛ. Процедура прийняття «пілотного рішення» дає йому змогу чітко вказати в такому рішенні на існування структурних проблем, які лежать в основі порушень, а також на конкретні засоби чи заходи, за допомогою яких держава-відповідач має виправити ситуацію («Броньовський проти Польщі», «Гуттен Чапська проти Польщі»). Саме процедура «пілотного рішення» має найбільш виражений прецедентний характер. Так, дотримуючись підходу, висловленого у справі «Бурдов проти Росії», яка стосувалася аналогічних питань невиконання рішень національних судів у Російській Федерації, ЄСПЛ вважав за доцільне застосувати процедуру «пілотного» рішення у справі, що розглядалася, враховуючи передусім повторюваний і хронічний характер проблем, які лежать в основі порушень, велику кількість потерпілих від таких порушень в Україні та нагальну необхідність надання їм невідкладного й належного відшкодування на національному рівні [1].

Вперше застосування процедури пілотного рішення стосовно України та констатація так званої системності відбулося у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (2009 рік).

Системна проблема невиконання Україною судових рішень вже тягнеться понад десять років. Доречним з цього приводу стало висловлення Валерії Лутковської у зв'язку з прийняттям 12 жовтня 2017 року Комітетом Міністрів Ради Європи показового рішення у справі «Бурмич та інші проти України»: «Європейський суд відчув дивну тенденцію, що він перетворюється на частину української судової системи. Тому що українська судова система виносить рішення, а особа може домогтися виконання цього рішення та відшкодування за тривале виконання лише завдяки Європейському суду з прав людини» [2].

Потенціал раціоналізації процедури пілотної постанови не тільки в тому, щоб позбутися значної кількості однотипних справ, а і у активному залученні держави-відповідача до вирішення проблеми. За допомогою процедури пілотної постанови держава-відповідач ставиться в умови, коли вона примушується до внутрішнього врегулювання наявної проблеми [3]. Інакше

кажучи, перевагою процедури пілотної постанови є те, що державі надається можливість вирішити проблему на національному рівні.

На погляд О.А. Гончаренко, «пілотні рішення» – це особливий тип судових рішень, в яких Судом не лише констатується наявність порушення державою відповідних положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та/або протоколів до неї, але й здійснюється ґрунтовний аналіз ситуації, що призводить до виникнення значної кількості однотипних порушень. Одночасно він виявляє системну проблему, яка стає причиною порушень, що стосується значного кола потерпілих [4].

Застосовуючи процедуру «пілотного рішення» у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України», ЄСПЛ прийняв таке рішення з метою спонукання Держави-відповідача до вирішення великої кількості індивідуальних справ, продовжуваних тією самою структурною проблемою, що існує на національному рівні. У даному рішенні ЄСПЛ акцентував увагу саме на невиконанні рішень національних судів, в яких держава виступає боржником в особі державних органів (установ). Результатом виконання цього рішення стало розроблення Міністерством юстиції України проекту Закону України «Про гарантії держави щодо виконання рішень суду», який прийнято 5 червня 2012 року Верховною Радою.

Загалом, за весь час до ЄСПЛ надійшло близько 29 тисяч аналогічних скарг. Тільки за останні п'ять років Суд ухвалив близько 6 000 рішень після Іванова. Загальна сума присуджених компенсацій у справах проти України за цей період – близько 12 млн євро, що становить значну частину заборгованості по ще невиконаним на національному рівні рішенням, яка за даними Уряду України складає 89 млн євро [2].

Незважаючи на те, що Комітетом Міністрів Ради Європи у 2016 році для України було розроблено триступеневу стратегію для пошуку життєздатного довгострокового вирішення цієї проблеми, однак вона залишилася не вирішеною, більшість судових рішень досі не виконано.

Зокрема, ця стратегія полягала у наступному: 1) обчислити загальну суму боргу, яка виникла внаслідок невиконання судових рішень; 2)

запровадити схему виплат з певними умовами чи з альтернативними пропозиціями для забезпечення виконання рішень; 3) внести зміни до Державного бюджету України з метою забезпечення достатніх коштів для ефективного функціонування зазначеної схеми виплат [2].

Проти України Судом було прийнято 7 (сім) «пілотних» рішень, серед яких, зокрема, справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 року (заява 40450/04). Заявник посилався на пункт 1 статті 6 Конвенції, в контексті тривалого не виконання рішення та статті 1 Першого протоколу; справа «Харченко проти України» від 10.02.2011 (заява № 40107/02). У скарзі заявник скаржився стосовно умов тримання заявника під вартою та відсутності забезпечення його лікуванням і медичною допомогою (стаття 3), тривалості та законності його продовжуваного тримання під вартою (пункт 1(с) і пункт 3 статті 5), відсутності можливості оскаржити незаконність і тривалість тримання під вартою (пункт 4 статті 5), а також стосовно необґрунтованої тривалості кримінального провадження та відсутності ефективних засобів юридичного захисту у цьому зв'язку (пункт 1 статті 6 і стаття 13 Конвенції). Суд констатував порушення частини 1, 3, 4 статті 5 Конвенції, та наявність системної проблеми, яка потребує адміністративного та законодавчого врегулювання з боку держави; справа «Балицький проти України» від 03.11.2011 (заява № 12793/03). Заявник, зокрема, стверджував, що його засуджено на підставі визнавальних показань, отриманих під примусом і за відсутності захисника, та що суди не допитали важливих свідків; справа «Каверзін проти України» від 15.05.2012 (заява № 23893/03). Заявник скаржився на порушення статті 3 Конвенції щодо катування його працівниками міліції та відсутності ефективного розслідування його тверджень про це, неадекватності медичної допомоги, яка йому надавалась, та щодо умов тримання його в Дніпропетровській колонії; справа «Василь Іващенко проти України» від 26 липня 2012 року (заява № 760/03). Заявник скаржився на порушення статті 34 Конвенції, що полягало у перешкоджанні здійсненню права на подання заяви до Європейського суду з прав людини, шляхом ненадання необхідних документів; справа «Олександр

Волков проти України» від 09 квітня 2013 року (заява № 21722/11). Заявник скаржився на порушення його прав за Конвенцією під час його звільнення з посади судді Верховного Суду України. Зокрема, він стверджував за статтею 6, Конвенції, що його звільнення не відповідало статті 8 Конвенції і що у нього не було ефективних засобів юридичного захисту у цьому зв'язку, всупереч статті 13 Конвенції; справа «Веренцов проти України» від 11.04.2013(заява № 20372/11). Заявник стверджував, зокрема, що національні органи порушили його права, гарантовані пунктами 1 та 3 статті 6, статтями 7 та 11 Конвенції.

«... 95. У цій справі Суд констатував порушення статей 11 та 7 Конвенції, спричинені наявністю законодавчої прогалини щодо регулювання свободи зібрань, яка існує в законодавстві України протягом більш ніж двох десятиліть. Відповідно до практики Суду, виявляючи недолік у національній правовій системі, він вказує на джерело відповідної проблеми, щоб допомогти Договірним державам у пошуку належного її вирішення, а Комітетові міністрів – у здійсненні нагляду за виконанням рішень.

Так, формально виконані шість пілотних рішень Суду проти України. Проблемним залишається питання виконання національних рішень. Про що свідчить, прийняття Великою Палатою Суду рішення по справі «Бурмич та інші проти України», яке стосується системної проблеми не виконання державою судових рішень. У своєму «пілотному рішенні» ЄСПЛ об'єднав більше ніж 12 тис. однотипних заяв і задовольнив їх, не розглядаючи по суті.

Це рішення стало доленосним, адже Європейський суд з прав людини постановив, що у подальшому всі заяви проти України щодо не виконання судових рішень розглядатися не будуть, а будуть передані до Комітету Міністрів Ради Європи.

Проблематика невиконання однотипних рішень (Л. Бурмич, Г.Яремчук, О. Варави та інших) – невиплата компенсації як постраждалим від аварії на Чорнобильській АЕС полягає у відсутності у Державному бюджеті України коштів на їх виконання, хоча Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» гарантована виплата державою такої компенсації.

«Цим рішенням було вкотре уже в жорстких формулюваннях підкреслено, що дотримання гарантованих Конвенцією прав – це справа держави. Ніхто не буде займатися правами людини всередині держави, окрім неї самої», – так зазначала Уповноважена Верховної Ради з прав людини В. Лутковська [5].

Відтак, процедура прийняття «пілотних» рішень була розроблена в якості методу виявлення структурних проблем, що лежать в основі повторюваних справ проти багатьох країн і які визначають зобов'язання держави вжити заходів для вирішення цих проблем. При цьому, ключовою особливістю процедури прийняття пілотних рішень є можливість відстрочки або «заморожування» розгляду аналогічних справ на деякий період часу за умови, що уряд негайно зробить на національному рівні заходи для виконання відповідного рішення. Однак, Суд може поновити розгляд відкладених справ, якщо цього вимагають інтереси правосуддя.

Отже, «пілотне рішення» Суду створює необхідні підстави з метою вплинути на державу для здійснення нею відповідних змін на національному рівні з подальшим відновленням прав громадян та припиненням порушень закону.

Як видно ситуація в Україні залишається невирішеною, адже тисячі громадян, ставши жертвою порушень державою своїх зобов'язань за Конвенцією, Протоколами до неї стосовно виконання рішень національних судів, зверталися з останньою надією на справедливість до міжнародного Суду. У свою чергу, Комітет Міністрів Ради Європи, який здійснює нагляд за виконанням рішень Суду, також фактично не має у розпорядженні дієвого механізму змусити державу діяти, а всі попередні рекомендації цього органу залишалися без належної реалізації. Однак, на сьогоднішній день, влада намагається вжити всі можливі заходи для термінового розв'язання даної системної проблеми. З цією метою проведено і ряд реформ в системі виконання рішень національних судів.

На наш погляд, поліпшення ситуації з невиконання рішень національних судів та зменшення заяв громадян до ЄСПЛ вбачається у такому: при

пред'явленні позовної заяви позивачу необхідно застосовувати право забезпечення позову, види якого передбачено статтею 150 ЦПК України, статтею 137 ГПК України та статтею 151 КАС України. Забезпечення позову є однією з умов збереження майна або коштів боржника від їх відчуження чи розтрати та запорукою майбутнього виконання судового рішення; зобов'язати відповідні державні органи здійснювати моніторинг винесених національними судами рішень, спрямованих на здійснення соціальних виплат і пенсій («Діти війни», постраждалі від аварії на ЧАЕС й інші категорії), та щорік враховувати у Державному бюджеті України достатню кількість коштів для їх виконання; запровадження на законодавчому рівні механізму застосування масового (групового) позову з метою вирішення однотипної проблеми серед групи осіб.

Таким чином, наведені вище пропозиції дозволять вирішити проблему тривалості невиконання судових рішень у нашій державі та уникнути винесення пілотних рішень і численних звернень громадян до ЄСПЛ.

Процедура пілотного рішення покликана не лише розвантажити ЄСПЛ від вирішення подібних ситуацій, які масово виникають у державах – учасниках ЄСПЛ, ключовим є саме питання універсального характеру рішень ЄСПЛ та їх обов'язковості. Таке рішення одночасно є обов'язком під час вирішення всіх аналогічних справ, що підтверджує думки про прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Обов'язковість судових рішень у практиці ЄСПЛ. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_court_of_human_rights/sbsv-yainsvfkhe-ftsesvysh-ukyyere-ts-tuankhyshchk-zhfto/
2. Справа «Бурмич та інші проти України»: чому Європейський суд з прав людини вилучив з реєстру понад 12 тисяч заяв проти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jurliga.ligazakon.ua/blogs_article/763.htm
3. Тимченко Г.П., Дем'янова О.В. Процедура пілотної постанови Європейського суду з прав людини в світлі оптимізації процесуальної форми

діяльності судової влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/121406/>

4. Гончаренко О.А. Правова природа «пілотних рішень» у Європейському суді з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2053/1/Goncharenko.pdf>

Європейський суд з прав людини вилучив з реєстру понад 12 тисяч заяв проти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://zik.ua/news/2017/10/20/evropeyskyu_sud_z_prav_lyudyny_vyluchyv_z_reiestru_ponad_12_tysyach_zayav_proty_1190279